

K 191 320
3

საქართველოს
ბიბლიოთეკა

გუგუნი გუგუნი

საქართველო
საქართველო
საქართველო

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი
ინსტიტუტი

გ უ რ ა მ შ ა რ ა ე ე

დავით რუხინაშვილი
რუსთველოლოგი

თბილისი
„მეცნიერება“
1982

801.092 [ჩუბინაშვილი, დ.]

8 F 1

83.3 G p 1

869.9621.092 [ჩუბინაშვილი დ.]

შ 254

1. ქართული მემკვიდრეობა
2. ჩუბინაშვილი, დავით

ნაშრომში განხილულია XIX საუკუნის ცნობილი ქართველი მეცნიერის, პეტერბურგის ქართველოლოგიური სკოლის თეალსაჩინო წარმომადგენლის, პროფ. დავით ჩუბინაშვილის რუსთველოლოგიური მემკვიდრეობა (ვეფხისტყაოსნის ისტორიულიტერატურული საკითხები, პოემის ტექსტის დადგენა-გამოცემა, რუსთველის სახელით ცნობილი ლექსები, ვეფხისტყაოსნის პირველი რუსული პოეტური თარგმანი).

დავით ჩუბინაშვილის, როგორც რუსთველოლოგის, დახასიათებას წინ უძღვის მეცნიერის მოკლე ბიოგრაფიული ეტიუდი.

რედაქტორი პროფ. სარგის ცაიშვილი

დ. შატაშვილი აკად. ნაძ.
საბ. სახელმწიფო.
რესპუბლიკის
ბიბლიოთეკა

სკვპ-2000
შეგოფიკებულია

კ.191.320

90 -50

თ ა ვ ი პ ი რ ვ ე ლ ი

დავით ჩუბინაშვილი

ბიოგრაფიული ეტიუდი¹

დავით ჩუბინაშვილი დაიბადა 1814 წლის 26 სექტემბერს, თბილისში. მამამისი — იესე ჩუბინაშვილი (1780—1821) — იყო სამეფო კარის ნათლისმცემლის ეკლესიის მღვდლის, დავით ჩუბინაშვილის, შუათანა ვაჟი (ყველაზე უფროსი ძმა — გიორგი ადრე, ორი წლის ასაკში გარდაიცვალა 1770 წელს, ხოლო მისი მომდევნო ივანე დაიბადა 1774 წელს, ყველაზე უმცროსი — ნიკო, შემდეგში ცნობილი ლექსიკოგრაფი კი — 1788 წელს).

მომავალი მეცნიერის წინაპრები სამცხელი აზნაურები იყვნენ, ხოლო პაპა — დავით ჩუბინაშვილი (1738—1810), რომლის საპა-

¹ დაწერილია შემდეგ ნაშრომთა მიხედვით: Ал. Чагарели, Сведения, т. I, вып. III, СПб, 1894; კ. კ. ან წ უ რ ა შ ვ ი ლ ი, დავით ჩუბინაშვილი, თბ., 1970; ვათვალისწინებულა აგრეთვე: ვ. ბ უ რ ი ძ ე, გიორგი ჩუბინაშვილი, თბ., 1963; გ. ჩ უ ბ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი, Материалы к биографии, საქ. სახ. მუზეუმის მოამბე, ტ. 33—3, 1978; ვ. ჩ უ ბ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი, ბიობიბლიოგრაფია, თბ., 1977; ნ. მ ა ხ ა თ ა ძ ე, ქართული კულტურის კერა პეტერბურგში, თბ., 1967; Ц. К а л а н д а д з е, Участие грузин в культурной и общественной жизни России, Тб., 1979; ი. მ ე გ რ ე ლ ი ძ ე, რუსთველოლოგები, თბ., 1970; იხ. აგრეთვე, აღ. დ ლ ი ნ ტ ი ს გამოკვლევები, რომლებიც დართული აქვთ შემდეგ გამოცემებს: ნ. ჩ უ ბ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი, ქართული ლექსიკონი, თბ., 1961; ნ. ჩ უ ბ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი, რუსულ-ქართული ლექსიკონი, I, თბ., 1971; II, თბ., 1973; მისივე, ქართული ლექსიკოგრაფიის ისტორიისათვის, „მნათობი“, № 11, 1980.

ტივეცემულოდაც დაარქვეს მას ეს სახელი — თავისი დროისათვის საკმაოდ განათლებული პირი ყოფილა და ახლო ურთიერთობა ჰქონია ანტონ I კათალიკოსთან, მზეჭაბუკ ორბელიანთან; ურეკლე მეორესთან. ბოლოს მას თბილისში საკუთარი სკოლაც კი გაუხსნია, რომელშიც წერა-კითხვის, გალობის, საღვთო წერილის, მსოფლიო და ქართული ეკლესიის ისტორიის გარდა, ისწავლებოდა სხვა ზოგადსაგანმანათლებლო საგნებიც. ამას გარდა, XVIII ს. ბოლო მეოთხედში დავით ჩუბინაშვილი თბილისის სამეფო სტამბის ზედამხედველად ითვლებოდა და ამ დროის ბევრ გამოცემაზე აღბეჭდილია კიდევ მისი სახელი (იხ. მაგალითად, „ლოცვანი“. 1793 წ.).

იესე ჩუბინაშვილიც თავდაპირველად მამის გახსნილ სკოლაში სწავლობდა, 1804 წლიდან კი — მთავარმართებელ ციციანოვის მიერ დაარსებულ თბილისის კეთილშობილთა სასწავლებელში. შემდეგში იგი თვითონ ასწავლიდა ქართულ ენას თბილისის სასულიერო სემინარიაში და ეგზარქოს თეოფილაქტეს წინადადებით და სახსრებით ქართული გრამატიკაც კი შეუდგენია, რომელიც 1818 წელს დაბეჭდილა თბილისში (მეორედ, თითქოს, მოსკოვშიაც!) ნუსხური შრიფტით და კარგახანს ერთადერთ სახელმძღვანელოდაც ითვლებოდა ადგილობრივ სასწავლებლებში. იესეს სასულიერო კარიერა დაწყებულია 1810 წლის 13 მარტს, როდესაც მომაკვდავი მამამისის დავით ჩუბინაშვილის (გარდ. 1810 წ. 15 მარტს) თხოვნით, იოანე ბოდბელს დიაკვნად განუწესებია, ხოლო კათალიკოს ანტონ II-ს 1811 წლის 19 მარტს მღვდლად აღუწვინა, 1820 წელს კი თბილისის სიონის ტაძრის დეკანოზად განაწესეს. იესე გარდაიცვალა 1821 წლის 20 აგვისტოს, მალე, რაღაც ერთი თვის შემდეგ — 1821 წლის 26 სექტემბერს — გარდაიცვალა პატარა დავითის დედაც — ანასტასია ნახუტრიშვილი. უდედმამოდ დარჩენილი ძმისწულების — 7 წლის დავითისა და 3 წლის ევგენიას (ყველაზე უმცროსი — იასონი მცირეწლოვანი გარდაიცვალა 1823 წელს) — პატრონობა ბიძამ, ნიკო ჩუბინაშვილმა, იკისრა, რომელმაც ალ. ცაგარლის სიტყვებით, «...в полном смысле слова заменил им отца» (Свед., III, გვ. LXVIII).

ნიკო ჩუბინაშვილი საკმაოდ ცნობილი ფიგურაა XIX ს. I ნახევრის ქართული მეცნიერების ისტორიაში. 14 წლისა შეუყვანიათ თბილისის კეთილშობილთა სასწავლებელში, რომლის წარჩინებით

დამთავრების შემდეგ, იმავე 1807 წელს დატოვეს რუსული ენის მასწავლებლად, ხოლო 1813 წლიდან მათემატიკასაც ასწავლიდა. კეთილშობილთა სასწავლებელში მასწავლებლობის პერიოდში კერძოდ 1810—1814 წლებში, ნ. ჩუბინაშვილმა რუსულიდან თარგმნა რამდენიმე საბუნებისმეტყველო თხზულება. 1815 წლიდან იგი დაინიშნა სინოდის კანტორის მდივნად თბილისში. ამავე პერიოდში შეადგინა და დაბეჭდა რუსულ-ქართული სასაუბრო და სხვა შრომები, აგრეთვე, აღიდგინა ნამდვილი გვარი — გიორგიშვილი და, ამასთან, აზნაურის წოდებაც.

1821 წელს მთავარმართებელმა ა. პ. ერმოლოვმა ნ. ჩუბინაშვილი დანიშნა ვახტანგის კანონთა მთარგმნელი კომისიის წევრად. ეს სამუშაო კომისიამ მთლიანად დაასრულა 3 წლის განმავლობაში. ამას გარდა, ნ. ჩუბინაშვილისა და მის თანამოაზრეთა მიერ წამოწყებული იყო ქართული ბიბლიის ბეჭდვის საქმე. მაგრამ მარცხით დამთავრდა როგორც ბერძნული და ებრაული ენების შესასწავლად პეტერბურგში 1816 წელს განზრახული 15 ყმაწვილის გაგზავნა, ისე 1820 წელს თვითონ ნ. ჩუბინაშვილის ათონის მთაწმინდის გამგზავრებაც ქართული ბიბლიის 978 წლის ნუსხის ასლის გადმოსაღებად, რასაც ხელი შეუშალა ამ დროს მომხდარმა ბერძნების აჯანყებამ.

1825 წლის აპრილში ნ. ჩუბინაშვილი გადაყვანილ იქნა სამუშაოდ პეტერბურგში, საგარეო საქმეთა სამინისტროს სააზიო დეპარტამენტში ქართული ენიდან მთარგმნელად. მან თან წაიყვანა თავისი ობოლი ძმისწულები. ისინი ვაჟყვნენ ანასტასია ბატონიშვილის ამაღლას, რომელიც თბილისიდან გაემგზავრა 1825 წლის სექტემბერში. ნ. ჩუბინაშვილმა უმთავრესად პეტერბურგში ყოფნის დროს (1825—1837 წწ.) შეადგინა თავისი ლექსიკოგრაფიული და გრამატიკული შრომები, რომლებიც თბილისში უკან დაბრუნებისას, 1837 წელს, თავის ძმისწულს — დავითს — დაუტოვა პეტერბურგში. ჯანმრთელობის გაუარესების გამო, ნ. ჩუბინაშვილმა ითხოვა თანამდებობიდან განთავისუფლება, რაც 1837 წლის 11 მაისს დაკმაყოფილებულ იქნა და 1837 წლიდან იგი უკვე თბილისში ცხოვრობდა და მუშაობდა თბილისის გუბერნატორთან, სადაც ითვლებოდა საგარეო საქმეთა სამინისტროს სამსახურში. 1842 წელს მან მოაწყო არქეოლოგიური მოგზაურობა სამცხეში, იმერეთსა და სამეგრელოში, 1842 წელს ხელახლა ჩავიდა პეტერბურგს, ხოლო

1845 წლის 11 თებერვალს თავისი ნათესავის — იმერელი აზნაურის რევან გოგოლაშვილის — თანხლებით ერთი წლით გაემგზავრა აღმოსავლეთის წმინდა ადგილებისა და ათონის მოსახილავად. მისი მარშრუტი ასე გამოიყურება: თბილისი — ქუთაისი — რედუტ-კალე — ბათუმი — ტრაპიზონი — ბოსფორი (კონსტანტინოპოლი) — როდოსი — ბეირუთი — იაფა — იერუსალიმი — ბეირუთი — კიპროსი... აქ წყდება ნ. ჩუბინაშვილის მოგზაურობის დღიური. ამის გამო, დანამდვილებით არ ვიცით, იყო თუ არა ნ. ჩუბინაშვილი ათონზე, ოღონდ კარგად ვიცით, რომ იერუსალიმში ყოფნის დროს, 1845 წლის მაისში, მან რამდენჯერმე იხანხულა იერუსალიმის მახლობლად ქართველთა ჯვრის მონასტერი და დაგვიტოვა მისი სიძველეთა მოკლე აღწერილობა, ამასთან, მან პირველმა გადმოიღო ჯვრის მონასტრის სვეტზე შემონახული შოთა რუსთველის ფრესკული გამოსახულება. საერთოდ, ნ. ჩუბინაშვილის აღნიშნული მოგზაურობა ქართული პალესტინათმცოდნეობის შენაძენად ითვლება. ნ. ჩუბინაშვილი გარდაიცვალა 1847 წელს, პეტერბურგში და იქვეა დაკრძალული სმოლენსკის სასაფლაოზე.

როგორც უკვე ითქვა, დავით ჩუბინაშვილი ბიძამისმა 1825 წელს წაიყვანა პეტერბურგში და 1826 წლის იანვარში მიაბარა ანენსკის სკოლაში, საიდანაც შემდეგ გადავიდა ჯერ გიმნაზიაში, ხოლო 1835 წელს უკვე შევიდა ს.-პეტერბურგის უნივერსიტეტის ფილოსოფიის ფაკულტეტის აღმოსავლური სიტყვიერების განყოფილებაზე. აქ, სხვა საგნებთან ერთად, პროფესორების — სენკოვსკის, მუხლინსკის და სხვების — ხელმძღვანელობით სწავლობდა აღმოსავლურ ენებს. ჯერ კიდევ სტუდენტად ყოფნისას, 1837 წელს, დავით ჩუბინაშვილმა წარადგინა ქართულ-რუსულ-ლათინური ლექსიკონი, რომლის განხილვა პეტერბურგის მეცნიერებათა აკადემიამ დაავალა აკად. მ. ბროსეს. 1837 წლის 15 სექტემბერს ბროსემ დაწერა დადებითი რეცენზია, რომელშიაც მოითხოვა ლათინური ნაწილის ფრანგულით შეცვლა. ლექსიკონი დაიბეჭდა აკადემიის ხარჯებით, ხოლო მისმა ავტორმა დაიმსახურა დემიდოვის სრული პრემია. 1839 წლის ივნისში დ. ჩუბინაშვილმა დაამთავრა უნივერსიტეტი, ხოლო 1840 წელს ქართული ენიდან მთარგმნელად განაწესეს სააზიო დეპარტამენტში. 1842 წლის მარტში დ. ჩუბინაშვილი დაინიშნა პეტერბურგში მცხოვრებ ქართველ ბატონიშვილთა თარჯიმნად, ამასთან ერ-

თად, იმპერატორის კანცელარიის ამიერკავკასიის მხარის საქმეთა მთარგმნელად. 1845 წელს ს.-პეტერბურგის უნივერსიტეტში დაწესდა ქართული ენის მასწავლებლის შტატიანი თანამდებობა (მასწავლებელი) 1839—40 წწ.—პეტერბურგის მეცნიერებათა აკადემიაში, ხოლო 1841—42 წლებში—უკვე უნივერსიტეტში აკად. მ. ბროსე კერძო ლექციების სახით კითხულობდა ქართული ენის, ლიტერატურისა და ისტორიის კურსს, მაგრამ იგი შეწყვიტა ს.-პეტერბურგის საჯარო ბიბლიოთეკის ბიბლიოთეკარად დანიშვნის გამო), რომელიც დაიკავა სწორედ დ. ჩუბინაშვილმა, და იმავე წლიდან დაიწყო უნივერსიტეტში ქართული ენის სწავლება, როგორც ამ წელს დაარსებული ქართული ენის კათედრის ხელმძღვანელმა.

ამ დროს დაწესდა სახელმწიფო ხარჯზე 5 კავკასიელი სტიპენდიანტის, თბილისის გიმნაზიის კურსდამთავრებულის გაგზავნა ს.-პეტერბურგის უნივერსიტეტში, ხოლო 1849 წლიდან ეს რიცხვი 20-მდე გაიზარდა².

1845 წელს დ. ჩუბინაშვილმა სტუდენტებისათვის სახელმძღვანელოდ შეადგინა „ქართული ქრისტიანობა“, რომელიც აკად. მ. ბროსეს რეცენზირების საფუძველზე მოიწონა მეცნიერებათა აკადემიამ და 1846 წელს დაიბეჭდა კიდეც 2 ნაწილად. იმავე 1846 წელს მან გამოსცა რუსულ-ქართული ლექსიკონი, რომელმაც ასევე სრული დემიდოვის პრემია დაიმსახურა. 1848 წლის სექტემბერში დ. ჩუბინაშვილი დაამტკიცეს ს.-პეტერბურგის უნივერსიტეტის ადიუნქტად. ამას გარდა, იგი ითვლებოდა დედაქალაქის ყველა იმ უმაღლესი სასწავლებლის ქართული ენის მასწავლებლად, სადაც კი კავკასიელი სტუდენტები სწავლობდნენ.

1854 წელს უნივერსიტეტის ფილოსოფიის ფაკულტეტის აღმოსავლური სიტყვიერების განყოფილება გადაკეთდა აღმოსავლურ ენათა ფაკულტეტად 9 კათედრით, რომელთა შორის ცალკე დამოუკიდებელი იყო ქართული ენისა და სიტყვიერების კათედრა. ამ ფაკულტეტზე სწავლება დაიწყო 1855—1856 სასწ. წლიდან. 1855 წლის 1 აგვისტოს დ. ჩუბინაშვილი დაამტკიცეს ქართული სიტყვიერების კათედრის ექსტრაორდინარულ პროფესორად, ხოლო 1859 წელს — ორდინარულ პროფესორად. დავით ჩუბინაშვილი პირველი ქართველი პროფესორია.

² Историческая Записка о С.-Петербургском Университете, Сост. В. В. Григорьев, СПб., 1870., с. 119—120.

1861 წლის 15 ივნისს დ. ჩუბინაშვილი დაინიშნა ს.-პეტერბურგის უნივერსიტეტის მმართველობის დროებითი კომისიის წევრად, რომელსაც თავმჯდომარეობდა პროფ. ჩეზიშვილი. 1864 წელს იმისთვის ვარს მან მიიღო „დეისტვ. სტატსკი სოვეტნიკის“ ჩინი, ხოლო 1890 წელს, სამსახურებრივი და სამეცნიერო მოღვაწეობის 50 წლისთავზე — „ტაინი სოვეტნიკის“ ჩინი.

1866 წელს დ. ჩუბინაშვილი განთავისუფლდა სააზიო დეპარტამენტში მუშაობისაგან. 1869 წელს პეტერბურგის უნივერსიტეტის დაარსების 50 წლისთავზე იგი დაჯილდოვდა წმ. სტანისლავის I ხარისხის ორდენით. დროებით რამდენჯერმე ასრულებდა აღმოსავლურ ენათა ფაკულტეტის დეკანის მოვალეობას. 1871 წელს დ. ჩუბინაშვილმა დატოვა უნივერსიტეტი, მაგრამ სიკვდილამდე არ შეუწყვეტია თავისი საყვარელი საქმიანობა.

დ. ჩუბინაშვილი იყო წევრი რუსეთის საიმპერატორო არქეოლოგიური საზოგადოებისა (1869 წლიდან), საიმპ. გეოგრაფიული საზოგადოებისა (1860 წლიდან), ფილოლოგიური საზოგადოებისა, საპატიო წევრი ქ. შ. წ. კ. გ. საზოგადოებისა და ს.-პეტერბურგის არქეოლოგიური ინსტიტუტისა.

დ. ჩუბინაშვილი გარდაიცვალა 1891 წლის 5 ივნისს პეტერბურგში, ხოლო 8 ივნისს დაკრძალულ იქნა ალექსანდრე ნეველის სასაფლაოზე. საფლავთან მას გამოსათხოვარი სიტყვით მიმართა მისმა ყოფილმა სტუდენტმა აკაკი წერეთელმა³.

დავით ჩუბინაშვილის მეუღლე იყო სერგოვსკის ქალი, რომელსაც შეეძინა ვაჟი ნიკოლოზი (შემდგომში საოლქო სასამართლოს წევრი). ნიკოლოზ ჩუბინაშვილის შვილია აკადემიკოსი გიორგი ჩუბინაშვილი (1885—1973), საქვეყნოდ ცნობილი მეცნიერი, ქართული ხელოვნებათმცოდნეობის ფუძემდებელი.

ჩვენ აქ დაწვრილებით არ შევხვებით დავით ჩუბინაშვილის მრავალმხრივ მეცნიერულ მოღვაწეობას და ეს არც შეადგენს ჩვენს მიზანს. ვიტყვით მხოლოდ, რომ მან ფასდაუდებელი სამსახური გაუწვია ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობას (ნაწილობრივ ამის შესახებ საუბარი გვექნება მისი რუსთველოლოგიური მემკვიდრეობის განხილვისას), ქართულ საისტორიო მეცნიერებას, და განსაკუთრებით — ლექსიკოგრაფიას.

³ იხ. «Новое Обсърение», Тифлис, 1891 г., 10. VII, № 5295.

1848 წელს დ. ჩუბინაშვილმა მოსკოვის არქივში შეისწავლა 85 ქართული სიგელი, რომელიც 1861 წელს მეცნიერებათა აკადემიამ გამოსცა რუსული თარგმანითურთ მ. ბროსეს რედაქციით⁴. 1848 წელსვე დ. ჩუბინაშვილმა დაბეჭდა თეიმურაზ ბაგრატიონის „ისტორია ივერიისა“ (სპბ.), რომელშიც საქართველოს ისტორია მოყვანილია უძველესი დროიდან ქრისტიანობის გავრცელებამდე, ე. ი. IV საუკუნემდე. საერთოდ, თეიმურაზ ბაგრატიონთან დ. ჩუბინაშვილს ახლო ურთიერთობა ჰქონდა⁵. თეიმურაზის გარდაცვალების (1846 წ. ოქტ.) შემდეგ მისი მდიდარი ქართული ბიბლიოთეკის კატალოგის შედგენა, სწორედ დ. ჩუბინაშვილისთვის მიუხდვიათ. დ. ჩუბინაშვილის მიერ შედგენილი ეს მანამდე უნცობი კატალოგი, რომელიც თავის დროზე სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის არქივის ლენინგრადის განყოფილებაში გამოვავლინეთ, ახლა უკვე გამოქვეყნებულია⁶.

1851 წელს მ. ბროსეს წინადადებით დ. ჩუბინაშვილი შეუდგა მასთან თანამშრომლობას „ქართლის ცხოვრების“ მეორე ნაწილის (1469—1800 წწ.) დასაბეჭდად, რაც განხორციელდა კიდეც 1854 წელს. ამ გამოცემას დ. ჩუბინაშვილმა წაუშმღვარა ქართული საისტორიო ლიტერატურის ძეგლების ვრცელი ნუსხა.

კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველის თხოვნით 1851 წელს დ. ჩუბინაშვილმა დაიწყო რამდენიმე წიგნზე მუშაობა, მათ შორის, მის მიერ შედგენილი ქართული გრამატიკა დაიბეჭდა 1855 წელს. უფრო ადრე, 1849 წელს, მან გამოსცა სულხან-საბა ორბელიანის „წიგნი სიბრძნე-სიცრუისა“, ხოლო 1860 წელს ხელმეორედ გამოსცა შეესებული სახით „ქართული ქრისტიანთა“, რომელმაც ცნობილი ლაიფციგელი პროფესორის ბროკჰაუზის მაღალი შეფასება დაიმსახურა⁷. 1887 წელს განხორციელდა დ. ჩუბინაშვილის „რუსულ-ქართული ლექსიკონის“ მეორე გამოცემა, ხოლო 1891 წელს კი — „ქართულ-რუსული ლექსიკონი“ დაიბეჭდა (ფრანგული თარგმანის გარეშე).

დ. ჩუბინაშვილი მონაწილეობას იღებდა პლიუშარის ენციკლოპედიისა და რუსი მეცნიერებისა და ლიტერატორების ენც. ლექსიკონ-

⁴ იხ. Переписка Грузинских царей с Российскими государями, СПб. 1861.

⁵ გ. შარაძე, თეიმურაზ ბაგრატიონი, I, თბ., 1972, გვ. 93—94.

⁶ გ. შარაძე, თეიმურაზ ბაგრატიონი — ბიბლიოგრაფი და კოლექციონერი, თბ., 1974.

⁷ იხ. Liter. Centralblatt, 1865, № 12.

ში, აგრეთვე, ბარათაევის ცნობილი ნაშრომის «Нумизм. факты»
СПб., 1844г., ქართულად თარგმნასა და პ. დოღვორუჭაიას შიგ-
ნის («Россииск. Родословная книга», 1856) ქართული მასალებით
(25 ქართული დიდგვაროვანი ოჯახი) შეესებაში.

დავით ჩუბინაშვილის ვრცელი და მრავალმხრივი მეცნიერული
მემკვიდრეობიდან ჩვენ განვიხილავთ მის რუსთველოლოგიურ შეხე-
დულებებს.

თ ა ვ ი მ ე ო რ ე

დავით ჩუბინაშვილი — რუსთველოლოგი

დავით ჩუბინაშვილი და ვეფხისტყაოსნის ისტორიულ-ლიტერატურულ-რუსული საკითხები

ვეფხისტყაოსნის ისტორიულ-ლიტერატურული საკითხების კვლევაში დავით ჩუბინაშვილს ჰყავდა ისეთი დიდი წინამორბედები, როგორებიც იყვნენ ვახტანგ VI და თეიმურაზ ბაგრატიონი, ნაწილობრივ, მარი ბროსეც, რომელთან თანამშრომლობით მან ბევრი პირველხარისხოვანი მეცნიერული, მათ შორის რუსთველოლოგიური, შრომა შექმნა.

მაინც, ამ საკითხებზე მიძღვნილ ნაშრომთა შორის ყველაზე მთავარია დ. ჩუბინაშვილის გამოკვლევა «О Грузинской поэме Вепхис-Ткаосани или Барсова кожа», რომელიც პირველად 1842 წელს გამოქვეყნდა. მეტ-ნაკლები ცვლილებებით, შემდეგშიც რამდენჯერმე გადაიბეჭდა¹, აგრეთვე, გერმანულადაც ითარგმნა².

§ 1. თავდაპირველად დ. ჩუბინაშვილი გვძლევს რუსთველის ეპოქის, უფრო ზუსტად, დავით აღმაშენებლისა და თამარის მეფობის დროინდელ საქართველოს პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი და

¹ ЖМНП, 1842, XXXV, отд. II, გვ. 112—126; ქართ. ქრისტომატია, სპბ., 1846, ნაწ. II, გვ. I—IX; «Закавказский вестник», 1850, № 41, გვ. 162—163; № 42, 165 (ჩვენ ხელთ ვეჭონდა ცალკე ამონაბეჭდიც ЖМНП-დან).

² D. Tchubinow, | Rustawel, [der] grusinische] Dichter, ქუბრ. «Archiv für Wissenschaftliche Kunde von Russland», II, Berlin, 1842, s. 659—667.

საზოგადოებრივ-კულტურული მდგომარეობის მოკლე დახასიათებას, უწოდებს მას „ოქროს საუკუნეს“, ხოლო თამარის მეფობის წლებს — „საქართველოს დიდებისა და ძლიერების ზენიტს“³

«Грузии не суждено было никогда играть блестящей роли в Истории всемирной. Но она имела свой золотой век, свою эпоху славы и могущества. Это век XII. Нация, сама по себе слабая, успешно боролась и с наместниками Халифов и с могуществом Монголов, Турок, Селджуков и Татар, и не только успела сохранить свою самостоятельность, но распространила власть свою на Дагестан, Ширван и Северную Армению... Зенитом славы и могущества Грузии было царствование Царицы Тамари, продолжавшееся от 1174 до 1201 года»³.

ვეფხისტყაოსნის შემქმნელ ეპოქას დ. ჩუბინაშვილი სხვა ნაშრომშიაც ახასიათებს: «Поэма Вепхис-Ткаосани писана в царствование Царицы Тамары, как видно из самого предисловия Руставеля, следов [ательно] в XII веке по Р. Х. Это была пора высочайшего величия Грузии, золотой век ее литературы, наук и образованности вообще. Никогда она, ни прежде, ни после, не имела благоприятнейших средств проявить столько высоких поэтических дарований, как во время проявления и развития гения Руставеля, современника и певца Тамары»⁴.

რუსთველის ეპოქის საქართველოს პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ სიძლიერის დახატვით დ. ჩუბინაშვილს სურს დაასაბუთოს თავისი დებულება: «Судьба Литературы следует за судьбой народа. Литература слабеет, замолкает с ослаблением политической важности народа, во времена бедствий внешних, расстройств внутреннего; она развивается в полном блеске в эпоху блестящих завоеваний, преобладания над враждебными соседями, цветущаго состояния внутреннего» (ЖМНП, 1842, № 8, გვ. 1).

მართლაც, XII საუკუნე, დ. ჩუბინაშვილის სიტყვებით, იყო არა მარტო საქართველოს ისტორიის „ოქროს საუკუნე“, არამედ

³ ЖМНП. 1842, № 8, (ცალკე ამონაბეჭდი), გვ. 1—2.

⁴ 4. Д[авид] Ч[убинов], Замечания на перевод Барсовой кожи, «Кавказ», 1846, 6 июля, № 27, с. 106.

«Этот век был золотым веком и Искусств и Наук; в этом веке Грузия украсилась теми храмами, дворцами, гробницами Царей, коих развалины — жалкие остатки пощаженные временем, — до сих пор обращают на себя внимание наблюдательного странствователя» (იქვე, გვ. 1—2).

XII ს. საქართველოს ახალ ინტელექტუალურ ცხოვრებას, დ. ჩუბინაშვილის აზრით, მკვიდრი საფუძველი ჩაუყარა დავით აღმაშენებელმა, რომელმაც თავისი კულტურული ორიენტაცია დასავლურ (ბერძნულ-რომაულ-ბიზანტიურ) კულტურაზე აიღო: «Еще в начале XII века, Царь Давид Возобновитель положил прочные основания развитию литературы и умственных сил своего народа, и определил каждый год посылать в Афины по двадцати молодых Грузинов для образования, откуда они переносили на родину знания Греков, бывших в то время единственными хранителями древней Греко-Римской образованности. Эти молодые Грузины распространили между своими соотечественниками любовь к наукам и Литературе, и содействовали очищению вкуса их» (იქვე, გვ. 2—3).

ამ ეპოქამ წარმოშვა დიდი ქართული მწერლობაც, დიდი ქართველი მწერლები, რომლებმაც განადიდეს და სრულყოფის ახალ სიმაღლეზე აიყვანეს ქართული ენა და ლიტერატურა: «В этом веке и великие Писатели, которые возвысили народную Литературу и возвели язык Грузинский до такого совершенства, что она сделалась образцом для позднейших Писателей» (იქვე, გვ. 2).

დ. ჩუბინაშვილი ამ მხრივ განსაკუთრებით გამოჰყოფს თამარის მეფობის დროინდელ ქართულ მწერლობას: «Блеск ея царствования отразился на Литературе... В царствование Тамары, любившей славу во всех ея видах и покровительствовавшей Ученым, являются замечательные Писатели—Прозанки: Мосей Хонел, Сергис Тмогвели и другие; Поэты: Шавтель и Чахруха. Но выше всех их стоит Руставель» (იქვე, გვ. 2—4).

მოსე ხონელისა და სარგის თმოგველისთვის აქვე დართულ შენიშვნებში დ. ჩუბინაშვილს დაშვებული აქვს შეცდომები: «Он [Мосей Хонел] написал роман под заглавием: Висрамиани, т. е. Похождение Виса и Рамина», «Он [Сергис Тмогвели] написал Поэ-

მუ დარეჯანიანი, თ. ე. Похождение Дареджана» (ქვე, სქ. 1—2).

საგულისხმოა, რომ ამ ნაშრომის მეორე გამოცემაში⁵ მან 1846 წელს დაურთო თავის „ქართული ქრისტიანობის“ მეორე ნაწილში დაბეჭდილ ვეფხისტყაოსანს, დავით ჩუბინაშვილმა გაასწორა აღნიშნული შეცდომები: «Он [Мосей Хонел] написал роман под заглавием: Дареджаниани, т. е. Похождение Дареджана», «Он [Сергис Тмогвели] написал роман под заглавием Висрамиани, т. е. похождение Виса и Рамина»,⁶ ხოლო „ქრისტიანობის“ პირველ ნაწილში გამოაქვეყნა „ამირან-დარეჯანიანის“ (Амиран-Дареджаниани) და „ვისრამიანის“ ფრაგმენტები⁷. ერთადერთი უზუსტობა აქ ის არის, რომ მოსე ხონელის თხზულება არ არის «Похождение Дареджана», არამედ უნდა იყოს: «Похождение Дареджанисдзе» ე. ი. ამირანდარეჯანის ძისა, თუმცა ტექსტებისთვის წამოძვარებულ შენიშვნებში დ. ჩუბინაშვილი უკვე სწორ წარმოდგენას აძლევს მკითხველს ამის თაობაზე: «Роман этот (ამირან-დარეჯანიანი, Амиран-Дареджаниани), написан в царствование Тамары Мосем Хонели. Сочинитель родился в местечке Хони, в Имеретии. Он был современник Руставеля, который упоминает о нем о его сочинении в последнем стихе бессмертной (!) поэмы «Барсова кожа»:... Это [роман «Висрамиани»] в роде Елоизы Руссо. Автор его Диларгет Саргис Тмогвели, живший в конце XII столетия, в царствование бессмертной в Грузинских летописях Царицы Тамары»⁷. რაც შეეხება შავთელსა და ჩახრუხაძეს, დ. ჩუბინაშვილის ცნობით, «Первый из них, Шавтель, как говорят, был Секретарем и одним из отличнейших Министров Царицы Тамары. Второй же, Чахруха, был Царским Казнохранителем... Поэмы их под заглавием: Тамариани, включает в себе хвалу Царице Тамары. Они напечатаны в двух книжках, в Тифлисе, в 1839 г. Иоселианом, Учителем Тифлисской Семинарии», მაგ-

⁵ ქართული ქრისტიანობა, II, სპბ. 1846, გვ. II, სქ. 3—4.

⁶ ქვე, I, სპბ. 1846, გვ. 16—36, 73—94.

⁷ ქვე, I, სპბ. 1846, გვ. II—III.

რამ, ორივე პოემა ისე ჰგავსო ერთმანეთს, შენიშნავს დ. ჩუბინაშვილი, რომ შეიძლება ისინი ერთი პოეტის ნაწარმოებებად მივაჩნიოთ: «Можно заметить, однакожь, что обе Поэмы так сходны с другою, что можно считать произведением одного Поэта» (ЖМНП, 1842, № 8, ცალკე ამონაბეჭდი, გვ. 3, სქ. 3; ქართ. ქრისტ., II, სპპ, 1846, გვ. III, სქ. 1).

§2. საყურადღებოა დ. ჩუბინაშვილის მიერ მოწოდებული შოთა რუსთველის ბიოგრაფიული ცნობები, რომლებიც დამყარებულია ხალხურ გადმოცემებსა და ტიმოთე გაბაშვილის „მიმოსვლაში“ და-დასტურებულ მონაცემებზე:

«Шота Руставель родился в незначительном городе Рустави, в провинции Ахалцихской. О жизни его сохранилось мало сведений. Известно, и то по преданию, что он получил образование в Абинах, и возвратясь оттуда, стихотворениями своими обратил на себя внимание Царицы Тамары. Главный предмет его песнопений составляло прославление Царицы Тамары. Лучшее произведение его — Вепхис-Ткаосани или Барсова кожа, написанная во славу Великой Царицы, снискала ему новые милости Тамары, которая сделала его своим Книгохранителем. В последствии времени Поэт, по словам Грузинского Митрополита Тимофея (Митрополит Тимофеей жил в начале XVIII столетия. Он ходил на поклонение Св. Местам и описал свое путешествие. Из этой книги г. Муравьев извлек статью, которую поместил в конце своего путешествия под заглавием: Описание Грузинского монастыря в Иерусалиме), вступил в монахи. Последние дни своей жизни он провел в Иерусалиме, и погребен там же в монастыре Св. Креста. Митрополит Тимофеей говорит в своем путешествии, что в его время в этом монастыре хранился портрет Руставели. Вот все что мы знаем о жизни Руставели (ЖМНП. 1842 № 8, ცალკე ამონაბეჭდი, გვ. 4).

რა შეიძლება ითქვას ამ ცნობათა ავთენტურობის შესახებ?

პირველ რიგში, აღსანიშნავია დ. ჩუბინაშვილის ცდა, გაარკვიოს პოეტის სადაურობა. ამ მხრივ, იგი უპირისპირდება თეიმურაზ ბაგრატიონის შეხედულებას შოთა რუსთველის ჰერეთის რუსთავი-

დან—ბოსტან ქალაქიდან წარმომავლობის შესახებ⁸ და უბრუნდება ხალხურ გადმოცემებსა და ნაწილობრივ, გვიანდელ ლიტერატურულ წყაროებზე (მაგ., არჩილის „გაბასება თეიმურაზისა და ჩუბინაშვილისა“) დამყარებულ ტრადიციულ თვალსაზრისს შოთა რუსთველის მესხობის შესახებ. ეტყობა, დ. ჩუბინაშვილს იმდენად ღრმად სწამდა ეს, რომ თვით თეიმურაზ ბაგრატიონის მიერ ვეფხისტყაოსნის 1841 წლის გამოცემისათვის დასართველი ლექს-ანდერძიც კი გადააკეთა თავისებურ ყაიდაზე და ისე დაბეჭდა. თეიმურაზის ავტოგრაფში ეწერა:

„შოთა იშვა რუსთავისა ქალაქსა შინა ქებული,
მას ბოსტან-ქალაქს უწოდენ, ძველთაგან იყო გებული...“

პოემის 1841 წლის გამოცემაში კი ვკითხულობთ:

„შოთა იშვა სამეხეთოს დაბასა შინა ქებული,
მას რუსთავად უწოდებდნენ, ძველთაგან იყო გებული...“⁹.

იგივე აზრია გატარებული დ. ჩუბინაშვილის აღნიშნულ ნაშრომშიც: «Шота Руставель родился в незначительном городе Рустави, в провинции Ахалцихской» (იქვე გვ. 4).

დ. ჩუბინაშვილის შემდეგ რუსთველის მესხობას იცავდნენ ნ. მარი¹⁰, შ. ნუცუბიძე¹¹ და სხვები, ხოლო თანამედროვე მკვლევართაგან—ნ. შოშიაშვილი¹² და ს. ცაიშვილი¹³. ალ. ბარამიძის სიტყვებით,

⁸ ამის შესახებ დაწვრილებით იხ. ვ. შარაძე, თეიმურაზ ბაგრატიონი, II, თბ., 1974, გვ. 92—97.

⁹ იხ. ლ. ქუთათელაძე, ვტ-ის 1841 წლის გამოცემაზე დართული „ანდერძისათვის“, „მაცნე“, 1970, № 5, გვ. 136.

¹⁰ Н. Я. Марр, Груз. поэма «Витязь в барсовой шкуре» Шоты из Руставы и новая культурно-историческая проблема, ИАН, 1917, с. 414—446, 475—506.

¹¹ Ш. Нуцубидзе, Творчество Руставели, Тб., 1958.

¹² ნ. შოშიაშვილი, თორელთა ფეოდალური სახლის ისტორია და შოთა რუსთაველი, ხელნ. ინსტიტუტის კრებული „შოთა რუსთაველი“, თბ., 1966, გვ. 7—74; მისივე, XII—XIV სს. საქართველოს სახელმწიფო სამართლის ისტორიისა და რუსთველოლოგიის ზოგიერთი საკითხი, „ცისკარი“, 1965, № 9, გვ. 114—151.

¹³ ს. ცაიშვილი, შოთა რუსთაველი (ბიოგრაფიული ესკიზი), „მნათობი“, 1966, № 2, გვ. 32—146.

„ვეფხისტყაოსნის ავტორი შეიძლება ყოფილიყო მესხეთის რუსთა-ვიდანაც და თბილისის რუსთავიდანაც. ამ საკითხის საბოლოოდ გადასაჭრელად ჯერ-ჯერობით რაიმე მტკიცე საბუთი არ არსებობს, თუმცა ზოგი რამე გარკვეულად რუსთველის მესხობის სასარგებლოდ მეტყველებს“¹⁴.

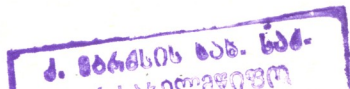
თავი რომ დავანებოთ ხალხურ გადმოცემებზე დამყარებულ დ. ჩუბინაშვილის ცნობებს შოთა რუსთველის ათენში სწავლა-განათლების მიღების შესახებ, ყურადღებას იქცევს მისი შემდეგი სიტყვები: «...Вепхис-Ткаосани или Барсова кожа, написанная во славу Великой Царицы, снискала ему новыя милости Тамары, которая сделала его своим Книгохранителем» (იქვე, გვ. 4). როგორც ვხედავთ, დ. ჩუბინაშვილი აქ რუსთველს თამარის მწიგნობართუხუცესად აცხადებს, (რაც არც გადმოცემებით და არც რაიმე ლიტერატურულ-ისტორიული წყაროებით არ დასტურდება), ოღონდ ამ ნაშრომის 1846 წელს გამოქვეყნებულ ვარიანტში მას მეჭურჭლეთუხუცესად ასწორებს: «которая сделала его своим К а з н о х р а н и т е л е м» (ქართ. ქრისტ., II, სპბ., 1846, გვ. III). შოთა რუსთველის თამარ მეფის მეჭურჭლეთუხუცესობა კი დღეს თითქმის საყოველთაოდ გაზიარებული აზრია¹⁵.

მაგრამ მაინც განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს დ. ჩუბინაშვილის მიერ შოთა რუსთველის საბიოგრაფიო საკითხებთან, კერძოდ, იერუსალიმის ჯვრის მონასტერში პოეტის ყოფნასა და მოღვაწეობასთან დაკავშირებით ტიმოთე გაბაშვილის დამოწმება: «В последствии времени Поэт, по словам Грузинского Митрополита Тимофея, вступил в монахи. Последния дни своей жизни он провел в Иерусалиме, он погребен там же в монастыре Св. Креста. Митрополит Тимофей говорит в своем путешествии, что в его время в этом монастыре хранился портрет Руставели» (ЖМНП, 1842, № 8, ცალკე ამონაბეჭდი, გვ. 4).

ამ ნაშრომის 1846 წლის ვარიანტში ეს ადგილი შესწორებულია ამგვარად: «В последствии времени Поэт, вступил в монахи. По

¹⁴ ალ. ბარამიძე, შოთა რუსთველი, თბ., 1966, გვ. 38—39.

¹⁵ შდრ. ალ. ბარამიძე, შოთა რუსთველი და ქართველთა ჯვრის მონასტერი იერუსალიმში, კრებ. „შოთა რუსთველი“, თბ., 1966.

დღეს უკვე გამოჩნვეულია, რომ ტიმოთე გაბაშვილისათვის მიწერილი ამ უცხო რუსთველოლოგიური ცნობის წყაროა თეიმურაზ ბაგრატიონი¹⁹. თეიმურაზ ბაგრატიონის ავტორიტეტის წყაროა მისი კი, მის მიერ ტიმოთესათვის ზეპირად მიწერილი ეს უცხო ცნობა სამეცნიერო ლიტერატურაში შეუმოწმებლად ტიმოთესავე სახელით გავრცელდა (აკად. მ. ბროსე, პროფ. დ. ჩუბინაშვილი და სხვ.)²⁰.

რაც შეეხება დ. ჩუბინაშვილის მიერ მოტანილ ტიმოთე გაბაშვილის ცნობას იერუსალიმის ჯვრის მონასტერში შოთა რუსთველის პორტრეტის არსებობის შესახებ, დღეს ეს უკვე საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია: ნ. ჩუბინაშვილის 1845 წლის, ალ. ცაგარლის 1883 წლისა და ქართველ მოღვაწეთა (ირ. აბაშიძე, გ. წერეთელი, ა. შანიძე) 1960 წლის სამეცნიერო ექსპედიციებმა საბოლოოდ დაადსტურა ეს. დღეს ჩვენ უკვე ხელთა გვაქვს შოთა რუსთველის იერუსალიმური ფრესკული პორტრეტის ზუსტი ფოტოასლიც.

§3. როგორც ვიცით, სამეცნიერო ლიტერატურაში დიდხანს დავაიყო ვეფხისტყაოსნის ვახტანგისეული გამოცემის ხასიათის შესახებ. ზოგიერთი (დ. კარიჭაშვილი, იუსტ. აბულაძე, პ. ინგოროყვა)²¹ მას თვლიდა პოემის რომელიღაც ძველი ხელნაწერის ზუსტ ასლად, ამჟამად უცნობ მოკლე ტიპის ხელნაწერის უცვლელ არაკრიტიკულ გამეორებად, ზოგი კიდევ (მაგალითად, ე. თაყაიშვილი)* ვახტანგისეულ გამოცემას კრიტიკულ რედაქციად მიიჩნევდა. ა. შანიძისა²² და ს. ცაიშვილის²³ გამოკვლევებმა საბოლოოდ დაამტკიცეს, რომ ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსანი კრიტიკულა ხასიათის გამოცემა,

¹⁹ გ. შ ა რ ა ძ ე, ტიმოთე გაბაშვილისათვის მიწერილი ერთი რუსთველოლოგიური ცნობის წყარო, წიგნში: „არქეოგრაფიული ძიებანი“, თბ. 1973, გვ. 86—92.

²⁰ გ. შ ა რ ა ძ ე, თეიმურაზ ბაგრატიონი, II, თბ., 1974, გვ. 103.

²¹ პ. ინგოროყვა, რუსთველიანა, თბ., 1926, გვ. 13, 42; დ. კარიჭაშვილი, ვეფხისტყაოსნის შედგენილობა, ყ. „განათლება“, 1913, VI, გვ. 412—424. იუსტ. აბულაძე, ვეფხისტყაოსნის 1914 წლის გამოცემა, გვ. VI, XIII; მისივე, რუსთველოლოგიური ნაშრომები, შემდგ. ი. მ ე გ რ ე ლ ი ძ ე, თბ., 1967, გვ. 70—89;

* Е. Такаишвили, Описание, II, Тиф., 1908, გვ. 581.

²² ა. შ ა ნ ი ძ ე, ვახტანგის დედანი ვეფხისტყაოსნისა, აღდგენილი ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსანი, თბ., 1937, გვ. 388—394.

²³ ს. ც ა ი შ ვ ი ლ ი, ვეფხისტყაოსნის ვახტანგისეული რედაქცია, თბ., 1957.

რომელიც დამყარებულია პოემის სხვადასხვა ხელნაწერთა ერთმეჯერებასა და რედაქტორული სამუშაოების ჩატარებების საგულისხმოა, რომ ასეთივე აზრის ყოფილა დ. ჩუბინაშვილი.
«До начала XVIII столетия [Вепхис—Ткаосани] существовала только в рукописях. В первый раз она напечатана в 1712 году Царем Вахтангом VI, который запечатлен в Истории Грузинской заведением первой типографии в Тифлисе и особенно начертанием для Грузии законов... При издании Поэмы Руставели рассмотрены и сличены были многие рукописные экземпляры (1842, № 8, ცალკე ЖМНП, ამონაბეჭდი, გვ. 5—6). უნდა ვივარაუდოთ, რომ დ. ჩუბინაშვილის ამ შეხედულების გაგლენითაა ვეფხისტყაოსნის 1841 წლის გამოცემის წინასიტყვაობაში გატარებული აზრი, რომელსაც მ. ბროსე აწერს ხელს: „ვეფხისტყაოსანი პირველ აღბეჭდა ტფილისს, 1712 წელსა, ვახტანგ VI მეფის ბრძანებითა, მის მიერ გაკეთებულს სტანბაში, მისივე მეფისა წარსაგებელითა და ზედა-მხედველობითა: წიგნი ესე გარყუნილ იყო სხვა და სხვა მწერალთაგან, მისთვის ვახტანგ მეფემა, როგორც ჰომერის სტიხები პირისტრატოსის მიერ გასინჯულ იყო, ისე გასინჯა და შეამოწმა ძველ გელ-წერილებსა და შემდგომად დაჰბეჭდა“ (გვ. XI—XII).

[დ. ჩუბინაშვილი კრიტიკულად ეპყრობა ვახტანგ VI-ის კომენტარებს, კერძოდ, ამ კომენტარებში გატარებულ აზრს ვეფხისტყაოსნის მიჯნურობის მისტიკურ-ალეგორიული ხასიათის, პოემაში გატარებული სიყვარულის იდეის ქრისტიანული დოგმებით ახსნის შესახებ (შდრ. ვახტანგის „თარგმანი“, 1712 წ. გვ. სტბ., სპზ -სპც, სპვ.)²⁴ და აქვე იძლევა ვახტანგის ასეთი იძულებითი განმარტების მიზეზთა ორიგინალურ ახსნას: «В Типографии, заведенный с такою набожною целью, печатались большей частью книги церковныя и нравоучительныя. Это же направление выразилось и при издании Поэмы Руставели. Набожному Вахтангу неприятно

²⁴ შდრ. К. Кекелидзе, Отражение восточного суфизма в древнегрузинской поэзии, წიგნში: ეტიუდები, II, თბ., 1945, გვ. 284—285; ს. ცაიშვილი, რუსთველური მიჯნურობის განმარტება ვახტანგ მეექვსესთან, კრებ. „ძველი ქართული მწერლობის საკითხები“, II, თბ., 1964, გვ. 227—240.

было, что обыкновенные читатели преимущественно обращают внимание в этой Поэме на изображение страстей человеческих, и любят увлекательными картинами любви, которые могут возбуждать в душе помысли нечистые. Поэтому он думал и утверждал, что сия Поэма есть аллегория, вымышленная для назидания людей, что Руставель, как Христианский Поэт и Философ в глазах набожной царицы Тамары, двух Католиков и множества ревнующего о нравственности Духовенства, не осмелился бы написать что либо не имеющее цели нравственной, и что главная цель его была—представить непоколебимую верность супругов, при всех превратностях жизни человеческой и другия Христианския добродетели. Убеденный в этом, он присоединил к изданию Вепхис-Ткаосани свои примечания, в которых толкует по своему выражения Автора и сводит их с текстом Священнаго Писания и правилами Евангельского учения. Действительно, нельзя отвергать, что в Поэме Руставеля в основании лежит мысль нравственная, и что цель Вахтанга в изданных им примечаниях была бы не благонамеренная. Тем не менее, однакожь, справедливо, что объясняя Руставеля, Вахтанг вдается в явныя натяжки, применяет текст Св. Писания к таким местам, где подлинник совершенно удален от них, — где Автор очевидно думал вовсе не о том; одним словом: странно и даже неприлично было бы выдеть в этом создании какую то мистическую Христианскую Поэму» (იქვე, გვ. 7—8).

ამავე ნაშრომში (გვ. 8—9) დ. ჩუბინაშვილი გვაწვდის ფრიად საგულისხმო ცნობებს ვეფხისტყაოსნის 1841 წლის გამოცემის ისტორიისა და ამ გამოცემაში მისი უშუალო მონაწილეობის შესახებ, მაგრამ ამის თაობაზე ცალკე გვექნება საუბარი.

§ 4. ქართული ლექსთწყობის, კერძოდ, ვეფხისტყაოსნის ლექსის საზომის — შაირის შესახებ მსჯელობისას დ. ჩუბინაშვილი, როგორც ეს უკვე შენიშნეს გ. იმედაშვილმა და ა. გაწერელიამ²⁵, ავტორის დაუსახელებლად სიტყვასიტყვით იმეორებს ე. ბოლხოვიტინოვის აზრებს. შევუდაროთ:

²⁵ გ. იმედაშვილი, რუსთველოლოგია, თბ., 1941, გვ. 176; ა. გაწერელია, ქართული კლასიკური ლექსი, თბ., 1953, გვ. 60; შდრ. გ. შარაძე, ევგენი ბოლხოვიტინოვი — პირველი რუსი რუსთველოლოგი, თბ., 1978, გვ. 103—104.

Просодия Грузинской Поэзии вся тоническая, на подобие Греческой и Латинской. Потому, что Грузинский язык изобилует многосложными словами и ударения имеет разнообразныя. Чаше всех других употребляется в нем метр Пирриходактилический (— — — — —); однакож сродны ему и все прочие метры древней Греческой поэзии. Стихи Грузинские имеют также и цезуру. Лишнее в них пред Греческими то, что к концу их прибирается рифма, как в Европейских языках. Употреблению рифмы научились они от Персиан и по примеру их в письме выставляют на конце строки отдельно даже самыя буквы рифмы. Впрочем новейшие Грузинские стихотворцы иногда пишут рифму и совокупно.

...Первый род, самый древний и употребительнейший, называется Шаири. Он состоит из четверостиший, имеющих на конце каждого стиха одинакую рифму. Метр его есть следующий:

— — — — —
— — — — —

Просодия Грузинской Поэзии вся тоническая, на подобие Греческой и Латинской. Грузинский язык изобилует, как и Греческий, многосложными словами и имеет разнообразныя ударения. Чаше всех других употребляется метр пиррихо-дактилический (— — — — —); однакож сродны ему и все метры древней Греческой Поэзии. Стихи Грузинские имеют также цезуру. Грузинские стихи отличаются от Греческих тем, что в конце их прибирается рифма, как в новейших Европейских языках. Употребление рифмы Грузины заимствовали, вероятно, у Персов; по примеру их они в письме ставят на конце строки отдельно даже самыя буквы рифмы. Самый употребительнейший род стихов называется Шаири. Он состоит из четверостиший; в конце каждого стиха рифма одинаковая. Этими стихами написана и Вепхис-Ткаосани. Метр его есть

— — — — —
— — — — —

В пример сему вот самая первая строфа из Руставелевской поэмы Вепхисткаосани:

Ромелман шекмна самка-
ро...»²⁶

Для образца выпишем первую строфу этой Поэмы:

Ромелман шекмна самка-
ро...»²⁷

როგორც ვხედავთ, დამთხვევა აბსოლუტურია! მაშასადამე, დ. ჩუბინაშვილი იზიარებდა თავისი მეცნიერული მოღვაწეობის პირველ წლებში კერძოდ, 1842 წელს, ე. ბოლხოვიტინოვის თეორიას ქართული ლექსის სილაბურ-ტონურობის შესახებ. თუმცა მან შემდეგში, ეტყობა თავისი მასწავლებლის თეიმურაზ ბაგრატიონის გავლენით, ვითვისაც ქართული ლექსის ამოსავალი პრინციპი ძირითადად სილაბიზმზეა დამყარებული²⁸, შეხედულება შეიცვალა: ამ ნაშრომის 1846 წელს გამოქვეყნებულ ვარიანტში მას ეს ადგილი მთლიანად ამოუღია²⁹, ხოლო თავის უფრო გვიანდელ შრომებში, ა. გაწერელიას სიტყვებით რომ ვთქვათ, „ის კატეგორიულად უარყოფდა ქართული ლექსის ტონურობას და საერთოდ მახვილის როლს ჩვენს პროსოდიაში. ე. ბოლხოვიტინოვს შეხედულება მას, ალბათ, იმთავითვე არ მიაჩნდა უდაგო დებულებად, რადგან... სხვა ადგილას ვხვდებით ფრაზას, რომელიც ქართული ვერსიფიკაციის საკითხებში აბსოლუტურად მიუღებელი შეხედულების მტკიცებას შეიცავს: «...многие стихи хотя имеют надлежащую меру и ритму, но могут назваться прозою». მსგავსი რამ კი შეიძლება აზრად მოსვლოდა მკვლევარს, რომელიც ვეფხისტყაოსანში (და საზოგადოდ ქართულ ლექსში) მახვილის როლს ვერ ამჩნევდა... მის გრამატიკულ შრომებში (იგულისხმე: «Краткая грузинская грамматика», СПб, 1855, გვ. 73—74; „ქართული დრამატიკა“, დართული აქვს „ქართულ-რუსულ ლექსიკონს“, სპბ., 1887, გვ. XXVIII.—გ. შ.) კვლიც არა ჩანს ბოლხოვიტინოვის მოსაზრებებისა, რომელიც მან მექანიკურად გაიმეორა ვეფხისტყაოსნის

²⁶ Е. Болховитинов, Историческое изображение Грузии..., СПб., 1802, გვ. 88, 90. იხ. წიგნი: გ. შარაძე, ევგენი ბოლხოვიტინოვი—პირველი რუსი რუსთველოლოგი, თბ., 1978.

²⁷ Д. Чубинов, О грузинской поэме... ЖМНП, 1842, № 8, ცალკე ამონაბეჭდი, გვ. 9—10.

²⁸ იხ. გ. შარაძე, თეიმურაზ ბაგრატიონი, II, თბ., 1974, გვ. 136.

²⁹ შდრ. ქართული ქრისტომატია, II, სპბ., 1846, გვ. V.

შესახებ დაწერილ სტატიაში... დ. ჩუბინაშვილის აზრით, ქართული ლექსთწყობა სილაბური სისტემისაა და ენათესავება სპარსულს. ერთი მოსაზრება არაა მართალი»³⁰.

მაშასადამე, დ. ჩუბინაშვილმა საბოლოოდ ე. ბოლხოვიტინოვი-საგან სრულიად საპირისპირო პოზიცია დაიჭირა და ქართული ლექსი მხოლოდ სილაბური ბუნების ლექსთა წრეში მოაქცია. 1853 წლის 5 აგვისტოს დაწერილ ერთ შრომაში დ. ჩუბინაშვილი პირდაპირ წერდა:

«Что касается до Просодии Грузинских стихов, то в оправдание должен сказать: Грузинские стихи, как Французские, Итальянские и т. д. суть силлабические. В силлабических стихах все слоги признаются равномерными, следовательно, [метр этот] не знает различия между долгими и короткими слогами, у него все они долги и коротки, не как в древних классических стихах, т. е. не имеет метрического разнообразия, а метр в нем есть... Посему говорить о долгих и коротких слогах и ударениях нет никакой нужды... Чтобы убедиться в том, приведем пример из Барсовой кожи, ст. 36:

ნახეს უცხო მოყმე ვინმე, ჯდა მტირალი წყლისა პირსა,
შავი ცხენი სადავითა, ჰყვა ლომსა და ვითა გმირსა.

Где же тут строго соблюдаемый греками, метр?

... Грузинские стихи суть силлабические, а не метрические, т. е. не имеют основанием, строго соблюдаемый греками, метр, и ни тонические, потому что ударения не играют главную роль, как в стихах Русских, имеющих по сему главным основанием ударения, а не равное количество слогов»³¹.

³⁰ ა. გაწერელია, ქართული კლასიკური ლექსი, თბ., 1953, გვ. 60, 72—73.

³¹ იხ. А. Цагарели, Сведения, вып. III, СПб, 1894, с. 94—95.

ა. გაწერელის შეფასებით, დ. ჩუბინაშვილი აქ „ვერ ამჩნევდა“
ქართული მახვილის სპეციფიკურ თვისებებს, თანაც სილაბურ-ტონურ
ნური ლექსთწყობის კანონები ძალზე მარტივად ჰქონდა წარმოდგე-
ნილი... დ. ჩუბინაშვილს მოჰყავს ტაეპები იზოლირებულად, განსა-
კუთრებით ისეთნი, რომელთაც სუფთა საზომი არ გააჩნიათ... მის მი-
ერ შენიშნული მოვლენა განეკუთვნება რ ი ტ მ ი ს ა და ა რ ა მ ე ტ-
რ უ ლ ი ს ქ ე მ ი ს სფეროს. კიდევ ერთი შენიშვნა: თვითონ დ. ჩუ-
ბინაშვილის სქემები ზუსტად ვერ გამოხატავენ შესაბამისი ტაეპების
მახვილების რიგს“³².

§5. ვეფხისტყაოსნის იდეურ-მხატვრული ანალიზისას, დ. ჩუ-
ბინაშვილმა, სწორი მეთოდოლოგიური პრინციპით, მკვეთრად დაა-
ყენა რუსთველის პოემა დასავლეთისა და აღმოსავლეთის კულტურ-
რათა მიჯნაზე. თუ ერთის მხრით, ვეფხისტყაოსნის ბევრი ადგილი
ებრაელთა საღვთო პოეზიას, ჰომეროსსა და დასავლეთ ევროპის
მწერლებს გვაგონებს, ხოლო ფილოსოფოსთა სახელების ზოგჯერ
პირდაპირი, ზოგჯერ კი შეფარვით დამოწმება პოეტის კლასიკური
ლიტერატურის ცოდნას ამჟღავნებს, მეორეს მხრით, ნაწარმოების
ენა, მხატვრული ქსოვილი — გადაჭარბებული ვნებები, ჰიპერბოლუ-
რი გამოთქმები, ევროპელთათვის უცხო ეპითეტები ყოველ ფეხის
ნაბიჯზე აღმოსავლურია და უმეტესწილად ჩამოჰგავს „ათას ერთი
ღამის“ მოთხრობებს:

«Разсматривая Поэму Руставели, мы находим с одной сто-
роны многия места, напоминающия нам Священную Поэзию
Евреев, Гомера и Писателей Западных, а Философы, называе-
мые собственными именами или скрытия под намеками, кой
не трудно угадать, показывают в Авторе знание классической
Литературы; с другой стороны, рассматривая язык Поэмы
Руставели, находим в ней на каждом шагу черты сходства с
Литературою Восточною, и преимущественно с рассказами «Ты-
сячи и одной ночи». То же преувеличение страстей, те же ги-
перболическия выражения. Герой Руставели, как и все герои
Восточные, в горести посыпает прах на свою голову; так же
бриллиант блещет во мраке, соловей чарует дубравы. Те же
эпитеты, странные для восбражения Европейца. Солнце, Луна,

³² ა. გაწერელია, დას. ნაშრ., გვ. 74—75.

Лев играют роль местоимений. И не по одной внешности сходствует Поэма Руставели с романами Восточными, но и по внутреннему своему составу». (ЖМНП, 1842, № 8, ცალკე ამონაბეჭდი ვ. 10—11).

ასეთმა გარეგნულმა და შინაგანმა მსგავსებებმა აღმოსავლურ რომანებთან, ზოგიერთს აფიქრებინაო, განავრძობს დ. ჩუბინაშვილი, რომ ვეფხისტყაოსნის სიუჟეტი, კერძოდ, ტარიელის ისტორია მოგონილი და შექმნილია არა თვით რუსთველის მიერ, არამედ ნასესხებია აღმოსავლეთიდან, თარგმნილია არაბულიდან ან სპარსულიდან. ამ შეხედულების გავრცელებას ხელი შეუწყო თვით რუსთველის სიტყვებმა:

„ესე ამბავი სპარსული ქართულად ნათარგმანები,
ვით მარგალიტი ობოლი ხელისხელ საგოგმანები
ვბოვე და ლექსად გარდავთქვი, საქმე ვქმენ საქოქმანები...“
(1841 წლის გამოცემა, სტროფი ივ).

დ. ჩუბინაშვილი ორიგინალურ ახსნას უძებნის ამ სიტყვებს. მისი აზრით, რუსთველს ამით სურდა მეტი ფასი მიეცა თავისი პოემისთვის, რადგან ცნობილია, რომ უცხო უფრო მეტად ფასობს საკუთარზეო; ერთი სიტყვით, დ. ჩუბინაშვილი მიგვანიშნებს სიუჟეტის გაუცხოურების, სიუჟეტური შენიღბვის ხერხზე: «Это сходство до того поражает читателя, что некоторые полагали, будто главное содержание Вепхис-Ткаосани—история Тариеля создана не Руставелем, а заимствована им с Востока, переведена с Арабского или Персидскаго. Сам Руставель говорит, что Тариель этот таинственный перл, как он выражается, найден им в Персии, что он полагал в нем необыкновенную цену, снял с него Персидскую оболочку и отделал его по вкусу своего народа. Не трудно угадать, что Руставель хотел придать более цены своей Поэме: ибо известно, что чужеземное часто ценится гораздо дороже своего» (იქვე, ვ. 11).

დ. ჩუბინაშვილი მკვეთრად ემიჯნება ვეფხისტყაოსნის სიუჟეტის ნასესხობის თეორიას და მტკიცედ დგება თავისი დიდი წინამორბედების ვახტანგ VI-ისა³³ და თეიმურაზ ბაგრატიონის³⁴, აგრეთ-

³³ ვ ა ხ ტ ა ნ გ VI, ვეფხისტყაოსნის 1712 წლის გამოცემა, ვ. სჟა, სჟე, სჟვ.

³⁴ თ ე ი მ უ რ ა ზ ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი, განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსნისა, გ. იმედაშვილის რედ., თბ., 1960, ვ. 292, 292—293; მ ი ს ი ვ ე, კატალოგი, ს. იორდანიშვილის რედ., თბ., 1948, ვ. 38.

ვე, მ. ბროსეს (ამის შესახებ ქვემოთ) პოზიციაზე, რომლებიც აღიარებდნენ, რუსთველის პოემის ამბის ორიგინალურობას: «Мы с своей стороны, заметили, что Истории Тариеля не находится ни в Индии, ни в Персии. Первый издатель Вепхис-Ткаосани, Царь Вахтанг, живший довольно долго в Персии, знавший язык и Литературу ея и переведивший многия Персидския книги, свидетельствует, что в Персии нигде не нашел он повести о Тариеле» (იქვე, გვ. 11).

უარყოფს რა ვეფხისტყაოსნის სიუჟეტის ნასესხობას, დ. ჩუბინაშვილი იქვე დასძენს, რომ პოემა აღმოსავლურ რომანთა მიმგავსებით არის შექმნილი. ამას ამყლავნებს პოემის გმირთა უმეტესი ნაწილის სახელთა სპარსული და არაბული მნიშვნელობა, თუმც მთავარ გმირთა სახელები ქართულიაო:

«Но, отвергая заимствование этой Поэмы от Восточных Писателей, можно согласиться, что она составлена по образцам Восточных. Имена героев ея большею частью имеют значение на языках Персидском и Арабском, как напр., Ростеван, Рамаз, Саридан, Фатма, Парсадан, и другия; имена же главных героев: Тариель, Автандил, Тинатин суть Грузинския» (იქვე, გვ. 11).

მაშ, რით უნდა აიხსნას რუსთველის გმირთა მოქმედების უცხო გეოგრაფიული გარემო, თუკი პოემის სიუჟეტი ორიგინალურია, ქართულია? დ. ჩუბინაშვილი ამ კითხვას ასე პასუხობს:

«Относительно места действия своих героев Руставель дозволяет себе такую же волность, как и все Поэты и рассказы Восточные. Всем известно, каков ход Восточных повестей. Они редко согласуются с Географией, и то разве тогда только, когда действуют историческия лица. Писатели Восточные обыкновенно отправляют героев своих Поэм искать приключений в странах отдаленных, которые обозначают они совершенно произвольно и украшают всеми богатствами Природы, или превращают в дикия пустыни: ибо они уверены, что читатели не будут поверять их описаний. Руставель поступает точно также, и трудно начертать верную карту его Поэмы, главное действие которой происходит в Индии» (იქვე, გვ. 11—12).

ამ ერთადერთი დამაბრკოლებელი არგუმენტის ამგვარად მოხსნის შემდეგ, დ. ჩუბინაშვილი უკვე მთელი კატეგორიულად აცხადებს:

«По нашему мнению, Руставель не заимствовал сюжета своей Поэмы у Писателей Восточных: она создана им самим, и как заметили выше, направлена к прославлению Великой Царицы Тамары» (იქვე გვ. 12).

და აი, დ. ჩუბინაშვილი მიადგა თავის ცნობილ თეორიას — საქართველოს ისტორიიდან ცალკეული ისტორიული ანალოგიების დაძებნის საფუძველზე ვეფხისტყაოსნის სიუჟეტის ალეგორიად მიჩნევას და პოემის ისტორიულ-ნაციონალურ ინტერპრეტაციას, რომელსაც, როგორც ვიცით, ადრე მ. ბროსემ³⁵ (დამოუკიდებლად თუ დ. ჩუბინაშვილთან ერთად) ჩაუყარა საფუძველი:

«Действительно, сравнивая жизнь Царицы с событиями, описываемыми в Поэме, находим разительные черты сходства, которые подают повод думать, что под именем главной героини Нестан-Дареджан скрывается сама Тамарь. Укажем некоторые пункты этого сходства: Нестан-Дареджан была единственною дочерью Индийского Царя Парсадана точно так же, как Тамарь была единственною дочерью Царя Георгия III. Воспитание Нестан-Дареджани Парсадан поручил своей сестре Давари, воспитание Тамары поручено было Георгием III сестре его Русудани, которая была в супружестве за Осетинским князем; она воспитывала ее вместе с своим родственником по муже, Давидом Сосланом точно так же, как и Нестан Дареджан с Тариелом. Следствием совокупнаго воспитания Нестани и Тариеля была взаимная любовь их; так, вероятно, и Тамарь по той же причине была привязана с малолетства к Давиду Сослану, хотя Грузинския летописи ни слова не говорят о том, и хотя первым супругом Тамары, как мы упомянули выше, был Русский Князь. Не эта ли привязанность к Сослану была причиною расторжения брака с храбрым сыном Андрея Боголюбского,

³⁵ შტრ. М. Brosset, Recherches sur la poésie géorgienne, NJAs., V, Paris, 1833, p. 372; М. Броссе, Взгляд на историю и литературу Грузии, ЖМНП, VIII, СПб, 1838, с. 310; [შ]. ბ რ ო ს ე ტ, წინა-სიტყვაობა ვტ-ის 1841 წლის გამოცემისათვის, სპბ., 1841, გვ. IX.

который был заключен по неизвестным нам расчетам политическим. Далее, рассматривая содержание самой Поэмы, мы видим, что Парсадан, по видам Государственным, хотел выдать свою дочь за могущественного Шаха Хоразмийского, и что Нестан воспротивилась этому плану; если верить Летописцам Грузинским, то Шах Хоразмийский искал также руки Царицы Тамары; и получил такой-же отказ, как предшественник его от Нестани, хотя не подвергался такой ужасной участи, какая постигла Хоразмийского Шаха в Поэме Руставеля.

Кроме сего сходства в истории Тариеля и Нестан-Дареджани с историею Тамары, есть также отчасти сходство относительно места действия Поэмы. Мы сказали, что главное место действия поэмы — Индия. Руставель разделяет ее на семь Царств. Я имел случай видеть древнейшия Грузинския грамоты, в которых Цари Грузинские величают себя Царями семи Царств. Известный Историк Грузинский Вахушти подтверждает это. Действительно, отец Тамары Георгий III, подобно Парсадану, владел семью Царствами. Вот имена их: Абхазское, Геретское, Саатабагское, Карталинское, Кахетинское и Ранское. Сюда же можно причислить и Царство Осетинское, где господствовала отрасль властвовавшей в Грузии Династии Багратидов. Упоминаемая в Поэме крепость Каджта-Цихе, в коей заключена была Нестан-Дареджан, по картам Грузинским, находится в Имеретнии(!), в Ахалцихской Области» (იქვე, გვ. 12—14).

როგორც უკვე ვუკ. ბერიძემაც შენიშნა³⁶, დ. ჩუბინაშვილის მოსაზრებას ბევრი მხარდამჭერი და დამცველიც გამოუჩნდა, როგორც ძველად (ს. ბარათაშვილი³⁷, გ. იოსელიანი³⁸, ნ. გულაკი³⁹, დ. ბაქრა-

³⁶ შდრ. ვუკ. ბერიძე. დავით ჩუბინაშვილი, წიგნში; რუსთველოლოგიური ეტიუდები, თბ., 1961, გვ. 18—19.

³⁷ С. Б а р а т о в, История Грузии, СПб., 1871, IV—V, გვ. 94—96.

³⁸ Г. И о с е л и а н и, Барсова кожа, «Кавказ», 1875, № 31, 33, 78.

³⁹ Н. Г у л а к, О «Барсовой коже» Руставели, Тифл., 1884, გვ. 4.

ბე⁴⁰, ე. სტალინსკი⁴¹, მ. ჯანაშვილი⁴², ს. ქვარიანი⁴³, ა. წერეთელი⁴⁴, ვაჟა-ფშაველა⁴⁵, ნაწილობრივ, თვით ნ. მარიც⁴⁶), ისე ჩვენს დროში (პ. ინგოროყვა⁴⁷, კ. ჭიჭინაძე⁴⁸, დ. ბენაშვილი⁴⁹, დ. ქუთაძე⁵⁰), ხოლო უკიდურეს გაყალბებამდე მიიყვანა დ. დანდუროვმა⁵¹.

უკვე კ. კეკელიძემ შენიშნა, რომ დ. ჩუბინაშვილის მიერ „აქ მოყვანილი ანალოგიები ზოგი ისტორიულად არ მართლდება, ზოგი შემთხვევითი ხასიათისაა“⁵², ხოლო ალ. ბარამიძის დასკვნით, „ჩვენ ვერ გავიზიარებთ ვეფხისტყაოსნის ალეგორიული ინტერპრეტაციის თვალსაზრისს. ვეფხისტყაოსნის ამბისა და პერსონაჟების მოხმობილი ანალოგიები და პარალელები საქართველოს ისტორიული სინამდვილიდან ზოგჯერ შემთხვევით ხასიათს ატარებს და ნებისმიერია“, თუმცა, მისივე სიტყვებით, „ამისდა მიუხედავად, ჩვენთვის უდავოა, რომ რუსთველის პოემაში გარკვეული ასოციაციებით ნამდვილად

⁴⁰ იხ. დ. ბ ა ქ რ ა ძ ი ს რედაქციით გამოცემული ვახუშტის „საქართველოს ისტორია“, I, 1885, გვ. 218—219, შნშ.

⁴¹ Е. Сталинский, Шота Руставели — грузинский народный поэт, Тифл., 1886, გვ. 11—13.

⁴² მ. ჯ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი, ნაშრომი, 3, 1910, გვ. 32—33.

⁴³ ს. ქ ვ ა რ ი ა ნ ი, შოთა რუსთაველი და მისი პოემა, ქუთაისი, 1914.

⁴⁴ ა. წ ე რ ე თ ე ლ ი, სამი ლექცია ვეფხისტყაოსანზე, „კრებული“, 1898, V—VI, განყ. I.

⁴⁵ ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა, ფიქრები ვეფხისტყაოსნის შესახებ, იხუხულბანი, VII, თბ., 1956, გვ. 315—330.

⁴⁶ Н. Я. Марр, Древнегрузинские описны, ТР., IV, СПб., 1902, გვ. 55—56.

⁴⁷ პ. ი ნ გ ო რ ო ყ ვ ა, თხზულებათა კრებული, I თბ., 1960, გვ. 200-შმდ.

⁴⁸ შდრ. ვუკ. ბ ე რ ი ძ ე, დას. ნაშრომი, გვ. 19.

⁴⁹ დ. ბ ე ნ ა შ ვ ი ლ ი, სახისა და ხასიათის პრობლემა ვტ-ში, თბ. 1954.

⁵⁰ დ. ქ უ მ ს ი შ ვ ი ლ ი, რუსთველის პოეტური ხელოვნების ზოგიერთი საკითხი, თბ., 1968.

⁵¹ Д. Дандуров, Шота Руставели, М., 1937; მის შესახებ იხ. К. Дондуа, Чудовищная безграмотность, «Известия», 23. XII. 1937 г.; კ. დ ო ნ დ უ ა, საშინელი უმეცრება, „მნათობი“, 1938, № 1.

⁵² კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, II, თბ. 1958, გვ. 170—171; უფრო დაწვრილებით იხ. მ ი ს ი ე ე, რუსთველოლოგიური ეტიუდები, წიგნში: ეტიუდები, IV, თბ., 1957, გვ. 1—10; იხ. აგრეთვე, ვ. დ ო ნ დ უ ა, თამარ მეფის და რუსუდანი, ენიმკის მოამბე, V—VI, თბ., 1940, გვ. 321—328.

აღბეჭდილია მე-12 საუკუნის საქართველოს სწორედ კონკრეტულ-ისტორიული სინამდვილის ნიშანდობლივი მოვლენები და ცალკეული ფაქტებიც. ზოგი რამ ამ მხრით სრულიად გამჭვირვალე და დავეთანხმოთ ლ. მენაბდის შეფასებას: „რაოდენ საკამათო და საცილობელი არ უნდა იყოს დ. ჩუბინაშვილის ზოგიერთი დაკვირვება, მაინც უნდა ვაღიაროთ, რომ მეცნიერის კონცეფციამ თავის დროზე უაღრესად დადებითი როლი შეასრულა ქართველთა შორის ეროვნული გრძნობის გავლივების საქმეში. ნაწილობრივ მისი გავლენით აიხსნება ის ფაქტი, რომ ვეფხისტყაოსნის ბევრი მკითხველი და დამფასებელი დაბეჭდვით იცავდა და ამტკიცებდა პოემის ორიგინალობას, მიიჩნევდა მას ქართველი ხალხის საზოგადოებრივი ცხოვრების ანარეკლად. დ. ჩუბინაშვილის რუსთველოლოგიურ ნააზრევს, რასაკვირველია, უმეტესად ისტორიული მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ მკვლევარის ზოგიერთი დაკვირვება და დასკვნა ახლაც ანგარიშგასაწევია“⁵⁴. ჯ. ჭუმბურიძის სიტყვებით კი, „დ. ჩუბინაშვილის მსჯელობაში ყველაზე მნიშვნელოვანია ვეფხისტყაოსანში ქართული სინამდვილის დანახვა, პოემის მიჩნევა „ისტორიულ-ნაციონალური ხასიათის მქონე ალევორიულ ნაწარმოებად“. ამ მხრივ, მან, თეიმურაზ ბატონიშვილთან და ბროსესთან ერთად, დიდი ნაბიჯი გადადგა წინ არჩილთან და მის თანამოაზრეებთან შედარებით, რომლებიც ვეფხისტყაოსანში უპირატესად უცხოურსა და „ნაჭორს“ ხედავდნენ. მაგრამ უნდა ითქვას ისიც, რომ დ. ჩუბინაშვილის ამ მსჯელობას მაინც აკლია თეიმურაზ ბატონიშვილის გააზრების სიღრმე; მისთვის ნაციონალური მწერლობის ხასიათი, კერძოდ კი ვეფხისტყაოსნის ეროვნულობა, როგორც ჩანს, უმთავრესად გულისხმობს ისტორიულად მომხდარი ამბების მხატვრულად ასახვას“⁵⁵.

საგულისხმოა, რომ თუ 1842 წელს დ. ჩუბინაშვილი შეუძლებლად თვლიდა რუსთველის პოემის შედარებას ჰომეროსთან და ევროპული ლიტერატურის სხვა კლასიკოსებთან («Нельзя сравнивать эту Поэму с Поэмами Гомера, Виргилия, Тасса и другими вековыми

⁵³ ა. ლ. ბ ა რ ა მ ი ძ ე, შოთა რუსთველი, თბ., 1975, გვ. 68 შმდ.

⁵⁴ ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ვეფხისტყაოსანი და საქართველოს ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის მოღვაწენი, თბ., 1967, გვ. 29.

⁵⁵ ჯ. ჭ უ მ ბ უ რ ი ძ ე, ქართული კრიტიკის ისტორია, I, (მეორე გამოცემა), თბ., 1974, გვ. 91—92.

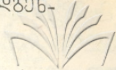
созданиями. Руставель жил не в Европе, не Европейские образцы имел он пред глазами, и язык и ход его Поэмы могут показаться странными Европейцу, коротко знакомому с поэтикой классической» — сб. ЖМНП, 1842, № 8), 1846 წელს უკვე რუსთველს გენოსად აღიარებს, ხოლო ვეფხისტყაოსანს პირდაპირ უწოდებს «Заказказская Иллиада»-ს და დასძენს: «...такой труд, говорю я, не только у народа, но даже у народов, повторяется не скоро... Немного гениев переживают такую будущность, особенно гениев-поэтов! («Кавказ», 1846, № 27). აქ იგი ერთგვარად ეხმაურება და აღრმავებს მის მიერ ადრე გამოთქმულ შეხედულებას: «Поэма Руставеля, ... сделалась народною Поэмою Грузинов. Одно уже это обстоятельство служит доказательством, что она имеет высокое достоинство поэтическое. Произведение ничтожное не могло бы доставлять удовольствия нескольким поколениям, в течение целых шести веков» (ЖМНП, 1842, № 8).

აქვე აღსანიშნავია პ. ბერკოვის დაკვირვებამის თაობაზე, რომ დ. ჩუბინაშვილის მიერ წამოყენებული დებულება რუსთველის ხალხურობის შესახებ უნდა აიხსნას ბ. ბელინსკის შეხედულებათა გავლენით: «Читая это место статьи Чубинова, нельзя не вспомнить что в те годы, когда писалась она, развивалась критическая деятельность Белинского, его проповедь народности искусства и борьбы с какой бы то ни было мистикой в поэзии. Едва ли не под влиянием Белинского писал Чубинов свою первую работу о Руставели»⁵⁶.

შეიძლება რამდენადმე გადაჭარბებული იყოს პ. ბერკოვის კატეგორიული მტკიცება დ. ჩუბინაშვილზე დიდი რუსი კრიტიკოსის შეხედულებათა ასეთი გამჭვირვალე გავლენის შესახებ (ჩვენ მაინც გვგონია, რომ ეს დებულება ახალგაზრდა ქართველ მეცნიერს უკარნახა ქართულმა ეროვნულმა სინამდვილემ და წინამორბედ რუსთველოლოგთა შრომებმა!), მაგრამ უყოყმანოდ უნდა დავეთანხმოთ პ. ბერკოვას შემდეგ დასკვნას: «Таким образом, по своим установкам и содержанию статья Чубинова представляла безусловно важный шаг в изучении Руставели и в ознакомлении с ним русского читателя»⁵⁷.

⁵⁶ П. Берков, დას. ნაშრ., გვ. 268.

⁵⁷ იქვე.

დავით ჩუბინაშვილმა რუსთველოლოგიური კვლევა-^{მეცნიერული} მისტყაოსნის ტექსტის მეცნიერული შესწავლით დაიწყო. იგი მონა-
წილობდა პოემის მეორე ბეჭდურ გამოცემაში, რომელიც 1841
წელს განხორციელდა სანკტ-პეტერბურგში და ვახტანგისეული
1712 წლის გამოცემის შემდეგ ახალ ეტაპს წარმოადგენდა ვეფ-
ხისტყაოსნის ტექსტის მეცნიერულ-კრიტიკულად დადგენის საქმეში.

მანამდე კი, როგორც უკანასკნელ ხანს გახდა ცნობილი, ჯერ კი-
დეც 1826 წელს პეტერბურგში განუზრახავთ ვახტანგისეული ვეფ-
ხისტყაოსნის ხელახლა გამოცემა, რომლის ინიციატორიც თეიმურაზ
ბაგრატიონი ჩანს. ცენზურაში ამ საქმის მოგვარება მიუხედავად სა-
აზიო დეპარტამენტის თარჯიმნისათვის — ნიკო ჩუბინაშვილისათვის,
რომელთანაც ცხოვრობდა და იზრდებოდა პატარა დავითი. მართა-
ლია, საბოლოოდ ეს წამოწყება ჩაიშალა¹, მაგრამ მომავალი მეცნიე-
რის სულში, უეჭველია, ის თავის კვალს მაინც დატოვებდა.

ამასთან, მხედველობაშია მისაღები ის გარემოებაც, რომ როგორც
ეს ვ. შადურმა გამოარკვია, „ჯერ კიდევ 1827 წელს ჟურნალ „აზიატ-
სკი ვესტნიკის“ მაისის ნომერში დაიბეჭდა ვრცელი წერილი სათა-
ურით «Барсова Кожа (Вепхисткаосани) Грузинская поэма,
сочиненная Шотою Руставели» და მისი ვარაუდით, ვეფხისტყაოსან-
ზე ამ პირველი რუსული სტატიის ავტორი სწორედ ნიკო ჩუბინაშვილი
უნდა იყოს². ერთი სიტყვით, დავით ჩუბინაშვილი თავადანვე ვეფ-
ხისტყაოსნის შესწავლისა და კვლევა-ძიების ატმოსფეროში იზრდებ-
ოდა, რაშაც გარკვეულად განაპირობა კიდევ მისი მომავალი მეცნიე-
რული მუშაობა.

მართლაც, თეიმურაზ ბაგრატიონი და მარი ბროსე პეტერბურგ-

¹ ამის შესახებ იხ. ს. ყუბანეიშვილი, ვეფხისტყაოსნის ბეჭდ-
ვის ისტორიიდან. თბ., 1966, გვ. 36—42; ო. ურილია, ვეფხისტყაოსნის
მეორე გამოცემასთან დაკავშირებული ზოგიერთი საკითხის დაზუსტებისათვის,
მაცნე, 1976, № 4 გვ. 23—40.

² ვ. შადური, პირველი რუსული სტატია რუსთაველზე, „ლიტ. სა-
ქართველო“, 25. III. 1966, № 13; მ. ს. ივ. გე, Что знала о Руставели Россия
пушкинского времени?, კრებ., „თსუ შოთა რუსთველს“, თბ. 1966, გვ.
421—425.

ში, გასული. საუკუნის 30-იანი წლების მიწურულს ვეფხისტყაოსნის მეორე ბეჭდური გამოცემის სამზადისს რომ შეუდგნენ, საგამოცემლო კომისიაში სათანამშრომლოდ მათ მიიწვიეს სრულიად რუსეთში რდა მეცნიერი დავით ჩუბინაშვილი, რომელსაც პეტერბურგის უნივერსიტეტი ახალდამთავრებული ჰქონდა. კომისიაში შედიოდა აგრეთვე ზ. ფალავანდიშვილი. შედგა და დაიბეჭდა გამოცემის „პროლოგა“³, ხოლო რამდენიმე ხნის დაძაბული მეცნიერული მუშაობის შედეგად 1841 წელს უკვე ხორცი შეესხა კიდეც ამ საშვილიშვილო საქმეს. გამოცემას აწერია: „ვეფხვის-ტყაოსანი, რუსულად Барсова Кожа, პოემა დაწერილი შოთა რუსთველის მიერ. ახლად დაბეჭდილი შეერთებულითა ღვაწლითა უფალთა ბროსეტ, ზაქარია ფალავანდიშვილისა და დავით ჩუბინაშვილისათა. სენექტ-პეტერბურდს სტანბაში საველმწიფო აკადემიისა მეცნიერებათა 1841“, ხოლო მომდევნო ფურცელზე დაბეჭდილია მიძღვნა: „მათს უგანათლებულესობას ბატონი-შულს თაიმურაზს, საქართველოს მეფის გიორგის ძეს, უმდაბლესის პატრივის-ცემისა, გულითადის მადლობისა, სამარადისო ერთგულებისა ნიშნად შევსწირეთ დამბეჭდველნი ბროსეტ, ზაქ. ფალავანდიშვილი, დ. ჩუბინაშვილი“.

მაინც რა სიახლეს შეიცავდა ვეფხისტყაოსნის 1841 წლის გამოცემა პოემის პირველ 1712 წლის ვახტანგისეულ ბეჭდურ გამოცემასთან შედარებით?

პირველ რიგში, აღსანიშნავია რედაქციული თავისებურება — პოემის სტროფული შედგენილობის გაზრდა: თუ ადრე ვახტანგისეული გამოცემა 1587 სტროფს ითვლიდა, 1841 წლის გამოცემა გაზრდილ იქნა 50 ახალი სტროფით (ე. ი. მასში პოემა წარმოდგენილია 1637 სტროფით). აქედან 4 სტროფი თეიმურაზ ბაგრატიონის მითითებით არის შეტანილი⁴, ხოლო დანარჩენი 46 შერჩეულია პ. ქებაძის მიერ რედაქციისათვის მიწოდებული 52 სტროფიდან (იხ.

³ ი. მეგრელიძე, ვეფხისტყაოსნის მეორე გამოცემის პროლოგა, „ლიტ. საქართველო“, 1965, № 34, 29. VIII; მ. ს. ი. ვ. ე, Из истории русско-грузинской филологии, «Лит. Грузия», 1964, № 12, გვ. 69—70.

⁴ გ. შარაძე, თეიმურაზ ბაგრატიონის ერთი გამოუქვეყნებელი რუსთველოლოგიური ნაშრომი, კრებ. „შოთა რუსთველი“, თბ., 1966, გვ. 405—510; მ. ს. ი. ვ. ე, თეიმურაზ ბაგრატიონი და ვეფხისტყაოსნის 1841 წლის გამოცემა, კრებ. „თბილისის უნივერსიტეტი შოთა რუსთველს“, თბ., 1966, გვ. 270—276.

ვეფხისტყაოსნის ლენინგრადული ხელნაწერი — M=48 აგრეთვე პ. ქებაძის მიერ ცალკე გადაწერილი ეს 52 სტროფი — იქვე, აგრეთვე თავის მხრივ, პ. ქებაძეს ტექსტში ჩასამატებლად გამიზნულ ადნიშნული 52 სტროფი, როგორც გაირკვა, გადმოუწერია პოემის ვახტანგამდელი ძველი რედაქციის შემცველ w-27 ნუსხიდან, რომელიც დღეს ოქსფორდში ინახება⁵.

გარდა ამ და სხვა სახის რედაქციულ-ტექსტოლოგიური სიახლეებისა, გამოცემას წინ უძღოდა „წინა-სიტყვაობა“ (გვ. VII—XIV), რომელიც ამგვარადაა დათარიღებული და ხელმოწერილი: „ავვისტოს 15 1841 წელსა. ბროსეტ“. პოემის ტექსტს (გვ. 1—223) დართული აქვს 9-სტროფიანი ლექსი—ანდერძი (გვ. 223—242), რომლის ავტორად გამოყვანილია „მე გვარტომობით ჭრანცუცი, ბროსეტ მზრუნველ ქართველთ ენის“, ხოლო 225—238 გვერდები უჭირავს „მცირე ლექსიკონს“, რომელშიაც განმარტებულია ვეფხისტყაოსნის ძნელად გასაგები 535 სიტყვა.

დღეს უკვე დადგენილია ვეფხისტყაოსნის 1841 წლის გამოცემაში თეიმურაზ ბაგრატიონის დეაწლი: „იგი გვევლინება ამ გამოცემის როგორც თაოსანი, გამოცემის წინასიტყვაობის თანაავტორი თუ მთავარი კონსულტანტი, აგრეთვე, გამოცემული ტექსტის ერთერთი დამდგენი“⁶. ამას გარდა, დოკუმენტურად გამოირკვა, რომ ბროსეს სახელით გამოცემისათვის დართული ლექს—ანდერძიც თურმე თეიმურაზ ბაგრატიონის დაწერილი ყოფილა⁷.

ახლა საინტერესოა, თუ რა წვლილი მიუძღვის დავით ჩუბინაშვილს ამ გამოცემაში. მართალია, კოლექტიურ (თ. ბაგრატიონი, მ. ბროსე, ზ. ფალავანდიშვილი, დ. ჩუბინაშვილი) შრომაში საერთოდ ძნელი ამის მთელი სიზუსტით დადგენა, მაგრამ არის ზოგიერთი ისეთი მომენტი, რომელიც ნაწილობრივ მაინც წარმოაჩენს და გვითვალისწინებს ჩვენთვის საინტერესო საკითხის ამა თუ იმ მხარეს.

⁵ ს. ც ა ი შ ვ ი ლ ი, ვეფხისტყაოსნის ტექსტის ისტორია, I, თბ., 1970, გვ. 337—345; II, თბ., 1970, გვ. 150—151, აგრეთვე გვ. 79—80.

⁶ გ. შ ა რ ა ძ ე, თეიმურაზ ბაგრატიონი და ვეფხისტყაოსნის 1841 წლის გამოცემა, კრებ. „თბილისის უნივერსიტეტი შოთა რუსთველს“, თბ., 1966, გვ. 270—276.

⁷ ლ. ქ უ თ ა თ ე ლ ა ძ ე, ვეფხისტყაოსნის 1841 წლის გამოცემაზე დართული „ანდერძისათვის“, „მაცნე“, 1970, № 5, გვ. 131—136.

1842 წელს გამოქვეყნებულ ერთ თავის ნაშრომში დ. ჩუბინა-
შვილი თვითონ გვიყვება ვტ-ის 1841 წლის გამოცემის ისტორიას
ამ გამოცემაში მისი უშუალო მონაწილეობის შესახებ:

«Слишком сто лет прошло с тех пор, как вышло первое издание Вепхис-Ткаосани. Многие экземпляры сего издания истреблены временем, остальные же считаются редкостью; вообще творение Руставеля сохраняется и изучается преимущественно в рукописях, наполненных ошибками грамматическими и логическими и пропусками. Эгих недостатков даже не чуждо и Вахтангово издание, где пропущены некоторые места, замечательные по красоте своей, и вкралось много ошибок грамматических, а особенно орфографических. По всем этим причинам второе издание было необходимо тем более, что под благодательным покровительством России Грузия возраждается, образованность возникает из того ничтожества, в которое привели ее враждебные и неверные народы, и Грузины, начиная снова чувствовать потребность в Науках и Литературе, обращаются к своей родной старине, к своим старинным Писателям.

Такие соображения заставили меня соединиться с Г. Академиком Броссе, неутомимо занимающимся Грузинскою Литературою, для издания Вепхис-Ткаосани в виде, сообразном с настоящими требованиями, Считаю долгом с благодарностью упомянуть и о сотрудничестве нам Князя Палавандова.

По исправлении и пополнении текста посредством сличения разных манускриптов, мы, в прошедшем 1841 году, издали «Барсову кожу» на одном Грузинском языке. Сперва мы думали присоединить к Поэме и стихи Нануча Цицишвили, который жил до Царя Вахтанга VI Законодателя, именно при Георгии XI, написал продолжение Поэмы; но оставили эту мысль, потому что произведение Нанучи, как и все продолжения образцовых Поэм, далеко уступают в красотах своих созданию Руставеля, и, можно сказать, не имеет решительно никакого поэтического достоинства. Изданная Вахтангом Поэма состоит из 1589 четверостиший и занимает 285 страниц. В наше издание вошло 48 куплетов, пропущенных в издании

Вахтанგა, а в конце Поэмы, вместо нравственных примечаний Вахтанг, поместил я краткий Лексикон труднейших выражений и не употребляемых в просторечии слов»⁸.

აქ გატარებული ზოგიერთი შეხედულება თუ ცნობა (ვახტანგისეულ ვეფხისტყაოსანში ზოგიერთი ნამდვილი რუსთველური სტროფის გამორჩენის შესახებ, აგრეთვე, ვტ-ის ინტერპოლატორის ნანუჩა ციციშვილის მოღვაწეობის ხანად გიორგი XI-ის მეფობის დროის მიხნევა) პირდაპირ გამეორებას წარმოადგენს თეიმურაზ ბაგრატიონის შეხედულებებისას, რომელიც მას დავით ჩუბინაშვილამდე აღრე ჰქონდა გამოთქმული მ. ბროსესადმი მიწერილ წერილებში.

ამას გარდა, დ. ჩუბინაშვილს აქ დაშვებული აქვს რამდენიმე ისეთი უზუსტობა, რომლებიც მის წინამორბედებთანაც (თ. ბაგრატიონი, მ. ბროსე) გვხვდება: ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსანი არ შეიცავს 1589 სტროფს, როგორც ამას დ. ჩუბინაშვილი წერს. მართალია, ვახტანგის გამოცემაში ბოლო სტროფს ჩვბთ (=1589) ციფრი უზის, მაგრამ ეს მომხდარა სტროფთა სათვალავის აღრევის გამო. სინამდვილეში კი, მასში 1587 სტროფია. სხვათა შორის ეს შენიშნული ჰქონდა მ. ბროსეს პოემის 1841 წლის გამოცემის წინასიტყვაობაში (გვ. XII) და საკვირველია, ეს როგორ ვერ შენიშნა დ. ჩუბინაშვილმა, რომელმაც თვით ბროსეს აღიარებით, „ამ წიგნის დაბეჭდვაზე და საკუთრად წინასიტყვაობის დაწერაზე უფ. ჩუბინოვმა გულითადი შემწეობა მიხვნა“ (იქვე გვ. XII). ასევე არაა ზუსტი, თითქოს ვტ-ის 1841 წლის გამოცემაში ვახტანგისეულ ვეფხისტყაოსანთან შედარებით 48 ახალი სტროფი იყოს დამატებული, (სხვათა შორის, ასევე წერდა მ. ბროსეც). სინამდვილეში აქ 50 ახალი სტროფია შეტანილი⁹. განსაკუთრებით ფასეული აქ არის ცნობა იმის შესახებ, რომ ვტ-ის 1841 წლის გამოცემისათვის

⁸ Д. Чубинов, О грузинской поэме Вепхис-Ткаосани или Барсова кожа, ЖМНП, 1842, № 8, ცალკე ამონაბეჭდი, გვ. 8—9; იგივე ნაშრომი იხ. აგრეთვე, ქართული ქრისტომატია, II, სპბ., 1846, გვ. V, სადაც ეს ადგილი მთლიანად ამოღებულია.

⁹ დაწვრილებით იხ. გ. შ ა რ ა ძ ე, თეიმურაზ ბაგრატიონი, II, თბ. 1974, გვ. 110—113; ა. შ ა ნ ი ძ ე, ვეფხისტყაოსანი, ვახტანგისეული გამოცემა აღდგენილი 1937 წელს, გვ. 350, ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, დას. ნაშრ. გვ. 10.

ანონიმურად დართული „მცირე ლექსიკონის“ ავტორი დავეთხოვეთ ჩუბინაშვილია.

პირველ რიგში, აღსანიშნავია თვით მ. ბროსეს მოწმობა დ. ჩუბინაშვილის წვლილის თაობაზე. კერძოდ, გამოცემის „წინა-სიტყვაობის“ დასასრულს მ. ბროსე წერდა: „ამ წიგნის დაბეჭდვაზე და საკუთრად წინასიტყვაობის დაწერაზე უფ. ჩუბინოვმა გულითადი შემწეობა მიჩვენა“ (გვ. XIV), ხოლო ბროსეს სახელით გამოცემისათვის დართული ლექს-ანდერძის მე-8 სტროფი (გვ. 224) გვაძინობს:

„კვლავ ფალანდოვი ჩემთან და ჩუბინოვიც მღვწელია.
დავბეჭდვით ჩვენის ხარჯითა, განახლდა ესრეთ ძველია.
მესტამბე სვიმონ ტაბიძე ბეჭდვაზედ იყო მცდელია
საუნჯის ესე ვითარის დაკარგვა დიად ძნელია“.

როგორც უკვე ზემოთ აღვნიშნეთ, მ. ბროსეს სახელით დაბეჭდილი ამ ლექს-ანდერძის ავტორი, სინამდვილეში, თეიმურაზ ბაგრატიონია, რომელსაც თავის ავტოგრაფში (Q—1366) თავთაპირველად ამ სტროფის პირველი სტრიქონის ასეთი ვარიანტი ჰქონია:

„კვლავ უფალი ჩუბინოვიც დავითიც ჩემთან
მღვწელია“.

ამით იმის თქმა გვსურს, რომ ვეფხისტყაოსნის მეორე ბეჭდური (1841 წ.) გამოცემის ორივე მესვეური — თეიმურაზ ბაგრატიონი და მარი ბროსე საგანგებოდ უსვამენ ხაზს მაშინ ჯერ კიდევ უნივერსიტეტის კედლებიდან ახლადგადმოსული ჭაბუკი მეცნიერის ღვაწლს ამ დიდი ეროვნული საქმის განხორციელებაში.

საქმე იქამდეც კი მისულა, რომ მ. ბროსეს სახელით გამოცემისათვის დართული ლექს-ანდერძი, რომელიც, როგორც ვთქვით, სინამდვილეში თეიმურაზ ბაგრატიონის კალამს ეკუთვნის, დავით ჩუბინაშვილის მეცნიერული ავტორიტეტის გავლენით ცვლის კიდევ ლექს-ანდერძის ნამდვილი ავტორის კონცეფციას.

საკითხი ეხება შოთა რუსთველის სადაურობას. როგორც კარგად ცნობილია, რუსთველოლოგიის ისტორიაში „თეიმურაზ ბაგრატიონი პირველი შეეცადა მოეხსნა რუსთველის მესხეთის რუსთავიდან წარმომავლობის ტრადიციული თვალსაზრისი და რუსთველის

სამშობლოდ ჰერეთის რუსთავი გამოაცხადა¹⁰. თავის რუსთაველი-ლოგიურ შრომებში გამოთქმული ეს თვალსაზრისი თეიმურაზის უტარებია ვეფხისტყაოსნის 1841 წლის გამოცემისათვის დასაბუთებულად მომზადებულ 9-სტროფიან ლექს-ანდერძშიც. თეიმურაზის ავტოგრაფის (Q—1366) მე-5 სტროფში წერია:

„შოთა იშვა რუსთავისა ქალაქსა შინა ქებული,
მას ბოსტან-ქალაქს უწოდენ, ძველთაგან იყო გებული...“

ვეფხისტყაოსნის 1841 წლის გამოცემაში (გვ. 223) კი ვკითხულობთ:

„შოთა იშვა სამეხეთოს დაბასა შინა ქებული.
მას რუსთავად უწოდებდნენ, ძველთაგან იყო
გებული...“

როგორც ვხედავთ, აქ თეიმურაზ ბაგრატიონის სრულიად საპირისპირო შეხედულებაა გატარებული: ჰერეთის რუსთავის—ბოსტან-ქალაქის ნაცვლად შოთა რუსთაველის სამშობლო კუთხედ მესხეთის რუსთავია გამოცხადებული. ამიტომ იყო, რომ ამ სტროფის მიხედვით — ს. ყუბანეიშვილი ეჭვის ქვეშაც კი აყენებდა პირველად ალ. კობახიძის მიერ მოწოდებულ ცნობას აღნიშნული ლექს-ანდერძის თეიმურაზისეულობის შესახებ¹¹.

ლ. ქუთათელაძე აღნიშნულ რედაქციულ სხვაობას ასე ხსნიდა: „თეიმურაზ ბაგრატიონმა ვეფხისტყაოსნის მეორე გამოცემას „ანდერძი“ დაუწერა არა თავისი, არამედ მ. ბროსეს სახელით. რაკი ამ უკანასკნელის ე. ი. მ. ბროსეს შეხედულება რუსთაველის სადაურობის შესახებ (თანაგამომცემლებთან ერთად) ასეთი იყო, მას რა ეთქმოდა? თეიმურაზმა კარგად იცოდა, რომ მკვლევარნი ხშირად სხვადასხვა თვალსაზრისზე დგანან ამა თუ იმ საკითხთან დაკავშირებით, მაგრამ თავის აზრს არ ახვევენ ერთმანეთს. მით უმეტეს, თეიმურაზმა თავისი კონცეფცია გამოხატა საკუთარ ნაშრომში (განმარტება ვეფხისტყაოსნისა...). ანდერძში კი, დასაშვებად მიიჩნია შემოთავაზებული შესწორების შეტანა, ანუ იმის (ე. ი. ბროსეს) შე-

¹⁰ გ. შარაძე, თეიმურაზ ბაგრატიონი, II, თბ., 1974, გვ. 92, დაწვრილებით იხ. იქვე, გვ. 92—97.

¹¹ ალ. კობახიძე, ლენინგრადის საარქივო მასალები ვეფხისტყაოსნის შესახებ, „კომუნისტი“, 12.X.1937, № 234 შტრ. ს. ყუბანეიშვილი, ვეფხისტყაოსნის ბეჭდვის ისტორიიდან, თბ., 1966, გვ. 56.

ხედულების გატარება გარკვეულ საკითხზე, ვისი სახელითაც დაწე-
რა იგი (ანდერძი)¹².

ასე კატეგორიულად იმის მტკიცება, თითქოს მ. ბროსეს შეხედულებით, შოთა რუსთველი მესხეთის რუსთავიდან იყო და მან შესთავაზა თეიმურაზს ლექს-ანდერძში ასეთი შესწორებაო, არ არის სწორი. ჩვენ პირიქით ვიცით: მ. ბროსე ადგა და ავითარებდა თავისი მასწავლებლის თეიმურაზ ბაგრატიონის თვალსაზრისს (ისე, როგორც ბევრ მის სხვა შეხედულებას) შოთა რუსთველის ე. წ. ჰერეთის რუსთავიდან წარმომავლობის შესახებ. მაგალითად, მ. ბროსეს „ქართლის ცხოვრების“ საკუთარ ნუსხაში (ლენინგრადის ყოფ. სააზიო მუზეუმის ხელნაწერი N41) ფრანგულად ასეთი შენიშვნა გაუკეთებია: „შოთა (რუსთველი?) ეს უნდა იყოს ჩვენი პოეტი, რადგან, ის იყო რუსთავიდან, კახეთის მახლობლად რომ არის“¹³.

შოთა რუსთველის მესხობის თეორიას კი დაბეჭითებით იცავდა დავით ჩუბინაშვილი, და, მასაშასადავ, ვეფხისტყაოსნის 1841 წლის გამოცემისათვის მ. ბროსეს სახელით დართულ „ლექს-ანდერძში“ გატარებული თვალსაზრისი შოთა რუსთველის მესხეთის რუსთავიდან წარმომავლობის შესახებ მას ეკუთვნის.

მ. ბროსეს „წინასიტყვაობაში“ გვაქვს ერთი ადგილი, რომელიც ამკარად დ. ჩუბინაშვილისაგან უნდა იყოს დავალებული:

მ. ბროსე

დ. ჩუბინაშვილი

«ამასთან არ შეიძლება რომ არ მოგახსენო ნაკლებე ვანება ერთი რუსთველის შაირებისა: მრავალჯერ რიფმისათვის განამეორებს ერთის აზრის მნიშვნელთ სიტყვებთა, და ამგვარი გაგრძელება შაირებისა უშესაბამოა» (ვტ-ის 1841 წლის გამოცემა, გვ. X).

«... мы укажем на некоторые недостатки Поэмы Руставели. Недостатки сии заключаются в том, что многие стихи имеют надлежащую меру и рифму, но могут назваться прозою... Можно заметить также и то, что для рифмы

¹² „მაცნე“, 1970, № 5, გვ. 136.

¹³ ქართლის ცხოვრება, II, ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ის გამოცემა თბ., 1959, გვ. 192; გ. შ ა რ ა ძ ე, თეიმურაზ ბაგრატიონი, II, თბ., 1974, გვ. 96—97.

он иногда повторяет слова подобозначащия, и потому
 впадает в плеоназмы» (ЖМНП, 1842, № 8, ცალკე ამონაბეჭდი, გვ. 14—15).

საგულისხმოა, რომ დ. ჩუბინაშვილმა 1846 წელს გამოცემულ ამავე ნაშრომის ვარიანტში რუსთველის ეს კრიტიკა ამოიღო: შდრ. ქართ. ქრისტომატია, სპბ., 1846, II, გვ. IX.

ამას გარდა, მ. ბროსე ერთგან პირდაპირ ამბობს: „1841 წელს ბ. დ. ჩუბინოვმა, ბ. ზ. ფალავანდოვმა და მე მეორედ გამოვეცი ვეფხისტყაოსანი სანკტ-პეტერბურგში, 1637 სტროფით, 48 სტროფის დამატებით, რომლებიც ბ. პ. ქებაძემ მოგვაწოდა და დასძინა ხელნაწერებში ვიპოვეო. ბ. დ. ჩუბინოვმა ეს კიდევ მოიხსენია წინასიტყვაობაში“ (Mel. As., 1877, VIII). მაშასადამე, მ. ბროსე თვითონვე გვეუბნება, რომ 1841 წლის გამოცემის წინასიტყვაობაში დ. ჩუბინაშვილს ეკუთვნის შემდეგი ადგილი:

„დიდი სიხარულით იყო მიღებული ვეფხის-ტყაოსანი ქართველთა მიერ და დიდი პატივიც დასდევს მის დამწერსა, რომელიცა ჰსჩანს იმითი რომ წიგნი ესე მარტოდ ერთადერთი სხვათა მრავალთა პოემათა შორის შენახული იყო აქამომდე, თუმცა როგორც ზევით ვთქვით მცირედ გარყუნილი რომელთამე მწერალთაგან. მაგალითად, სტიხნი რიგ, რნა, რა, რაგ, როზ, რჟე, სიგ, სკბ, სმბ, სპდ, ტვ.ტია, ტლ, ტლგ, ტმგ, ტნგ, ტნე, ტპზ; ტყ, უკთ, ულ, უნბ, ფიწ, ფიოთ, ფჟზ, ქბ, ქნთ, ქოვ, ღლ, ღლზ, ღმდ, ღმე, ღბთ, ღყ, ყა, ყვ, ყლ, ყლა, ყლზ, ყნბ, შპზ, ჩმვ, ჩტიე, ჩტმზ, ჩუკვ, ჩფლთ, ჩფნ. ჩფაე, რომელნიცა ჩვენ ახალს დაბეჭდილში ჩაუმატეთ, იპოვებიან მხოლოდ რომელთამე ველ-ნაწერებში. მრავალნი ამ ლექსებისაგანი მშვენიერად თქმულია და ვეფხვის-ტყაოსანსაც ეთანხმება. თუმცა სწორეთ არ ვიცი ვისგან არიან დაწერილნი, მაგრამ ღირსნი იყვნენ რომ ჩაგვებეჭდა და იმიტომაც ჩავამატეთ“ (გვ. XIII).

ასევე, დავით ჩუბინაშვილს უნდა ეკუთვნოდეს გამოცემისათვის წამძღვარებულ მ. ბროსეს „წინა-სიტყვაობაში“ გატარებული მკაცრი კრიტიკული დამოკიდებულება ვეფხისტყაოსნის ვახტანგისეული განმარტებებისადმი: „ამის გარდა ვახტანგ მეფემ დააბეჭდვინა ვეფხის-ტყაოსნის განმარტება, რომელიც ფრიად უშესაბამო

და უხამსია. მაგალ. სადაც რუსთველი აშვიკობასა ჰსწერს, ვახტანგ მეფე თვისის განმარტებაში ამბობს რომ ეს საღმრთო ტარაქმეწე-ზე უთქვამსო. ხოლო თვითოეულმა იცის რომ ვეფხვის-ტყაოსანი ზღაპარია და არა საღმრთო წერილი. აგრეთვე მრავალს მოქმედებასა ვეფხვის-ტყაოსანისასა განჰმარტებს საღმრთოს წერილითა და სხვ. ამის მიზეზით დაუტევეთ განმარტება ესე და მის მაგიერად დავბეჭდეთ მცირე ლექსიკონი უხმართა მდაბიურს ლაპარაკში და ძველთა სიტყვათა, რომელნიც ვეფხვის-ტყაოსანში იპოვებინ“ (გვ. XII—XIII).

მაინც რა საბუთები გვაქვს ასეთი დასკვნის გამოტანისათვის? დღეს უკვე დოკუმენტურად დადგენილია, რომ მ. ბროსეს აღნიშნული „წინასიტყვაობის“ ზოგიერთი ადგილი სიტყვა-სიტყვით იმეორებს თეიმურაზ ბაგრატიონის შეხედულებებს (მაგალითად შოთა რუსთველის მეჭურჭლეთუხუცესობაზე, პოეტის საფლავის თითქოსდა იერუსალიმის ჯვრის მონასტერში არსებობაზე, ცნობებს ვეფხისტყაოსნის ინტერპოლატორებზე — ნანუჩა ციციშვილსა და დავით ჩოლოყაშვილზე, ვეფხისტყაოსნის სიუჟეტისა და გმირთა ხასიათის ორიგინალობის თაობაზე, ახალი გამოცემისათვის ვახტანგისეული ე. წ. მოკლე რედაქციული ხასიათის შენარჩუნებზე)¹⁴, მაგრამ სწორედ ვახტანგისეული განმარტების შეფასებაში სცილდებიან ერთმანეთს მ. ბროსე და თ. ბაგრატიონი.

მ. ბროსესადმი 1833 წლის 9 ოქტომბერს გაგზავნილი თეიმურაზის წერილი მოწმობს, რომ ვეფხისტყაოსნის ახალ გამოცემაში ვახტანგისეული განმარტებების ხელახლა დართვას თეიმურაზ ბაგრატიონი საჭიროდ მიიჩნევდა: „...ვახტანგ მეფისაგან განმარტებულსაც ზედავ მოვაწერიებ და ისე დაბეჭდეთ, რომ ხალხში გამოედეს, კარგი რამ იყოს“¹⁵.

საწინააღმდეგო თვალსაზრისს ადგა ჯერ ნიკო ჩუბინაშვილი (დავითის ბიძა) და მერე, ალბათ, ბიძის გავლენით, დავით ჩუბინაშვილი.

¹⁴ დაწერილებით ამის შესახებ იხ. გ. შ ა რ ა ძ ე, თეიმურაზ ბაგრატიონი და ვეფხისტყაოსნის 1841 წლის გამოცემა, ოსუ სასუბილეო კრებული „შოთა რუსთველს“, თბ., 1966, გვ. 270—276.

¹⁵ თეიმურაზ ბაგრატიონის წერილები აკად. მ. ბროსესადმი, ს. ყუბანეიშვილის რედ., თბ., 1964, გვ. 26.

ცნობილია, რომ როცა 1826 წელს პეტერბურგში წამოიწიეს ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსნის ხელახლა გამოცემა (ამ წიგნის შესახებ პატავიც, ო. ურიდიას დაკვირვებით, თეიმურაზ ბაგრატიონს უნდა მიეკუთვნოს)¹⁶, ცენზურის თხოვნით დაწერილ დასკვნაში მაშინ სააზიო დეპარტამენტს თარჯიმანმა ნიკო ჩუბინაშვილმა გაილაშქრა პოემის მომავალ გამოცემაში ვახტანგისეული განმარტების დაბეჭდვას წინააღმდეგ სწორედ იმ მოტკვათ, რომ ვეფხისტყაოსანს ვახტანგი ალეგორიულ-მისტიკური თვალსაზრისით განმარტავს და პოემის ბევრ ადგილას საღვათო წერილის მიხედვით ხსნის: «...Как бы то ни было, но смешивать вымышленные деяния человеческия с высокими истинами нашей правослвной веры, казалось бы неприличным»¹⁷.

ვუკვირობთ, მკითხველიც დაგვეთანხმება, რომ ძნელი არ უნდა იყოს ნიკო ჩუბინაშვილის ამ შეხედულებისა და ბროსესეული წინასიტყვაობის შესაბამისი ადგილის თანხვლომა. ამას გარდა, აღნიშნული თვალსაზრისი ვეფხისტყაოსნის 1841 წლის გამოცემაში დავით ჩუბინაშვილის გატარებული რომ უნდა იყოს, ჩანს თვით დავით ჩუბინაშვილის სიტყვებიდან: «Вместо нравственных примечаний Вахтанга поместил я краткий лексикон труднейших выражений»¹⁸.

მართლაც, ვახტანგისეული განმარტების ნაცვლად, ვეფხისტყაოსნის მეორე ბეჭდურ გამოცემას დართული აქვს „მცირე ლექსიკონი“ (გვ. 225—238), რომელიც დიდხანს მ. ბროსესი ეგონათ, მაგრამ როგორც უკვე ზემომოყვანილი დ. ჩუბინაშვილის სიტყვებიდან ჩანს, იგი მას ეკუთვნის¹⁹.

ჩამოთვლილ დოკუმენტურ ჩვენებათა გათვალისწინებით, ცხადი ხდება, თუ რა წვლილი მიუძღვის დავით ჩუბინაშვილს ვეფხისტყაოსნის 1841 წლის გამოცემაში, კერძოდ, გამოცემის წინასიტყვა-

¹⁶ ო. უ რ ი დ ი ა, ვეფხისტყაოსნის მეორე გამოცემასთან დაკავშირებულ ზოგიერთ საკითხს დაზუსტებისათვის, „მაცნე“, 1976, № 4, გვ. 32.

¹⁷ დაწვრილებით იხ. ს. ყ უ ბ ა ნ ე ი შ ვ ი ლ ი, ვეფხისტყაოსნის ბეჭდვის ისტორიიდან, თბ., 1966, გვ. 36—42.

¹⁸ Д. Ч у б и н о в, О Грузинской поэме Вепхис-ткаосани или Барсова кожа, ЖМНП, 1842, № 8.

¹⁹ შდრ. ლ. მ ე ნ ა ბ დ ე, ვეფხისტყაოსანი და საქართველოს ეროვნულ-გამათვისებელი მოძრაობის მოღვაწენი, თბ., 1967, გვ. 12.

ობის, პოემის ტექსტის დადგენისა თუ ლექს-ანდერძის საბოლოო სახით რედაქტირებაში, აგრეთვე, ბოლოს დართული მცირე ლექსიკონის შედგენაში.

რა თქმა, უნდა გადაჭარბებულია ვეფხისტყაოსანის 1841 წლის საქმეში დავით ჩუბინაშვილის ღვაწლის ისეთი შეფასება, თითქოს «В 1841 году Броссе, Палавандишвили и Д. Чубинашвили по инициативе последнего (ხაზი ჩვენია—გ. შ.) издали гениальную поэму Шота Руставели «Витязь в тигровой шкуре», снабдив ее подробными комментариями»²⁰.

ამის შემდეგ, დ. ჩუბინაშვილმა ვეფხისტყაოსანი დაბეჭდა 1846 წელს თავისი „ქრისტომათის“ მეორე ნაწილში²¹.

სპეციალურ ლიტერატურაში უკვე გამოჩნეულია²², რომ დ. ჩუბინაშვილმა ქრისტომათისათვის უცვლელად გამოიყენა ვეფხისტყაოსანის 1841 წლის გამოცემის ტირაჟის (სულ დაიბეჭდა 1200 ცალი) გაუყიდველი ნაწილი (600 ეგზემპლარი). ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ ყველა ის ტექსტობრივი, ორთოგრაფიული თუ სხვა ტექნიკური ხასიათის შეცდომები, რომლებიც გვხვდება პოემის 1841 წლის გამოცემაში, უცვლელად გამეორებულია 1846 წელს დაბეჭდილ „ქრისტომათიაში“.

ოლონდ, ს. ყუბანეიშვილის სიტყვებით რომ ვთქვათ, დ. ჩუბინაშვილს ვეფხისტყაოსანის 1841 წლის გამოცემისათვის მოუხსნია დასაწყისი ნაწილი (თავფურცელი, მ. ბროსეს წინასიტყვაობა) და მის ნაცვლად ახალი თავფურცელი შეუდგენია: „ქართული ქრისტომათია. Грузинская Хрестоматия“ (1r); „ქართული ქრისტომათია ანუ გამოკრებილნი ადგილები ქართულთა წერილთაგან დავით ჩუბინოვის მიერ. Грузинская Хрестоматия, составленная Д. Чу-

²⁰ Ц. Каландадзе, Профессора-грузины в Московском и С.-Петербургском университетах в первой половине XIX века, „მაცნე“, 1966 г., № 2, с. 143. მისივე, Участие грузин в культурной и общественной жизни России, Тб., 1979, с. 53.

²¹ ქართული ქრისტომათია ანუ გამოკრებილნი ადგილები ქართულთა წერილთაგან დავით ჩუბინოვის მიერ, II, სპბ., 1846.

²² ს. ყუბანეიშვილი, ვეფხისტყაოსანის ჩუბინაშვილისეული პირველი გამოცემა, კრებ. „ძველი ქართული მწერლობის საკითხები“, II, თბ., 1964, გვ. 209—212; მისივე, ვეფხისტყაოსანის ბეჭდვის ისტორიიდან, თბ., 1966, გვ. 61—65.

ბინოვიმ, часть вторая, стихотворения СПб, 1846» (2r), მე-3 გვერდი დათმობილი აქვს მიძღვნას მუსინ-პუშკინისადმი.

I—IX გვერდები უჭირავს დ. ჩუბინაშვილის წერილს «*Опытъ зинской поэме Вепхис-Ткаосани или Барсова кожа*», რომელიც ზოგიერთი ცვლილებით ადრეც (1842 წ.) იყო გამოქვეყნებული²³. IX—XXVIII გვერდებზე დაბეჭდილია ვეფხისტყაოსნის 142 სტროფის რუსული თარგმანი სათაურით: «Тариель, Барсова кожа, поэма» (მთარგმნელის ვანაობის აღუნიშნავად, ამის შესახებ ცალკე გვექნება საუბარი), ხოლო საკუთრივ ვეფხისტყაოსნის ტექსტს უჭირავს 1—223 გვერდები. სტროფთა ნუმერაცია თავდება ჩქლე (1635) სტროფით, ოღონდ სათვალავს ვარეშეა დატოვებული 223-ე გვერდზე დაბეჭდილი ორი უკანასკნელი სტროფი: „ესე ასეთი სოფელი...“ და „ამირან დარეჯანის ძე...“, რადგან ტექნიკურმა საჭიროებამ მოითხოვა პოემის 1841 წლის გამოცემის 223-ე გვერდის გამოცვლა და ხელახლა დაბეჭდვა. მასასადამე, საბოლოოდ „ქრესტომატიის“ გამოცემაში, ისე როგორც 1841 წლის გამოცემაში, ვეფხისტყაოსნის ტექსტი ჩქლზ (1637) სტროფს შეიცავს.

ასე რომ, დ. ჩუბინაშვილის 1846 წელს გამოცემული ვეფხისტყაოსანი, [უკანასკნელი 223-ე ფურცლის გამოკლებით], ახალს არაფერს შეიცავს, ის 1841 წლის გამოცემის ტირაჟიდანაა შესული ქრესტომათიაში (ს. ყუბანეიშვილი).

მაგრამ სამართლიანობა მოითხოვს აქვე აღინიშნოს, რომ ს. ყუბანეიშვილის გამოკვლევით მიღებულ სწორ დასკვნამდე ადრე მ. ბროსეს მოუპოვება პირდაპირი ცნობა ამის თაობაზე: „ჩვენი გამოცემა [1841 წ.] ერთვის ბ. დ. ჩუბინოვს მიერ შედგენილ ქრესტომათიას 1846 წ. («*Notre édition adjointe en 1846 à la Chrestomathie de M. Tchoubinof*»)»²⁴.

²³ ЖМНП, 1842, № 8, XXXV, отд. II, გვ. 112—126.

²⁴ M. Brosset, De la littérature romanesque géorgienne, Bulletin de l'Académie impériale des Sciences XXIV, (1877); აგრეთვე Mélanges Asiatiques, 1877, VIII; ქართული თარგმანი იხ. კრებ. „რუსთველი მსოფლიო ლიტერატურაში“, I, თბ. 1976, გვ. 66; შდრ. ი. მეგრელიძე, დავით ჩუბინაშვილი მეცნიერი და რუსთველოლოგი, „მაცნე“, 1966, № 5, გვ. 109; მ. ისიკე, რუსთველოლოგები, თბ., 1970, გვ. 63.

ვეფხისტყაოსნის 1841 და 1846 წლების გამოცემათა ერთი და იგივეობა შემჩნეული პქონიათ აგრეთვე პოემის 1875 წლის გამოცემლებს:

„ვეფხვის-ტყაოსანი“ მესამედ გამოვიდა 1846-ში პეტერბურლს დავ. ჩუბინოვისაგან დაბეჭდილს ქრისტომატიასთან. ეს „ვეფხვისტყაოსანი“ მხოლოდ იმითი განსხვავდება ბროსეს დაბეჭდილსაგან, რომ ბოლოში დამატებული აქვს რუსთველის ნაწერი ორიოდ იამბიკო, მაგიერად ლექსიკონს მოკლებულია და ბროსეს წინასიტყვაობაზედ უფრო სუსტი და რუსულად ნაწერი სტატია ახლავს. სხ ვ ე ბ რ ეს გამოცემა 1841-ში გამოცემულისაგან ერთის უბრალო ორთოგრაფიული ნიშნით, ან სტამბის შეცთომით არ განიორჩევა, ასე, რომ მეორე დამესამე გამოცემა ერთი და იგივეა²⁵.

1860 წელს დავით ჩუბინაშვილმა კვლავ განახორციელა რუსთველის უკვდავი პოემის ახალი, უკვე რიგით მესამე, გამოცემა.

ყდაზე ასეთი წარწერაა: „შოთა რუსთველი, „ვეფხვის ტყაოსანი“. სატიტულე ფურცელზე: „ვეფხვის-ტყაოსანი, თქმული შოთთა რუსთველისა-გან, თამარ მეფის დროს ახლად დაბეჭდილი დავით ჩუბინო[ვ]ისა-გან განმარტებითურთ, სანკტ-პეტერბურლს. სამეცნიერო აკადემიის სტამბასა შინა 1860 წელსა“. მეორე საცავ (სატიტულე) ფურცელზე: „ქართული ქრისტომატია, ან გამოწერილნი სტატიები და სხვათა და სხვათა ჩინებულთა მწერალთა-გან, ნაწილი მეორე, ქართული ლექსები, ახლად დაბეჭდილი დავით ჩუბინოვისა-გან, სანკტ-პეტერბურლს სამეცნიერო აკადემიის სტამბასა შინა 1860 წელსა“.

ვეფხისტყაოსნის ტექსტი დაბეჭდილია 1—207 გვერდზე, სულ 1593 სტროფი, ხოლო 207—243 გვერდები დათმობილი აქვს დ. ჩუბინაშვილის ნაშრომს „განმარტება, რომელთამე სიტყვათა და ფრაზათა, ხმარებულთა ვეფხვის-ტყაოსნის ლექსთა შინა“, 243—244 გვერდებზე კი რუსთველის ავტორობით გამოქვეყნებულია ორი იამბიკო (ამის შესახებ ცალკე).

ვეფხისტყაოსნის 1860 წლის დ. ჩუბინაშვილისეული გამოცე-

²⁵ ვეფხვის-ტყაოსანი, მეექვსედ დაბეჭდილი არსენ კალანდაძისა და ამხ.-გან, თფილისი, 1875, გვ. IX.

მის მეცნიერული დახასიათება მოგვცა ს. ცაიშვილმა: „უფრო მნიშვნელოვანია დ. ჩუბინაშვილის მეორე გამოცემა. აქ დარღვეულია მარი ბროსეს მიერ აღებული პრინციპი, როცა მან გარკვეულ რაოდენობაზე დაყრდნობით 50 სტროფი დაუმატა ვახტანგის გამოცემას. არ ჩანს, თუ როგორ ესმოდა დ. ჩუბინაშვილს ვეფხისტყაოსნის ტექსტის ისტორიის საკითხები, ან რით ასაბუთებდა ტექსტის მისეულ ოპერაციას. ფაქტი კი ის არის, რომ 1860 წლის გამოცემაში მან კვლავ ამოიღო მ. ბროსეს მიერ ვახტანგის გამოცემაზე მიმატებული სტროფები და მხოლოდ ექვსი მათგანი დატოვა (1956 წლის ვეფხისტყაოსნის ვრცელი გამოცემის ნუშერაობით ეს სტროფებია: 169— „თუ ყოფილა იგი მოყმე...“, 217 — „მოუკლავარ თინათინის სურვილსა და სიყვარულსა...“, 439 — „წიგნი წიგნსა ეცემოდა დედოფალი ოდეს შობდა...“, 467 — „ზღუდედ მოვლიდა ზურმუხტი...“, 699 — „მე დავშვერ, ვითა წესია საურავ გარდახდილისა..., 736 — „შევე, ფიცხლავ შევეკაზმე, ცხენსა შევჯე შეკაზმული...“). მაგრამ აქ არის ერთი საყურადღებო მომენტი: ამ ექვსი სტროფიდან ოთხი (169, 217, 699 და 736) სწორედ ისინია, რომელთა შესახებ თეიმურაზ ბაგრატიონმა მიუთითა და ვახტანგის გამოცემის შემთხვევით ხარვეზად აღიარა. რა დასკვნა უნდა გამოვიტანოთ აქედან? დ. ჩუბინაშვილს ფაქტიურად არ გაუზიარებია მ. ბროსეს ტექსტოლოგიური მუშაობის შედეგები და კვლავ დამყარებია, მცირეოდენი გამონაკლისის გარდა, 1712 წლის ტექსტის ავტორიტეტს (მართლაც, თუ 1712 წლის ტექსტი შეიცავს 1587 სტროფს, დ. ჩუბინაშვილის მეორე გამოცემა ითვლის 1593 სტროფს). ამგვარად, რაიმე სიახლე ტექსტის ისტორიის თვალსაზრისით აქ აღარ შეინიშნება. პირიქით, შეიძლება ითქვას, დ. ჩუბინაშვილმა ერთგვარად ნაბიჯიც კი გადადგა უკან და უგულვებელყო მ. ბროსეს ის შენიშვნები, რომელთაც აუცილებლად უნდა გასწეოდა ანგარიში.

დ. ჩუბინაშვილის რუსთველოლოგიურ ნააზრევში უფრო ფასეულია მოსაზრებები, რომელიც მან გამოთქვა თვით პოემის იდეურ-მხატვრულ თავისებურებათა შესახებ და განსაკუთრებით, ლექსიკოლოგიური დაკვირვებანი (რაც ასახულია 1860 წლის გამოცემაზე დართულ საკმაოდ მოზრდილ ლექსიკონში)“²⁶.

²⁶ ს. ცაიშვილი, ვეფხისტყაოსნის ტექსტის ისტორია, I, თბ., 1970, გვ. 33—34.

ს. ყუბანეიშვილის შეფასებით²⁷, „დ. ჩუბინაშვილის ვეფხისტყაოსნის ეს გამოცემა სხვებთან შედარებით, უფრო კარგია, როგორც მოცულობით, ისე ტექნიკური გაფორმებით, ამიტომ ვეფხისტყაოსნის გამოცემებს ერთხანს ძირითადად ეს ტექსტი დაედო საფუძვლად“. ასე, მაგალითად, პოემის 1867 წლის თბილისური გამოცემა (გიორგი წერეთლისა და დავით ყიფიანისა) ძირითადად ამ გამოცემასე დაყრდნობით, ხოლო ბოლოს დართული „უხმარისა და გაუგებარის“ სიტყვების მოკლე ლექსიკონს „საფუძვლად დადებია დავ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონები, რომლებიც დართული აქვს პოემის 1841 და 1860 წ. გამოცემებს. აღნიშნულ ლექსიკონებიდან სიტყვები „მარტო პირველ სახეობის ფორმებში“ აულიათ და ისე დაუბეჭდავთ“ (იქვე, გვ. 70). თავის მხრივ კი, ეს გამოცემა დაედო საფუძვლად ვეფხისტყაოსნის მეექვსე გამოცემას (თბ., 1875, არსენ კალანდაძისა).

დავით ჩუბინაშვილის 1860 წლის გამოცემის მეცნიერულ ავტორიტეტს მოწმობს ის ფაქტიც, რომ როგორც უკანასკნელ ხანს გაირკვა, ვეფხისტყაოსნის იონა მეუნარგიასეული ფრანგული თარგმანი, რომელიც თავდაპირველად მიხაი ზიჩისათვის მომზადდა, სწორედ დ. ჩუბინაშვილისეული 1860 წლის გამოცემის მიხედვით ყოფილა შესრულებული²⁸.

დავით ჩუბინაშვილი და რუსთაველის სახელით ცნობილი ლექსები

დავით ჩუბინაშვილმა რუსთველოლოგიის ისტორიაში, არ ვიცით რა წყაროებზე დაყრდნობით, ერთ-ერთმა პირველმა სცადა მკითხველის ცნობისმოყვარეობის დაკმაყოფილება შოთა რუსთველის ე. წ. სხვა თხზულებებითაც.

ცნობილია, ანტონ I კათალიკოსის მოსაზრება შოთა რუსთველის მიერ დაწერილი თითქოსდა ისტორიული თხზულების შესახებ: „...შოთა რუსთაველისა—გამომთქმელსა მეფის თამარის ცხოვრებისასა...“, „წერილთაგან შოთასთა, რომელ აღწერა ცხოვრებად მეფის

²⁷ ს. ყუბანეიშვილი, დას. ნაშრ., გვ. 68.

²⁸ გ. შარაძე, ვეფხისტყაოსნის მეუნარგიასეული ფრანგული თარგმანის ფრაგმენტები, „მაცნე“, 1968, №4, გვ. 166—170.

თამარისა“ (აღნიშნული ცნობები დაცულია ანტონის „ქართულ ლრამატიკაში“, რომელსაც პირველად ყურადღება მიექცინა ვაქუცაძემ¹ ალ. ცაგარელმა და ილ. აბულაძემ)¹.

შოთა რუსთველს ვეფხისტყაოსნის გარდა სხვა თხზულებაც რომ უნდა ჰქონოდა დაწერილი, ეს სწამდა თეიმურაზ ბაგრატიონსაც, ოღონდ იგი მეტ სიფრთხილეს იჩენდა და კონკრეტულად არ ასახელებდა, სახელდობრ, რა უნდა ყოფილიყო ეს: „სხტანიცა წიგნი მსმენიეს მრავალთაგან, შოთა რუსთაველისა ნათხზევენი არიანო, მაგრამ ჯერეთ ვერა მივემთხვივე ესევეითარსა სურვილისა ჩემისა სატრფიალოსა ნიჭსა, რომელიცა უძვირფასესითა დატკობითა აღავსებდა სულსა ჩემსა“².

1830 წელს მ. ბროსემ გამოთქვა მოსაზრება, რომ ვეფხისტყაოსნის გარდა შოთა რუსთველის დაწერილი უნდა იყოს სახატობო ძეგლი „თამარიანიც“, რომელსაც შეცდომით ჩახრუხაძეს მიაწერენო³. შემდეგში ეს მოსაზრება, როგორც ცნობილია, გააღრმავა ნ. მარმა⁴, აგრეთვე მ. ჯანაშვილმა⁵, ხოლო პ. ინგოროყვა იცავს დებულებას, თითქოს რუსთველს უნდა დაეწეროს ორი პოემა-რომანი — თამარ მეფის „ქებანი“ და ამბავი იოსებ მშვენიერისა⁶.

ჩვენ აქ არ გამოვუდგებით ამ შეხედულებათა კრიტიკულ განხილვას და ამჯერად ეს არც შეადგენს ჩვენს მიზანს. ჩვენი მიზანია ამ კუთხით დ. ჩუბინაშვილის ცნობათა განხილვა.

ვეფხისტყაოსნის გარდა, უფრო ზუსტად, ვეფხისტყაოსნის შექმნამდე სიჭაბუკეში შოთა რუსთველს რომ სხვა თხზულებები, კერ-

¹ А. л. Ц а г а р е л и, О грамматической литературе груз. языка, СПб, 1873, გვ. 99; ილ. აბულაძე, ცნობა შოთა რუსთაველის ისტორიული თხზულების შესახებ, ენმკის მოამბე, III, თბ., 1938, გვ. 201—207; იხ. აგრეთვე, ი. ლოლაშვილი, რუსთაველი და თამარის ისტორიკოსთა ვინაობის პრობლემა, თბ., 1961.

² თ. ბაგრატიონი, განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსნისა, გ. იმედლაშვილის რედ., თბ., 1960, გვ. 294.

³ NJAs., VI, Paris, 1830, გვ. 375—376.

⁴ Древнегрузинские описаны, TP, IV, СПб, 1902, с. 76.

⁵ მ. ჯანაშვილი, თამარ მეფე და მისი ისტორიკოსნი, „მოამბე“, 1904, № 2, გვ. 6.

⁶ პ. ინგოროყვა, რუსთველიანი, I, თბ., 1926, გვ. 283—295 და სხვ.

ძოდ, ლექსები უნდა ჰქონოდა დაწერილი, ამის შესახებ თავის მრ-საზრებას დ. ჩუბინაშვილი პირველად 1842 წელს გამოთქვამდა:

„...возвратясь оттуда [из Афины], [Шота Руставели] хотворениями своими обратил на себя внимание Царицы Тамары. Главный предмет его песнопений составляло прославление Царицы Тамары. Лучшее произведение его — Вепхис Ткаосани или Барсова кожа, написанная во славу Великой Царицы, снискала ему новые милости Тамары, которая сделала его своим Книгохранителем»⁷.

მართალია, კონკრეტულად აქ არ ასახელებს რა თხზულებები იყო ეს, მაგრამ დ. ჩუბინაშვილის სიტყვებით ისე გამოდის, რომ ათენიდან დაბრუნებულ ჭაბუკ შოთა რუსთველს თავისი ლექსებით მიუქცევია თამარის ყურადღება, ხოლო ამ ლექსების მთავარი საგანი თამარის ქებათაქება იყო, ხოლო მისმა ყველაზე საუკეთესო ნაწარმოებმა ვეფხისტყაოსანმა, რომელიც ასევე თამარის შესაქებად იყო დაწერილი, შოთას თამარის ახალი წყალობა — მწიგნობართუხუცესობა (შემდეგში—1846 წ. მან ეს ადგილი Книгохранитель—Казнохранитель-ად მეჭურჭლეთუხუცესად გაასწორა) მოუპოვო.

თუ ამ ცნობების წყაროდ დ. ჩუბინაშვილი მაინც ღალატურად მოცემებს ასახელებს («Известно, и то по преданию...»), სამაგიეროდ, სხვა ადგილას, იშველიებს პოემის შესავალს და უკვე ამჯერად მიუთითებს: «В предисловии Автор... вспоминает прежния свои творения, посвященные Тамары»⁸.

ცხადია, დ. ჩუბინაშვილი აქ გულისხმობს რუსთველის შემდეგ სიტყვებს ვეფხისტყაოსნის პროლოგიდან:

„თამარს ვაქედღეთ მეფესა, სისხლისა ცრემლ-ღაღიხელი,
ვსთქვენი ქებანი ვისნიმე, არ ავად გამოჩეული...“
(სტრ. დ, 1841 წ. გამოცემით).

ან კიდევ:

„ჩემი აწ სცანით, ყოველმან, მას ვაქებ ვინცა მიქია,
ეს მიჩანს დიდად სახელად, არ თავი გამოქიქია...“
(სტრ. კვ, 1841 წ. გამოცემით).

⁷ Д. Чубинов, О грузинской поэме Вепхис-Ткаосани или Барсова Кожа, ЖМНП, 1842, № 8, ცალკე ამონაბეჭდი, გვ. 4; შდრ. მისივე, ქართული ქრისტომატა, სპბ., 1846, II გვ. III.

⁸ იქვე, გვ. 15.

მაშასადამე, დ. ჩუბინაშვილი თავის პირველსავე რუსთველ-ლოგიურ ნაშრომში გარკვევით მიუთითებდა რუსთველის ადრინდელ ლექსებზე, რომლებიც შინაარსობრივად და ჟანრობით მარის სამქებრო-სახობრო ლექსები (და არა სხვა ხასიათის ან ჟანრის თხზულებები) უნდა ყოფილიყო. დ. ჩუბინაშვილი, როგორც ვხედავთ, ამ მხრივ პ. ინგოროყვას ერთგვარ წინამორბედადაც გვევლინება, ოღონდ კონკრეტულად არაფერს გვეუბნება, მაინც რა ლექსები უნდა ყოფილიყო ისინი.

ამის შემდეგ, დ. ჩუბინაშვილმა თავის მომდევნო შრომებში უკვე კონკრეტულად სახელებით დაბეჭდა შოთა რუსთველის ეს ე. წ. სხვა ლექსებიც.

1846 წელს თავისი „ქართული ქრისტომატიის“ პირველ ნაწილში „ქართული ანდაზების“ სათაურს ქვეშ დ. ჩუბინაშვილმა შეიტანა:

„ძილოსოფოსნი, შემოკრბენ, ამაზედ ჰქონდათ ცილობა,
ბატონი კაცსა ასაქმებს და ჰკუას გამოცდილება,
ათასად გვარი დაფასდა, ათი ათასად ზდილობა.
თუ კაცი თავად არ ვარგა, ცუდია გვარი-შვილობა“⁹.

1860 წელს დ. ჩუბინაშვილს, ეტყობა, შეხედულება შეუცვლია და ეს „ქართული ანდაზა“ წყაროს მიუთითებლად შოთა რუსთველის თხზულებად გამოუტყუა. 1860 წელს დ. ჩუბინაშვილის მიერ პეტერბურგში გამოცემული ვეფხისტყაოსნის სატიტულე ფურცელზე ვკითხულობთ:

„ძილოსოფოსნი შემოჰკრბენ, ამა-ზედ ჰქონდათ ცილობა,
ბატონი კაცსა ასაქმებს და ჰკუას გამოცდილობა.
ათასად გვარი დაფასდა, ათი-ათასად ზდილობა,
თუ კაცი თავად არ ვარგა, ცუდია გვარი-შვილობა.

შოთა რუსთველი“¹⁰.

1887 წელს, როგორც ცნობილია, პეტერბურგში გამოვიდა „საუნჯე ქართულის ენისა. ქართულ-რუსული ლექსიკონი, ხელ-ახ-

⁹ ქართული ქრისტომატია, I, სპბ., 1846, გვ. 394.

¹⁰ ვეფხისტყაოსანი, თქმული შოთა რუსთველისაგან, თამარ ვეფხისტყაოსანი. ახლად დაბეჭდილი დავით ჩუბინოვისაგან განმარტებითურთ, სპბ., 1860.

ლად შემუშავებული დავით ჩუბინოვისაგან“, რომელსაც წინ წა-
უმძღვარა „ქართული დრამატიკა, ახლად შედგენილი დავით ჩუბი-
ნოვისაგან“. ამ ნაშრომის იმ ნაწილში, რომელშიც ჩამოყვანილია
„ლექსნი ქართულის ენისა“, VII სახეობად მოტანილია: „შაირი, ან
თექვსმეტ მარცტლოვანი შაირი, მექონი ოთხის ლექსისა ტაეპში და
თვითთვეული ლექსი განყოფილი ორად. ძავალ:“

ფილოსოფოსნი შემოჰკრბენ,||ამაზედ ჰქონდათ ცილობა,
ბატონი კაცსა ასაქმებს,||და ჰკუას გამოცდილობა,
ათასად გვარი დაფასდა,||ათი ათასად ზდილობა,
თუ კაცი თითონ არ არის,||ცუდია გვარი შვილობა.

შოთა რუსთველი¹¹.

ლექსი ვარიანტულად განსხვავდება 1860 წელს დაბეჭდილი
ტექსტისაგან და ბოლო ტაეპით უახლოვდება ამ ლექსის თეიმურაზ
ბაგრატიონისეულ ჩანაწერს¹², მაგრამ მთავარი მაინც ისაა, რომ თა-
ვისი მეცნიერული მოღვაწეობის უკანასკნელ ეტაპზე დავით ჩუბი-
ნაშვილს ეს ლექსი შოთა რუსთველის ნაწარმოებად მიაჩნდა¹³, ოლ-
ონდ, როგორც ვთქვით, იგი არავითარ წყაროს არ ასახელებს,
შ. ონიანის სიტყვებით, „ამჟამად, მეცნიერი აქ ემყარება ხალხურ
ზეპირსიტყვიერებას, მაგრამ ამის შესახებ თვითონ ის არაფერს ამ-
ბობს არც გამოცემისადმი წამძღვარებულ წერილში და არც სხვაგან
სადმე. დავით ჩუბინაშვილის შემდეგ „ფილოსოფოსნი შემოკრბეს“
გავრცელდა სამეცნიერო ლიტერატურაში“¹⁴.

დ. ჩუბინაშვილის კვალობაზე აღნიშნული ლექსის ავტორად
შოთა რუსთველს აცხადებენ ალ. ხახანაშვილი¹⁵, ნ. მარი¹⁶, ა. წერე-

¹¹ დ. ჩუბინოვი, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, სპბ., 1887, გვ. XXXIX.

¹² შდრ. გ. შარაძე, თეიმურაზ ბაგრატიონი, II, თბ., 1974, გვ. 14, 18—19.

¹³ შდრ. ლ. მენაბდე, დას. ნაშრ., გვ. 14; შ. ონიანი, ეკუთვნის თუ არა რუსთველს ლექსი „ფილოსოფოსნი შემოკრბეს“, თბ., 1976, გვ. 78.

¹⁴ შ. ონიანი, დას. ნაშრ., გვ. 6; ოლონდ აქვე შევნიშნავთ, რომ შ. ონიანი არ იცნობს დ. ჩუბინაშვილის ამ უკანასკნელ (1887 წ.) პუბლიკაციას.

¹⁵ ალ. ხახანაშვილი, ქართ. სიტყვ. ისტორია, თბ., 1904, გვ. 374—375.

¹⁶ ნ. მარი, ქართველთა ეროვნება, ქუთაისი, 1905, ვ. 51—52.

თელი¹⁷, მ. ჯანაშვილი¹⁸ და სხვები, ხოლო ჩვენს დროში ი. მეგრელიძე¹⁹ და ლ. მეტრეველი²⁰.

თანამედროვე რუსთველოლოგიურ ლიტერატურაში ამ მოსაზრებას დაბეჯითებით იცავს შ. ონიანი²¹; ალ ბარამიძის შეფასებით, „ჩვენ დამარწმუნებლად არ მიგვაჩნია შ. ონიანის ცდა, ეს აფორიზმი მიაკუთვნოს შოთა რუსთველის კალამს. ოღონდ მან ეჭვმიუტანლად დაასაბუთა, რომ საცილობელ აფორიზმს იცნობს და ეკამათება XV—XVI საუკუნეთა მიჯნაზე მოღვაწე პოეტი სერაპიონ საბაშვილი („როსტომიანის“ გამლექსავი). მაშასადამე, თვითონ ხალხური აფორიზმი წარმოშობით უთუოდ ძველია და შესაძლებელია მართლაც დავუკავშიროთ ძველი ქართული კულტურის კლასიკურ პერიოდს“²².

ჩვენის მხრით კი დავძენთ: მიუხედავად იმისა, რომ ლენინგრადსა და ბუდაპეშტში ჩვენ მივაკვლიეთ და გამოვაქვეყნეთ ამ ლექსის ორი უძველესი ჩანაწერი (თეიმურაზ ბაგრატიონის²³ეული და ბელა ვიკარისეული)²³, მაინც ძნელია გადაჭრით რაიმეს თქმა—„ფილოსოფოსნი შემოკრბეს“ მაინცდამაინც ფოლკლორულია თუ რუსთველისეული, სანამ არ აღმოჩნდება ამის დამამტკიცებელი პირდაპირი ისტორიულ-ლიტერატურული ხასიათის საბუთი.

„ქართული ქრისტიანობის“ პირველი გამოცემის მეორე ნაწილში 1846 წელს დ. ჩუბინაშვილმა დაბეჭდა თითქოსდა შოთა რუსთველის კიდევ ერთი ასეთი თხზულება:

17 ა. წერეთელი, თხზულებანი, VI, თბ., 1957, გვ. 54, 174, 192.
 18 მ. ჯანაშვილი, თამარ მეფე, 1917, გვ. 93.
 19 ი. მეგრელიძე, რუსთველი და ფოლკლორი, 1960, ს. 114—132.
 20 ლ. მეტრეველი, კაცობა და გვარიშვილობა, „ლიტ. საქართველო“, 1938, № 5.
 21 შ. ონიანი, ხალხში გავრცელებული ერთი ლექსის შესახებ, „ლიტ. გაზეთი“, 1, III. 1957; მისივე, ეკუთვნის თუ არა რუსთველს ლექსი „ფილოსოფოსნი შემოკრბეს“, თბ., 1976.
 22 ალ. ბარამიძე, შოთა რუსთველი, თბ., 1975, გვ. 318.
 23 გ. შარაძე, თეიმურაზ ბაგრატიონის ფოლკლორული ჩანაწერები „მაცნე“, 1969, № 5, მისივე, თეიმურაზ ბაგრატიონი, II, თბ., 1974; გვ. 14, 18—19; მისივე, ქართული სიძველენი ბუდაპეშტში, „ლიტ. საქართველო“, 7. VIII. 1970, მისივე, არქეოგრაფიული ძიებანი, თბ., 1973, გვ. 124. მისივე, მასალები ბელა ვიკარის არქივიდან, თბ., 1981, გვ. 54—56.

„იამბიკო ესე თქმული რუსთველის მიერ, ზედა-წარწერილ-არს ხატსა ზედა ხახულის ღუთის-მშობლისასა:
ქალწულებრივთა სისხლთა შენთაგან სძალო,
თბედ საიდუმლოდ ზენამსა განებით(!),
ძის ღუთისა ძედ მეშუ იქმენ, არსთა მაცხოვნად:
მე თამარ მჩენი ტომთაგან დავითებრთათ,
მამკევ, შემამკევ, მადიდე, აღმამალღე.
აწ მეცა ჯელ-ვჰყავ შემკობად ხატსა შენსა
დედისა ძითურთ, და მეცა ძითურთ მფარველ“²⁴.

საგულისხმოა, რომ ეს იამბიკო დ. ჩუბინაშვილმა კვლავ შეიტანა ვეფხისტყაოსნის 1860 წლის გამოცემის დამატებად ოდნავ შეცვლილი სათაურით: „იამბიკო ესე, თქმული შოთთა რუსთველის მიერ, ზედა—წარწერილ—არს ხატსა ზედა ხახულის ღუთის—მშობლისა“ და აქვე გაასწორა პირველ გამოცემაში გაპარული კორექტურული შეცდომა: განებით] განგებით²⁵.

ამის შემდეგ, 1897 წელს, თ. ჟორდანიამ თავისი „ქრონიკების“ მეორე წიგნში შეიტანა იგივე იამბიკო, რომელიც მას უნახავს მე-18 საუკუნეში იოილ მესხიევის მიერ გადაწერილ „ქართველთ წმინდათა მამათა ცხოვრების („მარტირიკის“) ხელნაწერში. თ. ჟორდანიას წერდა: „იმავე მარტირიკაში იმავე ხელით შეტანილია:

...ბ) იამბიკო ესე არს თქმული რუსთველის მიერ, რომელი წერილ არს ხატსა ხახულისა ღუთისმშობლისასა:

ქალწულებრივთა სისხლთა შენთაგან, სძალო, |თბედ საიდუმლოდ ზენამსა განგებისად ძისა ღუთისა| ძედ მეშუ იქმენ არსთა მაცხოვნად| მე თამარ მჩენი ტომთაგან დავითისებრთათ| მამკევ, შემამკევ, მადიდე, აღმამალღე.| აწ მეცა ჯელვყავ შემკობად ხატსა თქუნსა| დედისა ძითურთ და მეცა ძითურთ მფარველ“²⁶.

დ. ჩუბინაშვილზე მითითებით, „ქალწულებრივთა სისხლთა“ კ. ჭიჭინაძეს 1934 წელს დაბეჭდილი აქვს „რუსთველის სახელით ცნობილ ლექსებს“ შორის, თუმცა იქვე შენიშნავდა, „ყველაზე ნაკლები საფუძველი მაქვს, რომ იგი რუსთაველს მიეწეროსო“²⁷, ხოლო პ. ინგოროყვამ იგი თამარ მეფის იამბიკოდ მიიჩნია²⁸.

²⁴ ქართული ქრისტომატია, II, სპბ. 1846, გვ. 224.

²⁵ იქვე, ნაწილი მეორე, სპბ., 1860, გვ. 244.

²⁶ თ. ჟორდანიას, ქრონიკები, II, ტფ., 1897, გვ. 52.

²⁷ ვეფხისტყაოსანი, კ. ჭიჭინაძის რედაქციით, გამოკვლევით და შენიშვნებით, თბ., 1934, გვ. 271—273.

²⁸ პ. ინგოროყვა, თამარ მეფის იამბიკონი, „მნათობი“, 1941, № 3.

მაგრამ რ. ყენიას გამოკვლევის თანახმად, „ეს იამბიკო, რომელიც თამარ მეფის ღვაწლს აღნიშნავს ხახულის ხატის მიმართ, არცაა არც გვხვდება, არც თვით ვედრების ღვთისმშობლის ხატზე და არც კარედზე. ასევე არც ის სამი წარწერა თამარ მეფის სახელით, რომელიც მოჰყვება დ. ვ. ლამბაშიძეს ნარკვევმა გელათის მონასტერზე (იხ. Гелатский монастырь и жизнеописание благородного царя Давида Возобновителя, 1909). კარედზე მხოლოდ ერთი წარწერაა, რომელზედაც ზემოთ გვქონდა ლაპარაკი (იგულისხმება: „ვ'რ ძეჭლსადეე...“ და „ხოლო ახალმან...“, რომელიც დავით აღმაშენებლისა და დემეტრე მეფისადმია მიძღვნილი, ვ. შ.). სხვა წარწერა ან თვით ვედრების ხატზე, ან კარედზე რომ ყოფილიყო, უსათუოდ ექნებოდა აღნიშნული მ. ბროსეს, რომელმაც ხატი მის გაძარცვამდე ნახა და პირველმა გამოსცა მისი წარწერა (იგულისხმება: M. Brosset, Rapports sur un voyage archéologique dans la Géorgie et le Arménie, Rapp. XI, St—Ptb., 1851, გვ. 19—გ. შ.)“²⁹.

როგორც ვხედავთ „რუსთველის მიერ თქმული იამბიკო ესე“ არასოდეს არ ყოფილა „ზედა-წარწერილ ხატსა ზედა ხახულის ღვთის-მშობლისასა“, როგორც ამას დ. ჩუბინაშვილი გვამცნობს. მაგრამ რა ვუყოთ თ. ყორდანიას მიერ მოძიებულ „მარტირიკის“ ასეთსავე ცნობას? ეტყობა, მას რაღაც ხელნაწერი ტრადიცია მაინც ჰქონია, თუ თვითონ ხახულის ხატზე არ იყო „ზედა-წარწერილი!“.

მაგრამ ძლიერ საინტერესოა რ. ყენიას მიერ მოწოდებული ცნობა, რომლის მიხედვით არსებულა ხახულის კიდევ მეორე ხატი (კახეთში). იქნებ ხახულის ამ მეორე ხატზე იყო „ზედა-წარწერილი“ ჩვენთვის საინტერესო რუსთველის სახელით ცნობილი იამბიკო „ქალწულგებრივთა სისხლთა შენთაგან სძალო...“?

საინტერესოა ერთი იამბიკოს ბედი, რომელიც დ. ჩუბინაშვილმა ჯერ თამარ მეფის ავტორობით დაბეჭდა, შემდეგ კი შოთა რუსთველს მიაკუთვნა.

„ქართული ქრისტომატიის“ მეორე ნაწილის 1846 წლის გამოცემის 223-ე გვერდზე ვკითხულობთ:

²⁹ რ. ყენია, ხახულის ღვთისმშობლის ხატის კარედის მოკვდილობა, თბ., 1972, გვ. 31, შნშ. 88.

„თ[ა]მარ მეფემ რომ ხალიფაზე გაიმარჯვა, ხახულის ლტოქის მშობელს დროშა და მანიაკი მიართვა, ეს იამბიკო ხუთეული იცნობდა და-ხუთ ლექსად აღსწერა“.

ამ დასათაურებას მოსდევს შემდეგი ტექსტი:

„ცასა ცათასა დამწყები ღმერთ-მთავრობა,
ქე საუკუნობს პირველი და კტალადი,
სულმან ლტოისამან სრულ ჰყო აროდეს ქმნადი,
სამებით სრულმან ერთითა ლტააებითა,
მიწით პირმშოსა პირველისა კაცისა:
შენ მიერ მის თვის ღრკუისა მის განმგები,
როს ღრკუი მისდრკა უვნები ვნებისადმი,
ივნო და ვნება პირველი უვნებელ-ჰყო,
შენგან შობილმან ჩვენ ღირს გყუნა აღმშობად,
ბნელით ნათელსა, ნათლითა მხედველობად:
შენგან ქალ-წულო, რომელსა შენ თვის დავით
როკვიდა ძისა ლტოისა ქედ შენდა ყოფად
მე თამარ მიწა ესე შენი და მერმე
ცხებულობასა ღირს-მყავ და თვსობასა.
ედემს ლადირად სამხრით უკტშ და ჩრდილოთ
შუა მფლობელი იავარს შენდა ვმრთმელობ.
ხალიფას დროშას, თანავე მანიაკსა
შეერთე ცრუ სჯულთა მოძღუტრისა ღაზოდ მძღვანი;
ვით დავით ეფრემის ძეებრ მოისარმან,
მოირთხნა, მოსრნა სულტანთა ათაბაგი:
ირანს ებრძოლნეს ჩტშნ მიერ სპათა მისთა,
ჩვენნი მხედარნი, მოსავნი შენნი, სძალო,
მოსწყლნეს, მოსწყვიდნეს ავარის ნათესავნი.
მუნით მოხმულთა ნიჭთაგან ერთსა ამას
შენდა შევესწირავ, მიოხე ძეებრ ღმერთი:“³⁰

ვეფხისტყაოსნის 1860 წლის გამოცემაში დ. ჩუბინაშვილმა აღნიშნული იამბიკო უკვე შოთა რუსთველის თხზულებად გამოაცხადა: „თამარ მეფემ რომ ხალიფაზე გაიმარჯვა, ხახულის ღვთისმშობელს დროშა და მანიაკი მიართვა, ეს იამბიკო ხუთეული ოცდა-ხუთ ლექსად ჰსთქვა შოთთა რუსთველმან“ (აქვეა დაბეჭდილი იგივე ტექსტიც)³¹.

³⁰ ქართული ქრისტომატია, II, სპბ., 1846, 223—224.

³¹ ქართული ქრისტომატია, II, სპბ., 1860, გვ. 243—244.

აღნიშნული იამბიკო შესულია „ქართლის ცხოვრებაში“³² დიდ „ისტორიანსა და აზმანში“, მაგრამ იგი აქ თამარ მეფეს³³ რეზა³². ამ ცნობის მიხედვით პ. ინგოროყვა³³, რომლის აზრს იზიარებს ს. ყაუხჩიშვილიც³⁴, „ცასა ცათასას“ ავტორად თამარ მეფეს აცხადებს. დ. ჩუბინაშვილიც, როგორც ვთქვით, ადრე (1846 წ.) ამ იამბიკოს თამარს აკუთვნებდა, მაგრამ შემდეგ (1860წ.) მის ავტორად უკვე შოთა რუსთველი მიაჩნია. ერთგვარი დაეჭვებით, მაგრამ მაინც „რუსთველის სახელით ცნობილ ლექსად“ აქვეყნებდა მას კ. ჭიჭინაძე³⁵. კ. კეკელიძეს ეჭვი შეაქვს ამ ლექსის თამარის ავტორობაშიც კი, ხოლო მისი რუსთველისეულად აღიარების საკითხი კ. კეკელიძისათვის არც მდგარა³⁶.

დავით ჩუბინაშვილი და ვეფხისტყაოსნის პირველი რუსული კომეტური თარგმანი

ვეფხისტყაოსნის ცალკეული სტროფების პირველი პუბლიცირებული და პროზაული რუსული თარგმანები დ. ჩუბინაშვილამდე ადრეც იბეჭდებოდა რუსულ სამეცნიერო ლიტერატურასა თუ პერიოდულ გამოცემებში¹. 1845 წელს კი ჟურნ. «Иллюстрация»-ში (№№6,7) გამოქვეყნდა ვეფხისტყაოსნის პირველი რუსული პოეტური თარგმანი, რომელიც ალ. ბარამიძის შეფასებით, „ვეფხისტყაოსნის რუ-

³² ქართლის ცხოვრება, II, ს. ყაუხჩიშვილის გამოცემა, თბ., 1959, გვ. 282—283.

³³ პ. ინგოროყვა, თამარ მეფის იამბიკონი, „მნათობი“, 1941, № 3, გვ. 132—145.

³⁴ ს. ყაუხჩიშვილი, „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ და იოანე პეტრიწი, „საქ. მეცნ. აკადემიის მოამბე“, III, № 1, 1942, გვ. 89; იხ. აგრეთვე, ქართლის ცხოვრება, II, თბ., 1959, გვ. 74. შნშ. 4—5.

³⁵ იხ. ვეფხისტყაოსანი, კ. ჭიჭინაძის რედაქციით, გამოკვლევიითა და შენიშვნებით, თბ., 1934, გვ. 271—273.

³⁶ კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, II⁴, თბ., 1958, გვ. 282—283, შნშ. 2; იხ. აგრეთვე ლ. მეზაბდე, დას. ნაშრ., გვ. 14.

¹ Е. Болховитинов, Историческое изображение Грузии..., СПб, 1802, с. 91; ე. «Телескоп», М., 1833, № 5, გვ. 69, ამის შესახებ დაწვრილებით იხ. გ. შარაძე, ევგენი ბოლხოვიტინოვი—პირველი რუსი რუსთველოლოგი, თბ., 1978, გვ. 71—77.

სულ ენაზე თარგმნის პირველი სერიოზული ცდაა², შესრულებული პოეტ იპოლიტე ბარტდინსკის მიერ. როგორია ამ თარგმანის დაცვა ძოდ, მასში დ. ჩუბინაშვილის მონაწილეობის ისტორია?

პირველ ცნობას, ვეფხისტყაოსნის რომელიღაც ახალი რუსული თარგმანის მზადების თაობაზე, ვპოულობთ პოემის 1841 წლის გამოცემის წინასიტყვაობაში, რომელიც მ. ბროსეს ეკუთვნის: „...თუ ოდესმე იბეჭდება თარგმანი რამე ვეფხის-ტყაოსნისა (როგორც გამიგონია რუსულად ითარგმნა ვისგანმე და მეცა ჭრანციცულად ვამზადებ), იმედი მაქვს რომ სიხარულით მიიღონ ევროპაში“ (გვ. XI).

სულ მალე, 1842 წელს გამოქვეყნებულ სპეციალურ რუსთველოლოგიურ ნაშრომში ვეფხისტყაოსნის პირველი სტროფის („რომელმან შექმნა სამყარო...“) რუსულ ტრანსკრიფციასთან ერთად დ. ჩუბინაშვილმა შეიტანა მისი სიტყვა-სიტყვითი რუსული თარგმანიც, რომელიც განსხვავდება ამავე სტროფების ებოლხოვიტინოვისეული ადრინდელი თარგმანისაგან და ლ. ანდლულაძის სიტყვებით, „თუ ამ ორ თარგმანს შევადარებთ ცხადი ხდება ჩუბინაშვილის თარგმანის მეტი პოეტურობა“³. მოგვყავს ეს თარგმანიც:

«Кто создал вселенную силою своею всемогущею,
И, одарив существа дуновением с небеси,
Дал нам людям землю не исчислимо уразнообразенную.
От него суть Цари и его суть подобие»⁴.

ამავე ნაშრომში, დ. ჩუბინაშვილი, სხვათა შორის იმასაც წერდა, რომ ვეფხისტყაოსანი, ისევე როგორც ყოველი აღმოსავლური პოეზიის ძეგლი, ევროპულ ენებზე თარგმნისას ჰკარგავენ თავიანთ ფასს და ფერმკრთალდებიანო («Известно, как все Восточные стихотворения бледнеют, теряют свою цену, будучи переведены на языки Европейские...», გვ. 14).

² ა. ლ. ბარამიძე, შოთა რუსთველი, თბ., 1975, გვ. 324.

³ ლ. ანდლულაძე, ვეფხისტყაოსნის რევოლუციამდელი რუსი მთარგმნელები, კრებ. „ძველი ქართული მწერლობის საკითხები“, III, თბ. 1968, გვ. 124.

⁴ Д. Чубинов, О грузинской поэме Вепхис-Ткаосани или Барсова кожа, ЖМНП, 1842, № 8, ცალკე, ამონაბეჭდი, გვ. 10.

ამის შემდეგ, როგორც ვიქტორ, 1845 წელს, სანკტ-პეტერბურგულ ყოველკვირეულ მხატვრულ-ლიტერატურულ ჟურნალ «Иллюстрация»-ში (№№ 6, 7), И. Бартдинский-ს ხელმოწერით გამოქვეყნდა «Тариель-Барсова кожа»⁵. ტექსტი შეიცავს ვეფხისტყაოსნის დასაწყისი ნაწილის 1—142 სტროფის პოეტურ თარგმანს. აღნიშნული თარგმანი მთლიანად შეედა 1846 წელს ს.-პეტერბურგში გამოსულ დ. ჩუბინაშვილის „ქართული ქრისტომატიის“ მეორე ნაწილში (ხელმოწერილია დასაბეჭდად 1846 წლის 8 ოქტომბერს)⁶, ხოლო მანამდე, 1846 წლის 6 ივლისს ვაზ. „კავკაზში“ დ. ჩუბინაშვილმა პოემის ი. ველახოვისეულ რუსულ თარგმანზე გაკეთებულ კრიტიკულ შენიშვნებს ნიმუშის სახით დაურთო ი. ბარტდინსკისეული თარგმანის 14 სტროფი⁷. ამის გარდა, ამ თარგმანის ფრაგმენტები სხვადასხვა დროს სხვაგანაც ქვეყნდებოდა⁸.

მ. ბროსეს ზემომოყვანილი ცნობა სწორედ ამ თარგმანზე მუშაობის დაწყებას უნდა გულისხმობდეს⁹, ხოლო რაც შეეხება ი. ბარტდინსკის ქართველი კონსულტანტების—გრიგოლ დადიანისა და დავით ჩუბინაშვილის წვლილს ამ თარგმანის მომზადების საქმეში, იგი სპეციალურ განხილვას მოითხოვს.

თავდაპირველად აქ ისევ მ. ბროსეს სხვა ცნობა უნდა დავიმოწმოთ: დ. ჩუბინაშვილის მიერ 1846 წელს შედგენილ ქრისტომატიის „რუსულად დაწერილ წინასიტყვაობაში ჩართულია 142 სტროფის (586 ტაეპის) თარგმანი, რომელიც ბ. [ი.] ბარტდინსკიმ

⁵ Тариель—Барсова кожа. Поэма. «Иллюстрация», С.-Петербург, 1845, 12 мая, № 6, гв. 82—83; 19 мая, № 7, гв. 98—99.

⁶ ქართული ქრისტომატია, ნაწილი მეორე, სპბ., 1845, გვ. IX—XXVIII,

⁷ Д[авид]—Ч[убинов], Замечания на перевод Барсовой кожи, ვაზ. «Кавказ» 6. VIII. 1846, № 27, гв. 107; იგივე გადმობეჭდილია: «Сборник газеты Кавказ», издаваемый О. И. Константиновым, второе полугодие, 1846 года, Тиф., 1847, с. 7—10.

⁸ А. Н. Муравьев, Грузия и Армения, ч. III, СПб., 1848, с. с. 216—235; Вл. Р. Зотов, История всемирной литературы, I, СПб, 1877, с. 344—347; Е. С. Сталинский, Барсова кожа..., Тиф., 1888.

⁹ ლ. ანდლულაძე, ვეფხისტყაოსნის რევალუციამდელი რუსო მთარგმნელები, კრებ. „ძველი ქართული მწერლობის საკითხები“, III, თბ. 1968, გვ. 139.

შეასრულა რუსული ჰეგზამეტრით. [ი.] ბ ა რ ტ დ ი ნ ს კ ი მ გ ა მ
მ ი ი ყ ე ნ ა მ რ ა ვ ა ლ ი ქ ა რ თ ვ ე ლ ი ს მ ი ე რ პ რ ოზ ა დ
შ ე ს რ უ ლ ე ბ უ ლ ი პ წ კ ა რ ე დ ი. ეს თარგმანი ჯერ კიდევ
1845 წელს მიიღო რუსმა მკითხველმა“ — იგონებდა მ. ბროსე
1877 წელს¹⁰.

ვის გულისხმობდა მ. ბროსე ამ „მრავალი ქართველის“ ქვეშ,
რომელთაც ი. ბარტდინსკის, რომელმაც ქართული არ იცოდა, ვტ-ის
„პროზად შესრულებული პწკარედი“ მიაწოდეს?

ერთი მათგანის ვინაობა პირველად გაამუღვნა თვითონ დავით
ჩუბინაშვილმა, რომელმაც 1846 წლის 6 ივლისს გაზ. „კავკაზში“
(№ 27) ვეფხისტყაოსნის ევლახოვისეულ თარგმანთან დაკავშირებით
გამოქვეყნებული თავისი „შენიშვნების“ ბოლოს შემდეგი განაცხა-
და: «Я помещаю здесь, с позволения Автора и нарочно на этот
предмет послание г. Бартдиского к Светлейшему Князю Г.—
Л. Дадияну-Мингрельскому, в котором он приглашает его,
как поэта и соотечественника Руставеля, соединить с ним тру-
ды свои, для перевода Барсовой кожи»¹¹.

მართლაც, ამ ნ-სტროფიან „მიძღვნაში“ ი. ბარტდინსკი სხვათა
შორის ასე მიმართავდა გ. ლ. დადიანს:

Пора, пора сломать печать забвенья,
И в глушь веков промять себе следы,
Дай руку мне, товарищ вдохновенья,
Пойдем к ключу — испить живой воды!¹²

მაშასადამე, რუსი პოეტის ამ ლექსიდანაც კარგად ჩანდა, რომ
გ. ლ. დადიანი მისთვის ყოფილა „товарищ вдохновенья“ ამ მე-
ტად საპასუხისმგებლო საქმეში.

¹⁰ M. Brosset, De la littérature romanesque géorgienne, Bull. de l'Académie impériale de Sciences, XXIV, 1877; აგრეთვე, Mélanges Asiatiques, 1877, VIII; ქართული თარგმანი იხ. კრებ. „რუსთველი მსოფლიო ლიტერატურაში“ თბ., 1976, გვ. 66, 420; შდრ. ი. მეგრელიძე, რუსთველოლოგები, თბ., 1970, გვ. 69.

¹¹ Д. Чубинов, Замечания..., Кавказ, 6. VII, 1846, № 27, с. 106.

¹² იქვე, გვ. 106.

ამ „ბრწყინვალე თავადის“ — გ. ლ. დადიანი-მინგრელის იგივე გრიგოლ ლევანის ძე დადიანის, ქართულ მწერლობაში კოლხიდელისა და იოანე გეგეჭკორის ფსევდონიმებით კარგად პირის (1814—1902) მონაწილეობა რუსთველის პოემის ბარტდინსკისეული რუსული თარგმანის მომზადებაში დაადასტურა ცნობილმა რუსმა მეცნიერმა ა. ნ. მურავოვმა: «Дядиан... передавал ему [Бартдинскому] мысли и слова, с языка, чуждого переводчику, будучи сам проникнут родною поэзиею»¹³ და შემდეგ საკმაოდ მტკიცედ დამკვიდრდა სამეცნიერო ლიტერატურაში¹⁴. საერთოდ, გრიგოლ დადიანი ვეფხისტყაოსნის რუსულად თარგმნითა და გამოცემით რომ ძლიერ ყოფილა დაინტერესებული, ეს ცხადპყო ს. ყუბანეიშვილის მიერ გამოვლენილმა მასალებმა¹⁵.

მაგრამ ი. ბარტდინსკის დამხმარედ მ. ბროსე რომ მრავალ ქართველს («...exécute à l'avance pour lui par plusieurs géorgiens») მიუთითებდა? აქაც ისევ დ. ჩუბინაშვილი გვშველის მათი ვანაობის დაზუსტებაში: 1846 წელს, როგორც ვთქვით, თავის მიერ შედგენილ „ქართული ქრისტომატიის“ მეორე ნაწილში დ. ჩუბინაშვილმა მთლიანად დაბეჭდა ბარტდინსკისეული თარგმანი, რომელსაც ასეთი შენიშვნა

¹³ А. Н. М у р а в ъ е в, Грузия и Армения, ч. III, СПб., 1848, с. 235.

¹⁴ Вл. З о т о в, История всемирной литературы, I, СПб. — М., 1877, гв. 343. Е. С т а л и н с к и й, Барсова-кожа, груз. поэма Шота Руставели, вып. II, Тиф. 1888, гв. 4; ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა, „ვეფხისტყაოსნის“ პირველი რუსული თარგმანის გამო. „ლიტ. გაზეთი“, 30. I. 1935, № 5, მ ი ს ი ე ე, გიორგი შარვაშიძე, ნარკვევი აფხაზეთისა და სამეგრელოს კულტურული ისტორიიდან „მასალები საქართველოს და კავკასიის ისტორიისათვის“, III, თბ., 1939, გვ. 50—54; გიორგი შარვაშიძე, ლირიკა, ეპოსი, დრამა, აკად. ს ი მ ი ო ნ ჯ ა ნ ა შ ი ა ს რედაქციითა და ნარკვევით, სოხუმი, 1946, გვ. 46—50; ს ო ლ. ც ა ი შ ვ ი ლ ი, იოანე გეგეჭკორისა და კოლხიდელის იგივეობის შესახებ, „ზუგდიდის მუზეუმის შრომები“, I, თბ., 1947, გვ. 109—130; ტ რ. რ უ ხ ა ძ ე, ქართული ეპოსი გარდამავალი ხანის ლიტერატურაში, თბ., 1939, გვ. 210—211; Г. Б у х н и к а ш в и л и, Первый русский перевод поэмы Руставели, «Заря Востока», 5. VI. 1937, № 127, ნ. მ ა ხ ა თ ა ძ ე, ქართული კულტურის კერა პეტერბურგში, თბ., 1967, გვ. 168—170. ლ. ა ნ დ დ უ ლ ა ძ ე, დას. ნაშრ., გვ. 126. შმდ.

¹⁵ ს. ყ უ ბ ა ნ ე ი შ ვ ი ლ ი, ვეფხისტყაოსნის რუსულ ენაზე თარგმნის და გამოცემის პირველი ცდა, „ზუგდიდის მუზეუმის შრომები“, I თბ., 1947, გვ. 385—392.

წარმოდგარა: «Перевод сего отрывка, в котором я бы л
участником, принадлежит г. Бартдинскому»¹⁶

ვეფხისტყაოსნის რუსულად თარგმანში დ. ჩუბინაშვილი რომ
ცხოველ მონაწილეობას ლეზულობდა, მოწმობს მისივე სიტყვებ-
ბი: «Как соотечественник Руставеля, изучавший его творение,—
я принимаю живейшее участие в предприятии подобного рода¹⁷,
ხოლო ი. ველახოვი—ვეფხისტყაოსნის რუსულად მეორე მთარგმნე-
ლი ი. ბარტდინსკის თარგმანის შეფასებისას პირდაპირ სინანულით
ამბობდა: «В этом трудном деле я не имел таких опытных руко-
водителей, как счастливый мой соперник»¹⁸. ცხადია, ერთ-ერთ
ასეთ გამოცდილ ხელმძღვანელად იგი დ. ჩუბინაშვილს გულისხმობს.

ახლა საინტერესოა, რაში გამოიხატა დ. ჩუბინაშვილის დახ-
მარება ი. ბარტდინსკისადმი?

ჯერ კიდევ ზ. ჭიჭინაძემ მიუთითა, თითქოს „რუსულ ენაზედ
პირველად სთარგმნა ვეფხისტყაოსნის ერთი თავი დავით ჩუბინა-
შვილმა და დაბეჭდა 1854 წელს პეტროგრადს“¹⁹. ლ. ანდლუაძის
სიტყვებით, ეს „თარგმანი მიგნებული არაა. ჭიჭინაძე, ჩანს, არ იც-
ნობდა სხვა, ამაზე უადრეს თარგმანს. ცნობაში არაა მითითებული,
რა ხასიათისა იყო ჩუბინაშვილისეული თარგმანი... აღნიშნული
ცნობა მხოლოდ მხარს უჭერს ზემოთ გამოთქმულ ვარაუდს ჩუბი-
ნაშვილისეული თარგმანის არსებობის შესახებ“²⁰.

ჩვენ ნაკლებად გვჯერა ზ. ჭიჭინაძის ამ ცნობისა, იგი უკეთეს
შემთხვევაში, ბარტდინსკისეულ თარგმანში დ. ჩუბინაშვილის მო-
ნაწილეობას შეიძლება გულისხმობდეს და 1854 წელი კორექტურ-
რული შეცდომა უნდა იყოს ნაცვლად 1845 წლისა.

¹⁶ ქართული ქრისტომატია, II, სპბ. 1846, გვ. IX.

¹⁷ «Кавказ», 6. VII. 1846. № 27, გვ. 106.

¹⁸ И. Е в л а х о в, Ответ на замечания Г. Д. Ч. на перевод отрывка
из поэмы «Барсова кожа», помещеннаго в № 15 газеты «Кавказ», «Кавказ»,
1846, № 29, 20 июля, с. 113. ქართული თარგმანი იხ. ქართული ლიტერატურული კრიტიკის ისტორიის ქრესტომატია, I, შემდგ. ს. ხუციშვილი,
თბ., 1955, გვ. 32—36; იხ. აგრეთვე, «Сборник газеты Кавказ», второе пол-
угодне 1846 года, Тиф., 1847, с. 243—247.

¹⁹ ზ. ჭიჭინაძე, ვეფხისტყაოსანი სხვადასხვა ენაზედ, ქუთაისი. „რუს-
თველი“, 1918, № 2, გვ. 10.

²⁰ ლ. ანდლუაძე, ვეფხისტყაოსნის რევოლუციამდელი რუსი
მთარგმნელები..., თბ., 1968, გვ. 125, 130.

პ. ბერკოვმა, არ ვიცით რა წყაროზე დაყრდნობით²¹, პირდაპირ ასე „გამოკვეთა“ დ. ჩუბინაშვილის წვლილი: «Ч у б и н о в п р и г о т о в и л п р о з а и ч е с к и й п е р е в о д н е к о т о р ы х ч а с т е й «Вепхистკаосани» и поручил начальнику перевода тогда свою литературную деятельность поэту И. Бардинскому по этому подстрочному переводу сделать стихотворную версию. Совместный перевод Чубинова и Бардинского был помещен в 1845 году...»²²

ასე შეითხზა ჯერ ზ. ჭიჭინაძისა და შემდეგ პ. ბერკოვის მიერ ვეფხისტყაოსნის დ. ჩუბინაშვილისეული პროზაული რუსული თარგმანის არსებობის ვერსია. მისი გაღრმავება და „ახალი მასალებით“ განმტკიცება სცადა ლ. ანდლულაძემ. იმეორებს რა ზ. ჭიჭინაძის შემოძვევანილ ცნობასა და პ. ბერკოვის „სინამდვილესთან მიახლოვებულ ვარაუდს“, ლ. ანდლულაძე წერს: „ნამდვილი საბუთი, ვფიქრობთ, თვით დ. ჩუბინაშვილის ნაწერშია ამოსაკითხი. ვგულისხმობთ გაზეთ «Кавказ»-ში (1846 № 27) გამოქვეყნებულ წერილს“²³. ამასვე წერდა იგი უფრო ადრეც: „... ამ წერილში, სადაც ჩუბინაშვილი ვეფხისტყაოსნის ახალ მთარგმნელს ევლახოვს უწუნებს თარგმანს, სანიმუშო მაგალითად მის მიერ შესრულებული თარგმანის სტროფებიც წასცდება ხოლმე. მაგალითად, როცა 53-ე სტროფის მე-4 სტრიქონის („ცრემლსა ვარდი დაეთრთვილა, გულსა მდულრად ანატირსა“) შესახებ წერს, ასე უნდა გეთარგმნაო: «Слезы кипящего сердца убили цвет его розы», ბარტდინსკის ეს სტრიქონი სხვაგვარად აქვს: «Плачь сердца слезами тоски обыневил свежую розу». ასევე, 55-ე სტროფი („მუნვე სწვიმს წვიმა ბროლისა, ჰგია გიშრისა ღარი სად“) ჩუბინაშვილის თარგმანით ასეა: «В них дождь росил

²¹ ყოველ შემთხვევაში, პ. ბერკოვის მიერ ამ შემთხვევისთვის დამოწმებული «В. Р. З о т о в, История всемирной литературы, СПб.—М., 1877, I, 344, ср. Д. Ч у б и н о в, Грузинская хрестоматия, ч. II, СПб, 1846, с. 9» ამ ცნობას არ გვაწვდის.

²² П. Н. Б е р к о в, Шота Руставели в русской литературе, ИАН СССР, 1938, № 3, с. 49—80. გადაბეჭდილია კრებულში: «Лейтели русской культуры о Шота Руставели», Тб., 1966 (ჩვენ ამ უკანასკნელით ვსარგებლობთ მითითებისას). с. 269.

²³ ლ. ანდლულაძე, ვეფხისტყაოსნის რევოლუციამდელი რუსი მთარგმნელები... გვ. 130.

ხრუსთალი (т. е. слезы) из канала черных камней (т. е. из глаз)», ბარტიდისკისთან ეს სტრიქონი ასეა წარმოდგენილი: «Слезы дождили кристаллы из жолобов черного шерла». ...ზემოთ მოყვანილ მანკანთა მაგალითები ჩვენ მიგვაჩნია ამ პწკარედის ფრაგმენტებად. თვითონ პწკარედი, რომლის არსებობასაც ვვარაუდობთ, ამჯერად უცნობია და შესაძლოა იყოს ჩუბინაშვილის არქივში²⁴.

ჯერ ერთი, აღნიშნული მასალა პ. ბერკოვისთვისაც ცნობილია²⁵ და სამართლიანი არ იქნებოდა მისი მისამართით გამოთქმული საყვედური, თითქოს „ძირითად საყრდენად მას ჩუბინაშვილისეული განცხადება (იგულისხმება „ქართულ ქრისტომატიკაში“ მოწოდებული ცნობა, — გ. შ.) ჰქონდა გამოყენებული“²⁶, ხოლო მკვლევარის განცხადება „აღბათ გარკვეულ მასალებს ეყრდნობოდა პროფესორი ბერკოვი²⁷“, როდესაც დ. ჩუბინაშვილის მიერ შესრულებულ ვეფხისტყაოსნის პროზაული თარგმანის არსებობას ვარაუდობდაო, სინამდვილეს არ შეეფერება, რადგან პ. ბერკოვის მიერ დამოწმებული წყაროები (ვლ. ზოტოვი, დ. ჩუბინაშვილი, ა. მურავიოვი) ასეთი დასკვნის გამოტანის საბაზს არ იძლევიან.

რაც შეეხება ევლახოვისეული თარგმანის უზუსტობათა დ. ჩუბინაშვილისეულ ორიოდე გასწორებას, თითქოს ისინი იყოს დაკარგული თუ ჯერჯერობით მიუგნებელი „პწკარედის ფრაგმენტები“, არც ეს არის დამაჯერებელი, რადგან დ. ჩუბინაშვილი იყო მეცნიერი-რუსთველოლოგი, ქართული და რუსული ენების შესანიშნავი მცოდნე და ლექსიკოგრაფი და მას შეეძლო რამდენიმე სტრიქონის, თუნდაც სტროფის დედანთან უფრო მეტად მიახლოებული სიტყვასიტყვითი თარგმანი მოეცა, ვიდრე პოემის რომელიმე რუსულად მთარგმნელს, მით უმეტეს პოეტურად მთარგმნელს; მაგრამ ეს არ გვაძლევს უფლებას მთელი პოემის დ. ჩუბინაშვილისე-

²⁴ ლ. ანდლულაძე, ვეფხისტყაოსნის პირველი რუსული თარგმანი, კრებ., „ძველი ქართული მწერლობის საკითხები“, I, თბ., 1962, გვ. 208; იხ. აგრეთვე, კ. კინწურაშვილი, დავით ჩუბინაშვილი, თბ., 1970, გვ. 81—83.

²⁵ П. Берков, დას. ნაშრ., გვ. 273.

²⁶ ლ. ანდლულაძე, ვტ-ის რეკოლუციამდელი რუსი მთარგმნელები..., თბ., 1968, გვ. 129.

²⁷ ლ. ანდლულაძე, ვტ-ის პირველი რუსული თარგმანი..., თბ., 1962, გვ. 208.

ული პროზაული, გნებავთ, პუკარედული, თარგმანის არსებობა წარმოვიდგინოთ.

ამიტომ შემთხვევითი არ უნდა იყოს ი. ევლახოვის მიერ მოწოდებით რიცხვში ნათქვამი სიტყვები «...я не имел таких опытных руководителей,» ან კიდევ მ. ბროსეს ასევე დაბეჯითებით ნათქვამი: „ი. ბარტდინსკიმ გამოიყენა მრავალი ქართველის მიერ პროზად შესრულებული პუკარედი“. ცხადია, „გამოცდილი ხელმძღვანელები“ (ი. ევლახოვი)²⁵, ან „მრავალი ქართველი“ (მ. ბროსე) მხოლოდ დ. ჩუბინაშვილი ვერ იქნებოდა. და ბოლოსდაბოლოს, ი. ბარტდინსკიმ ხომ მხოლოდდამხოლოდ პოემის 142 სტროფი თარგმნა და დ. ჩუბინაშვილს კიდევ რომ შეესრულებინა მათი „პროზაული“, (პ. ბერკოვი), გინდაც „პუკარედული“ (ლ. ანდლულაძე) რუსული თარგმანი, ეს კიდევ არ ნიშნავს, თითქოს დ. ჩუბინაშვილს ჰქონოდა ვეფხისტყაოსნის სრული პუკარედული თარგმანი და ამდენად, მისი „ჩუბინაშვილის არქივში“ აღმოჩენა გამორიცხულია!

მამასადამე, ჯერჯერობით ჩვენს ხელთ არსებული მასალების მიხედვით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ვეფხისტყაოსნის ი. ბარტდინსკისეული პირველი რუსული პოეტური თარგმანის ფრაგმენტები (სულ 142 სტროფი) შესრულებულია პეტერბურგში მოღვაწე ორი ქართველის — პოეტ გრიგოლ დადიანისა და პროფესორ დავით ჩუბინაშვილის უშუალო დახმარებითა და მონაწილეობით. მათი შრომის ცალ-ცალკე კონკრეტული სახით დაზუსტება დღემდე ჩვენს ხელთ არსებული მასალების მიხედვით ჯერჯერობით შეუძლებელია.

ახლა ვნახოთ, რა აზრის იყო დ. ჩუბინაშვილი საერთოდ ვეფხისტყაოსნის თარგმანზე, და კერძოდ, ი. ბარტდინსკისა და ი. ევლახოვის რუსულ თარგმანებზე:

«Чтобы перевести Вепхис-Ткаосани хорошо, и достигнуть классической цели труда, надо сохранить в переводе все отличительные качества подлинника: перевести иначе, значит пе-

²⁵ სხვათა შორის, ლ. ანდლულაძეს მოჰყავს მისი არასწორი ქართული თარგმანი: „მე არ მყოლია ისეთი გამოცდილი ხელმძღვანელი“, რაც ი. ევლახოვის ცნობას ამახინჯებს. იხ. ლ. ანდლულაძე, ვეფხისტყაოსნის რუსულ ენაზე მთარგმნელები, კრებ. „შოთა რუსიველი“, თბ., 1966, გვ. 287.

რეკაზა თხოვს მხოლოდ შემთხვევით — წერდა დ. ჩუბინაშვილი
1846 წელს²⁹.

ასეთი სწორი მეთოდოლოგიური პრინციპით უდგება დ. ჩუბინაშვილი
ნაშეილი ვეფხისტყაოსნის გადათარგმნას და მის უუქზე კრიტიკუ-
ლად განიხილავს ი. ევლახოვის ნაშრომს, რომელიც 1846 წლის 13
აპრილს (№ 15) გამოქვეყნდა გაზეთი „კავკასში“. ევლახოვისეული
თარგმანი შეიცავს 74 სტრიქონს, რომელშიც წარმოდგენილია „ნა-
ხვა არაბთა მეფისაგან მის ყმისა ვეფხისტყაოსნისა“³⁰.

დ. ჩუბინაშვილის შეფასებით, «გ. Евлахов... решился пере-
казывать нам только содержание поэмы: и то неверно, сбив-
чиво, с прибавками, убивками и другими погрешностями проти-
ву оригинала»³¹.

ი. ევლახოვის შრომის საკმაოდ მკაცრი შეფასების საპირისპი-
როდ დ. ჩუბინაშვილი ქებით იხსენიებს ამაზე ადრე შესრულებულ
ი. ბარტდინსკის თარგმანს და მართლაც, ალ. ბარამიძის სიტყვები
რომ გავიმეოროთ, „დ. ჩუბინაშვილი, როგორც ბარტდინსკის თარ-
გმანის ერთგვარი მონაწილე, ვერ იქნებოდა გულგრილი ამ თარ-
გმანისადმი“³². დ. ჩუბინაშვილი წერდა:

«Если г. Евлахов не надеялся на собственные силы, почему-ж
он не поруководствовался трудом другого переводчика, который
прежде его погрузился в 7-ми вековую древность Закавказской
Иллиады. ...Я говорю здесь о переводе той же поэмы г. Барт-
динского, большой отрывок которого, почти в 600 стихов, поме-
щен был в прошлогодних листах Иллюстрации №№ 6 и 7-й.
Этот перевод и добросовестен и близок, передает автора из мыс-

²⁹ «Кавказ», 6. VII. 1846, № 27, გვ. 106; დ. ჩუბინაშვილისა და ი. ევლა-
ხოვის შრომის პოლემიკის თაობაზე იხ. აგრეთვე: И. Б о г о м о л о в, Вопро-
сы древнегрузинской литературы на страницах русской периодики, из-
дававшейся в Грузии (первая половина XIX века) „ლიტ. ძიებანი“, XIV,
თბ., 1962, გვ. 341—344; ჟ. ჭ უ მ ბ უ რ ი ძ ე, ქართული კრიტიკის ისტორია,
I, თბ., 1974, გვ. 92—95.

³⁰ И. Е в л а х о в, Отрывок из поэмы «Барсова кожа» (с грузин-
ского), 13. IV. 1846, № 5, გვ. 59.

³¹ «Кавказ», 6. VIII. 1846, № 27, გვ. 106.

³² ა ლ. ბ ა რ ა მ ი ძ ე, შოთა რუსთველი, თბ., 1975, გვ. 325.

ლი ვ მყსლყ, იზ კუპლყტა ვ კუპლყტ, იზ სტოკი ვ სტოკუ... გ. Ⴢვლყხოვ ვერნო ნე ჩიტალ Ⴢგო»³³.

ი. ბარტდინსკისეული თარგმანის დ. ჩუბინაშვილის ასეტიკეების მიუხედავად, სულ სხვა აზრისაა ამ თარგმანზე პ. ბერკოვი: «Видели можно признать удачным выбор Чубинова»³⁴. როგორც ი. ბარტდინსკის, ისე ი. ველახოვის თარგმანთა სათანადო ადგილების ანალიზის საფუძველზე პ. ბერკოვი ასკვნის: «Таким образом, первые попытки познакомить русского читателя с стихотворным переводом поэмы Ш. Руставели следует признать неудовлетворительными» და რომ ი. ბარტდინსკის თარგმანი «не отличается гладкостью и изяществом»³⁵. მიუხედავად ამისა, „ბარტდინსკის თარგმანს უთუოდ აქვს ღირსებები. აგი დიდ ყურადღებას იმსახურებს იმითაც, რომ, როგორც ვთქვით, წარმოადგენს რუსთველის თხზულების პირველი რუსული პოეტური თარგმანის სერიოზულ ცდას“³⁶ და ამ პირველ სერიოზულ ცდაში დ. ჩუბინაშვილის დეწლიც უდავოა.

³³ «Кавказ», 6. VII 1846, № 27, გვ. 106.

³⁴ П. Берков, დას. ნაშრ., გვ. 270.

³⁵ იქვე, გვ. 274.

³⁶ ა. ლ. ბ ა რ ა მ ი ძ ე, დას. ნაშრ., გვ. 325.

XIX საუკუნის ცნობილმა ქართველმა მეცნიერმა, პროფესორმა დავით ჩუბინაშვილმა (1814—1891), დიდი ღვაწლი დასდო ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობას, ქართულ საისტორიო მეცნიერებას, და განსაკუთრებით, ლექსიკოგრაფიას, აგრეთვე თვალსაჩინო წვლილი შეიტანა რუსთველოლოგიის განვითარების ისტორიაში. დავით ჩუბინაშვილს, როგორც პეტერბურგის ქართველოლოგიური სკოლის ღირსეულ წარმომადგენელს, თავის დიდ თანამოსაგრებთან თეიმურაზ ბაგრატიონთან და მარი ბროსესთან ერთად, წილად ხვდა ახალი საფეხური შეექმნა ვეფხისტყაოსნის მეცნიერული შესწავლისა და გამოცემის საქმეში.

ვეფხისტყაოსნის ისტორიულ-ლიტერატურული საკითხების კვლევაში დავით ჩუბინაშვილს ჰყავდა ისეთი წინამორბედები, როგორც იყვნენ ვახტანგ VI და თეიმურაზ ბაგრატიონი, ნაწილობრივ, მარი ბროსეც, ვისთანაც თანამშრომლობით მან ბევრი პირველხარისხოვანი, მათ შორის, რუსთველოლოგიური ნაშრომი შექმნა.

დავით ჩუბინაშვილის რუსთველოლოგიურ ნაშრომებში მოცემულია რუსთველის ეპოქის საქართველოს პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივ-კულტურული მდგომარეობის მეცნიერული დახასიათება, რის საფუძველზედაც დასაბუთებულია ვეფხისტყაოსნის შექმნის ისტორიული აუცილებლობა. რუსთველის წარმომშობ ეპოქას, დ. ჩუბინაშვილის აზრით, საფუძველი ჩაუყარა დავით აღმაშენებელმა, ვინც თავისი კულტურული ორიენტაცია დასავლურ (ბერძნულ-რომაულ-ბიზანტიურ) კულტურაზე აიღო, ხოლო ახალ სიმაღლეზე აიყვანა თამარმა, რომლის მეფობაში შეიქმნა დიდი ქართული საერო მწერლობა (მოსე ხონელი, სარგის თმოგველი, შავთელი, ჩახრუხაძე, რუსთველი).

საყურადღებოა დ. ჩუბინაშვილის მიერ მოწოდებული შოთა რუსთველის ბიოგრაფიული ცნობები, რომლებიც უშთავრესად დამყარებულია ხალხურ გადმოცემებსა და ტიმოთე გაბაშვილის ცნობების ტექსტზე. პოეტის სადაურობის გარკვევისას, დ. ჩუბინაშვილი უპირისპირდება თეიმურაზ ბაგრატიონის შეხედულებას შოთა რუსთველის ე. წ. ჰერეთის რუსთავიდან (ბოსტან-ქალაქიდან) წარმოშობის შესახებ და უბრუნდება ხალხურ გადმოცემებსა და ნაწილობრივ, გვიანდელ ლიტერატურულ წყაროებზე (მეფე-პოეტი არჩილი და სხვ.) დამყარებულ ტრადიციულ თვალსაზრისს შოთა რუსთველის მესხობაზე, მესხეთის რუსთავიდან წარმომავლობაზე. ადრინდელ ნაშრომებში დ. ჩუბინაშვილი შოთა რუსთველს თაძარის მწიგნობართუხუცესად აცხადებდა, ხოლო შემდეგ მანაც პოეტი თაძარის მეჭურჭლეთუხუცესად მიიჩნია რაც შეეხება იერუსალიმის ჯვრის მონასტერში რუსთველის ყოფნასა და მოღვაწეობას, აგრეთვე პოეტის ფრესკული გამოსახულების არსებობას, აქ დ. ჩუბინაშვილი ხალხურ გადმოცემებსა და ტიმოთე გაბაშვილს ეყრდნობა, მაგრამ არ შეეფერება სინამდვილეს დ. ჩუბინაშვილის, ისე როგორც უფრო ადრე თეიმურაზ ბაგრატიონისა და მარი ბროსეს, მტკიცება, თითქოს ტ. გაბაშვილის ცნობით, შოთა რუსთველი იერუსალიმის ჯვრის მონასტერში იყოს დასაფლავებული. ასეთი ცნობა ტ. გაბაშვილთან არ დასტურდება. ამ შემთხვევაში დ. ჩუბინაშვილი, ისე როგორც მ. ბროსე, შეუთმობებლად თ. ბაგრატიონს იმეორებს.

რუსთველოლოგიურ ლიტერატურაში დიდხანს დავა იყო ვეფხისტყაოსნის ვახტანგისეული 1712 წლის პირველი ბეჭდური გამოცემის ხასიათის შესახებ. ზოგიერთი (დ. კარიჭაშვილი, იუსტ. აბულაძე, პ. ინგოროყვა) მას თვლიდა პოემის რომელიღაც ძველი აწ დაკარგული ხელნაწერის ზუსტ გამეორებად, ზოგი კიდევ (მაგალითად, ე. თაყაიშვილი) ვახტანგისეულ გამოცემას კრიტიკულ რედაქციად მიიჩნევდა, რაც ეჭვიმითანლად დაადასტურა ა. შანიძისა და ს. ცაიშვილის გამოკვლევებმა. საგულისხმოა, რომ ასეთივე აზრია გატარებული დ. ჩუბინაშვილის 1842 წელს გამოქვეყნებულ რუსთველოლოგიურ ნარკვევში და მისი თანარედაქტორობით გამოცემულ ვეფხისტყაოსნის 1841 წლის გამოცემის „წინასიტყვაობაში“, რომელსაც მ. ბროსე აწერს ხელს.

დ. ჩუბინაშვილი კრიტიკულად ეპყრობა ვახტანგ VI-ის კომენტარებში ვეფხისტყაოსნის მიჯნურობის მისტიკურ-ალეგორიულ აზ-

სნას) ამ მხრივ, იგი თავისი აღმზრდელი ბიძის, ცნობილი ქართველი მეცნიერი-ლექსიკოგრაფის ნიკო ჩუბინაშვილის შეხედულებების დაძაბვამ-
ღრმავებლად გვევლინება, რამაც საბოლოოდ განაპირობა ქვემოთ მო-
ვლის 1841 წლის გამოცემისთვის ვახტანგ VI-ის „თარგმანის“ დაურ-
თველობა.

ქართული ლექსთწყობის, კერძოდ, ვეფხისტყაოსნის „შირის დახასიათებისას დ. ჩუბინაშვილი 1842 წელს სიტყვა-სიტყვით იმეორებდა რუსი მეცნიერის ევგენი ბოლხოვიტინოვის ნაშრომში (სპბ., 1802) წარმოდგენილ თვალსაზრისს ქართული ლექსის სილაბურ-ტონურობის შესახებ, თუმცა, შემდეგში, მან შეხედულება შეიცვალა— ქართული ლექსთწყობა სილაბურ სისტემას მიაკუთვნა, ეტყობა თევისი მასწავლებლის თეიმურაზ ბაგრატიონის გავლენით, ვისთვისაც ქართული ლექსის ბუნების ამოსავალი პრინციპი ძირითადად სილაბიზმზე იყო დამყარებული.

ვეფხისტყაოსნის იდეურ-მხატვრული ანალიზისას, დ. ჩუბინაშვილმა რუსთველის პოემა მკვეთრად დააყენა დასავლეთისა და აღმოსავლეთის კულტურათა მიჯნაზე: თუ ერთის მხრით, ვეფხისტყაოსნის ბევრი ადგილი დასავლეთ ევროპის მწერლებს გვაგონებს) ხოლო ფილოსოფოსთა სახელების ზოგჯერ პირდაპირ, ზოგჯერ კი შეფარვით დამოწმებით პოეტი კლასიკური ლიტერატურის ცოდნას გვიმჟღავნებს (მეორეს მხრით, ნაწარმოების ენა, მხატვრული ქსოვილი, ევროპელთათვის უცხო გადაჭარბებული ვნებები, პიპერბოლები და ეპითეტები ყოველ ფეხის ნაბიჯზე აღმოსავლურია და „ათას ერთი ღამის“ მოთხრობებს გვაგონებს.)

(დ. ჩუბინაშვილი მკვეთრად ემიჯნება ვეფხისტყაოსნის სიუჟეტის ნასესხობის თეორიას და მტკიცედ დგება თავისი დიდი წინამორბედების ვახტანგ VI-ისა და თეიმურაზ ბაგრატიონის, აგრეთვე, მ. ბროსეს პოზიციას, რომლებიც რუსთველის პოემის ამბის ორიგინალურობას აღიარებდნენ. ისტორიული ანალოგიების დაძვების საფუძველზე დ. ჩუბინაშვილმა მ. ბროსესთან ერთად შექმნა ვეფხისტყაოსნის სიუჟეტის ალეგორიად მიჩნევისა და პოემის ისტორიულ-ნაცონალური ინტერპრეტაციის თეორია, რომელსაც შემდეგში ბევრი მიმდევარი გამოუჩინდა როგორც ძველად, ისე ჩვენს დროში.

დ. ჩუბინაშვილი თ. ბაგრატიონთან, მ. ბროსესთან და ზ. ფალავანდიშვილთან ერთად მონაწილეობას იღებდა ვეფხისტყაოსნის მე-

ორე ბეჭდურ გამოცემაში, რომელიც 1841 წელს განხორციელდა ს.-პეტერბურგში და ვახტანგისეული 1712 წლის გამოცემის მიხედვით დეგ ახალ ეტაპს მოასწავებდა რუსთველის პოემის ტექსტის მეცნიერულ-კრიტიკულად დადგენის საქმეში. სხვადასხვა პირველწყაროს მოშველებით ხერხდება ამ გამოცემაში დ. ჩუბინაშვილის უშუალო წვლილის დადგენა. ამას გარდა, გამორკვეულია ვეფხისტყაოსნის 1846 და 1860 წლების დ. ჩუბინაშვილისეულ გამოცემათა რედაქციული ხასიათი და მათი მეცნიერული მნიშვნელობა.

დავით ჩუბინაშვილმა რუსთველოლოგიის ისტორიაში ერთ-ერთმა პირველმა სცადა ვეფხისტყაოსნის გარდა ეკვლია შოთა რუსთველის ე. წ. სხვა თხზულებებიც. ამ მხრივ, მან წინამორბედ ავტორებთან (ანტონ I, თეიმურაზ ბაგრატიონი, მარი ბროსე) შედარებით, ახალი ნაბიჯები გადადგა და, არ ვიცით რა წყაროებზე დაყრდნობით, შემოგვთავაზა აგრეთვე სხვა თხზულებები, რომლებიც თითქოს ვეფხისტყაოსნის ავტორს უნდა ეკუთვნოდეს. კერძოდ, დ. ჩუბინაშვილის მტკიცებით, შოთა რუსთველის დაწერილი უნდა იყოს „ფილოსოფოსნი შემოკრბენ...“; „იამბიკო ზედა-წარწერილ ხატსა ზედა ხახულის ღუთის-მშობლისასა: ქალწულებრივთა სისხლთა შენთაგან სძალო...“; „იამბიკო თამარ მეფემ რომ ხალიფაზე გაიმარჯვა: „ცასა ცათასა დამწყები ღმერთმთავრობა...“. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთ ამ თხზულებას (მაგ., „ფილოსოფოსნი შემოკრბენ...“) დ. ჩუბინაშვილის კვალობაზე რამდენიმე მკვლევარი დღესაც აკუთვნებს ვეფხისტყაოსნის ავტორს, ასეთ მტკიცებათა საბოლოოდ გასაზიარებლად ჯერჯერობით რაიმე არსებითად დამარწმუნებელი საბუთი არ არსებობს.

ვეფხისტყაოსნის ცალკეული სტროფების პირველი პწყარედული და პროზაული რუსული თარგმანები ადრეც (1802 წ., 1833 წ.) იბეჭდებოდა რუსულ სამეცნიერო ლიტერატურასა თუ პერიოდულ გამოცემებში, მაგრამ ვეფხისტყაოსნის პირველი რუსული პოეტური არასრული თარგმანი, რომელიც „ვეფხისტყაოსნის რუსულ ენაზე თარგმნის პირველი სერიოზული ცდაა“ (ალ. ბარამიძე), მხოლოდ 1845 წელს განახორციელა პოეტმა ი. ბარტდინსკიმ. ამ თარგმანის წარმატება სხვებთან ერთად განაპირობა მის მომზადებაში დ. ჩუბინაშვილის აქტიურმა მონაწილეობამ.

ДАВИД ЧУБИНАШВИЛИ КАК РУСТВЕЛОЛОГ

Резюме

Известный грузинский ученый XIX века Давид Чубинашвили (1814—1891) внес значительный вклад в грузинское литературоведение, в грузинскую историческую науку и, в особенности, в лексикографию, а также в руствелологию.

Давиду Чубинашвили, как одному из достойных представителей Петербургской школы картвелологов, вместе с Теймуразом Багратиони и Мари Броссе суждено было поднять изучение и издание «Витязя в барсовой шкуре» на новом научном уровне.

В области исследования историко-литературных вопросов, касающихся поэмы Руставели, у Давида Чубинашвили были такие предшественники, как Вахтанг VI, Теймураз Багратиони, и, частично, Мари Броссе, в сотрудничестве с которым он создал много первостепенных в том числе и руствелологических трудов.

В руствелологических исследованиях Давида Чубинашвили дана научная характеристика политического, государственного, общественного и культурного положения Грузии эпохи Руставели и на ее основе обосновывается историческая неизбежность создания «Витязя в барсовой шкуре». По мнению Д. Чубинашвили, основа эпохи, породившей Руставели, была заложена Давидом Строителем, который ориентировался на западную (греко-романо-византийскую) культуру, а подняла ее на новую ступень царица Тамара, в период царствования которой была создана крупнейшая грузинская светская литература (Мосе Хонели, Саргис Тmogвели, Шавтели, Чахрухадзе, Руставели).

Заслуживают внимания биографические сведения о Руставели, приведенные Д. Чубинашвили, который большей

частью опирался на народные предания и на текст «Путешествий» Тимоте Габашвили.

Выясняя место рождения поэта, Д. Чубинашвили противопоставляет свои взгляды мнению Теймураза Багратиони о происхождении Шота Руставели из г. н. Геретского Рустави (Бостан-Калаки) и возвращается к народным преданиям и, частично, к традиционному взгляду поздних литературных источников (царь-поэт Арчил и др.), основанных на версии о происхождении Шота Руставели из Месхетского Рустави. В своих ранних трудах Д. Чубинашвили считал Шота Руставели Книгохранителем царицы Тамары, а впоследствии он присоединился к мнению о том, что Шота Руставели был ее Казнохранителем.

Что касается пребывания и деятельности Руставели в Крестном монастыре в Иерусалиме, а также существования фрески с изображением поэта, то в этом вопросе Д. Чубинашвили опирается на народные предания и на сведения Тимоте Габашвили. Однако, не соответствует действительности утверждение Д. Чубинашвили, так же, как и мнение ранее высказанное Теймуразом Багратиони и Мари Броссе о том, что, по сведениям Т. Габашвили, Шота Руставели будто бы похоронен в Крестном монастыре в Иерусалиме. Такие сведения у Т. Габашвили не подтверждаются. В данном случае Д. Чубинашвили, как и М. Броссе, повторяет мнение Т. Багратиони, не проверив его.

В руствелологической литературе долго шла полемика о характере первого Вахтанговского печатного издания «Витязя в барсовой шкуре» 1712 года. Некоторые исследователи (Д. Каричашвили, Юст. Абуладзе, П. Ингороква) считали его точным повторением какой-то старой или утерянной рукописи поэмы; другие, как например Е. Такайшвили, считали Вахтанговское издание критической редакцией, что уже наглядно доказано исследованиями А. Шанидзе и С. Цаишвили. Примечательно, что такая мысль высказана в руствелологическом очерке Д. Чубинашвили, опубликованном в 1842 году, а также в «Предисловии» М. Броссе к изданию «Витязя в барсовой шкуре» 1841 года, одним из редакторов которого являлся Д. Чубинашвили.

Д. Чубинашвили критически относится к комментариям Вахтанга VI к «Витязю в барсовой шкуре». В этом отношении он углубил взгляды известного грузинского ученого-лексикографа Нико Чубинашвили, что обусловило отсутствие в издании поэмы 1841 года «Комментарии» Вахтанга VI.

Характеризуя грузинское стихосложение и, в частности, руставелевский шаири, Д. Чубинашвили в 1842 году высказал свое мнение русского ученого Евгения Болховитинова, высказанное им в его труде (СПБ, 1802 г.), о силлабо-тоническом характере грузинского стиха, хотя впоследствии он изменил свое мнение и отнес грузинский стих к силлабической системе, очевидно, под влиянием своего учителя Теймураза Багратиони, который считал, что грузинский стих, в основном, опирается, на силлабическую систему стихосложения.

При идейно-художественном анализе «Витязя в барсовой шкуре» Д. Чубинашвили рассматривал поэму Руставели, как произведение находившееся на стыке западной и восточной культур: если с одной стороны, многие эпизоды «Витязя в барсовой шкуре» напоминают произведения писателей Западной Европы, а имена философов прямо или косвенно свидетельствуют о знании поэтом классической литературы, то с другой стороны, язык произведения, его художественная ткань, преувеличение, чуждые для европейцев страсти, гиперболы и эпитеты, встречающиеся на каждом шагу, являются восточными и напоминают сказки «Тысячи и одной ночи».

Д. Чубинашвили резко отмежевался от теории о заимствовании сюжета «Витязя в барсовой шкуре», он полностью разделяет мнение своих великих предшественников — Вахтанга VI и Теймураза Багратиони, а также поддерживает позицию М. Броссе, который признавал оригинальность сюжета поэмы Руставели. На основе найденных им исторических аналогий Д. Чубинашвили вместе с М. Броссе создал теорию об аллегории сюжета «Витязя в барсовой шкуре» и историко-национальной интерпретации поэмы, которая имела много последователей как раньше, так и в наши дни.

Д. Чубинашвили, вместе с Т. Багратиони, М. Броссе и З. Палавандишвили принимал участие во втором печатном издании «Витязя в барсовой шкуре», которое было осуществлено в 1841 году в С.-Петербурге и после Вахтанговского издания 1712 года знаменовало новый этап в деле установления научно-критического текста поэмы Руставели. При помощи использования различных первоисточников удается установить непосредственное участие Д. Чубинашвили в этом издании и оценить его вклад. Кроме этого, выясняется редакционный характер и научное значение изданий поэмы 1846 и 1860 годов, осуществленных Давидом Чубинашвили.

Одним из первых в истории руствелологии Давид Чубинашвили попытался найти т. н. другие сочинения Шота Руставели.

В этом отношении он, по сравнению с авторами-предшественниками, сделал шаг вперед и, опираясь на неизвестные источники, обнаружил другие произведения (четыре стихотворения), которые будто бы принадлежат автору «Витязя в барсовой шкуре».

Первые подстрочные и прозаические переводы отдельных строк «Витязя в барсовой шкуре» на русский язык печатались и раньше (1802, 1833 гг.) в русской научной литературе и периодических изданиях, но первый неполный поэтический перевод поэмы, «который является первым серьезным опытом перевода «Витязя в барсовой шкуре» на русский язык (Ал. Барамидзе), осуществил лишь в 1845 году поэт И. Бартдинский. Успех этого перевода, наряду с другими факторами, был обусловлен активным участием в его подготовке Давида Чубинашвили.

პ ი რ თ ა ს ა ძ ი ე ბ ე ლ ი

- აბაშიძე ირ. 19
 აბულაძე ილ. 49
 აბულაძე იუსტ. 19, 73
 ანასტასია ბატონიშვილი 5
 ანდლულაძე ლ. 58, 59, 62, 63, 64
 ანტონ I კათალიკოსი 4, 48, 71
 ანტონ II კათალიკოსი 4
 არჩილი 73
- ბაგრატიონი თეიმურაზ 9, 11, 16, 19, 33, 34, 35, 37
 ბარათაშვილი ს. 29
 ბარათაევი გ. 10
 ბარამიძე ალ. 16, 17, 30, 31, 53, 58, 66, 71, 75
 ბარტდინსკი ი. 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 71, 75
 ბაქრაძე დ. 29, 30
 ბენაშვილი დ. 30
 ბერკოვი პ. 32, 64, 65, 67
 ბერიძე ვუკ. 29, 30
 ბოდბელი იოანე 4
 ბოლხოვიტინოვი ე. 21, 22, 23, 24, 57, 58, 74
 ბროკჰაუზი 9
 ბროსე მარი 6, 7, 19, 20, 33, 34, 35, 36, 37, 60
 ბუნიაშვილი გ. 61
- გაბაშვილი ტიმოთე 15, 18, 19, 69, 73
 გაწერელია აკ. 21, 23, 24, 25
 გიორგი III 28, 29
 გიორგი XI 36
 გოგოლაშვილი რევაზ 6
 გრიგორიევი ვ. 7
 გულაკი ნ. 29
- დადიანი გ. ლ. 60, 61, 65
 დავით აღმაშენებელი 11, 72
 დანდუროვი დ. 30
 დემიდოვი 6
 დოლგორუკი პ. 10
 დონდუა კ. 30
- ეგლახოვი ი. 59, 62, 65, 66, 67, 63
 ერეკლე II 4
 ერმოლოვი ა. პ. 5
- ვაჟა-ფშაველა 30
 ვახტანგ VI 5, 11, 20, 21, 26, 27, 36, 42
 ვიკარი ბელა 53
- ზიჩი მიხაი 48
 ზოტოვი ვლ. 59, 61, 63, 64
- თამარ მეფე 11, 13, 15, 17, 28, 46, 50, 71, 72
 თაყაიშვილი ე. 19, 69, 73
 თეოფილაქტე ეგზარქოსი 4
 თმოგველი სარგის 13, 14, 68, 72
- ინგოროყვა პ. 19, 30, 49, 51, 54, 57, 69, 73
 იორდანიშვილი ს. 26
 იმედაშვილი გ. 21, 26
 იოსელიანი გ. 14, 29
- კალანდაძე არსენ 46, 48
 კალანდაძე ც. 3, 44
 კარიჭაშვილი დ. 19, 69, 73
 კეკელიძე კ. 20, 30, 57
 კინწურაშვილი კ. 3, 64
 კობახიძე ალ. 33
 კონსტანტინოვი ო. ი. 59

ლოლაშვილი ი. 49

მარი ნ. 16, 30, 49, 52

მახათაძე ნ. 3

მეგრელიძე ი. 3, 19, 34, 45, 53, 60

მენაბდე ლ. 31, 37, 43, 52, 57

მეტრეველი ელ. 18

მეტრეველი ლ. 53

მელნარგია იონა 48

მურავიოვი ა. ნ. 18, 59, 61, 64

მუსინ-პუშკინი 45

მუხლინსკი 6

ნახტარიშვილი ანასტასია 4

ნუცუბიძე შ. 16

ონიანი შ. 52, 53

ორბელიანი მზექაბუჯ 4

ორბელიანი სულხან-საბა 9

პლიუშარი 9

ჟორდანია თ. 54, 55

რუსთაველი შოთა 17, 18, 19, 20, 21,
25, 26

სენკოვსკი 6

სერგოვსკი 8

სტალინსკი ე. 30, 59, 61

უბრიდია თ. 33, 43

ფალავანდიშვილი ზ. 34, 35, 41, 44, 70,
74

ქეზაძე პ. 34, 35, 41

ქვარციანი ს. 30

ქუთათელაძე ლ. 16, 35, 39

ქუმისიშვილი დ. 30

ღამბაშიძე დ. ე. 55

ღლონტი ალ. 3

ყაუხჩიშვილი ს. 40, 57

ყენია რ. 55

ყიფიანი დავითი 48

ყუბანეიშვილი ს. 33, 39, 42, 43, 61

შადლური ე. 33

შავეთელი იოანე 13, 68, 72

შანიძე ა. 19, 73, 37

შარაძე გ. 9, 19, 21, 23, 34, 35, 37, 40,
42

შოშიაშვილი ნ. 16

ჩახრუხაძე 13, 14, 68, 72

ჩიბიშვილი 8

ჩოლოყაშვილი დავით 42

ჩუბინაშვილი გიორგი 3

ჩუბინაშვილი დავითი 3, 4, 6, 7, 8, 9

ჩუბინაშვილი ევგენია 4

ჩუბინაშვილი იასონი 4

ჩუბინაშვილი იესე 3, 4

ჩუბინაშვილი ივანე 3

ჩუბინაშვილი ნიკო 3, 4, 5, 6, 19, 33,
42

ცაგარელი ალ. 3, 4, 19, 24, 49

ცაიშვილი ს. 16, 19, 20, 35, 46, 47, 73

ციციანოვი პ. 4

ციციშვილი ნანუჩა 36, 37, 42

წერეთელი აკაკი 8, 30, 52, 53

წერეთელი გიორგი 19, 48

ჭიჭინაძე ზ. 62, 63

ჭიჭინაძე კ. 30, 54, 57

ჭუმბურძიძე ჯ. 31, 66

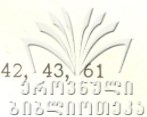
ხახანაშვილი ალ. 52

ხონელი მოსე 13, 14, 68, 72

ხუციშვილი ს. 62

ხანანაშვილი ალ. 52

ჯანაშია ს. 61

შინაარსი

თ ა ვ ი პ ი რ ვ ე ლ ი

დავით ჩუბინაშვილი (ბიოგრაფიული ეტიუდი) 3

თ ა ვ ი მ ე ო რ ე

დავით ჩუბინაშვილი — რუსთველოლოგი 11

დ. ჩუბინაშვილი და ვეფხისტყაოსნის ისტორიულ-ლიტერატურული საკითხები 11

დ. ჩუბინაშვილი — ვეფხისტყაოსნის ტექსტის დამდგენ-გამომცემელი 33

დ. ჩუბინაშვილი და რუსთველის სახელით ცნობილი ლექსები 48

დ. ჩუბინაშვილი და ვეფხისტყაოსნის პირველი რუსული პოეტური თარგმანი 57

დასკვნა 68

Давид Чубинашвили как русствелолог—Резюме 72

პირთა საძიებელი 72

სბ 1833

*

რეცენზენტები: ფილ. მეცნ. კანდ. ნ. ს უ ლ ა ვ ა
უმც. მეცნ. თანამშ. ვ. რ ო დ ო ნ ა ი ა.

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით

*

გამომცემლობის რედაქტორები: დ. ლ ე ქ ა ვ ა, ნ. ე ბ რ ა ლ ი ძ ე
მხატვარი ო. გ ო რ ა ლ ე ვ ი ჩ ი
მხატვრული რედაქტორი გ. ლ ო მ ი ძ ე
ტექნიკური რედაქტორი ნ. ო კ უ ჯ ა ვ ა
კორექტორი ე. ჩ ხ ა რ ტ ი შ ვ ი ლ ი

გადაეცა წარმოებას 17.4.1982; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 17.12.1982;
ქაღალდის ზომა 60×841/16; ქაღალდი № 1; ნაბეჭდი თაბახი 4,8;
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 3,7;

უე 01024;

ტირაჟი 2000;

შეკვეთა № 1460;

ფასი 50 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Типография АН Груз. ССР, Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

ГУРАМ СЕВЕРЬЯНОВИЧ ШАРАДЗЕ
ДАВИД ЧУБИНАШВИЛИ КАК РУСТВЕЛОЛОГ

(На грузинском языке)
ТБИЛИСИ

1982

710/12

